berbang

Kovara Federasyona Komelên Kurdistanê Li Swêdê

77

BERBANG

Organ för Kurdiska Riksförbundet
Organa Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê

Ansvarigutgivare/Berpirsiyar:
N. Kirîv

Chefredaktor:
Amed Tigris

Redaktion:
Cemşîd Heyderî, Dîlan Dersîm, L.Cengîn, Xorto, Xebat Arif, Siyamend Şêxaxayî

Amadekarê Beşa Zazakî:
H. Diljen

Sättning och Layout:
A. Tigrîs, Dîlan Dersîm, N. Kirîv

Adress:
Box 490 90
100 28 Stockholm/Sweden

Telefon: 08/652 85 85
Telefax: 08/650 21 20

Postgiro: 64 38 80-8

Prenumeration/ Abonetî:
Kes/Enskilda: 100 Skr/sal/år
Meqam/Myndigheter:200 Skr/år

Annons/Îlan:
Rûpelên navîn/Insidor:1000 Skr

Redaksiyon ne berpirsiyara nivîsarên bi îmze an nivîs û gotinên Federasyonê ye. Nivîsarên ku ji Berbangê re tên şandin, heke çap jî nebin, li xwedî nayên vegerandin.

ISSN - 0281-5699
Sal: 10, Hejmar: 9/91 (77)
15 .12.1991

Apec Tryck-Stockholm

Damezrandina Federasyonê: 6.6.1981
Çapkirina hejmara yekem ya Berbangê: 7/1982

NAVEROK

Beşa Kurmanciya Jorîn .... Rûpel

Mor ket destê Süleyman- Amed Tigrîs 3
Li Ewropa nîjadperest û Faşîst bi hêz dibin-Hesen 6
Ji me re xwendin û xwendevantî pêwist e. -Nûrî Aldur 7
Wê çi bibe?- Loran Cengîn 8
Faîq Bûcak-Koyo Berz 10
Rojnamegeriya Kurdî bi pêşve naçe-Kurdo Baksî 12
Skandalê Eyşokê-Jîr Rexnegîr 14
Kurt..kurt...kurt... 16
Ji raya Giştî re -Zeynelabîdîn Zinar 17
Min çi nivîsandiye, Rohat çawa pêşkêş dike.-Malmîsanij 19
Tiraltî Malkambaxî ye. -M. Xarpêtî 21
Munaqaşeyek pozîtîf û avakar divê. -Vîldan Tanrikulu 22
Çîrokî Tenz SOR. -Sîyamend Şêxaxayî 24

Beşa Dimilî (Zazakî)

Xwi verodayîşê hepsîyan yew şerefo! - M. Himbêlij! 25
Waya namêrda êca Zarîfa Xanim. -Koyo Berz 27

Beşa Kurmanciya Jêrîn

Çalakî 31
Kongreyî Raperîn 34
Hunermendî Bilîmet. -Nasir rezazî 39
Çîrok -Sîyamned - 41
Du Şiîr. -M. A. Gul 42
Şiîrê hevçerxê Kurdî. -H. M. Hesên 48
Kitêbek le barê şiîrek- F.Pîrbal 52
Mekanîzmî Tujbûnî AIDS - Umêd Salih 55
Gelê Kurd, subyektî qanûnî. -A. Piştîwan 58

www.arsivakurdi.org

MOR KET DESTÊ SÜLEYMAN

"Yên ku mînorîtet in, ji xwe mînorîtet in. Yên ku ne mînorîtet in, ji xwe ne mînorîtet in. Her hemwelatiyê Tirkiyê di dereca yekemînde hemwelatî ye. Yek bi ser yê din ve nîne."

Wek ku tê bîra xwendevanên me li Tirkiyê û Kurdistana Bakur di 20 meha Oktobirê de hilbijartina giştî çêbûbû. Me di hejmara Berbangê ya 75-an de li ser wê hilbijartinê nivîsarek nivîsandibû. Di encama hilbijartinê de dîyarbûn, ku tû partî bi serê xwe nikaribû hukimetê dabimezrîne, koalîsyon diviyabû. Partiya ku piraniya dengan girtibû DYP (Partiya Riya Rast) ku Süleyman Demirel serokatiya wê dikir bû. Û li gor prensîbên sîstema parlementerî jî divê Süleyman Demirel hukumetê dabimezranda. Li gor qanûna bingehiya Tirkiyê, divê bi awayekî fermî piştî dîyarbûna parlemteran parlemento bicive û parlementerên nûhilbijartî sond bixwin û paşê Serokkomarê Tirkiyê jî, ji bo avakirina hukimetê gaziyê partiya ku herî zêde parlementer derxistiye bike û wezîfeyê damezrandina hukimetê bi de pê.

Di parlementoya Tirkiyê de reng û dengê kurdî

Di roja 6'ê meha 11-an de parlementerên nûhilbijartî li parlementoya Tirkiyê ji bo sondxwarinê civîyan. Dîsa li gor prensîbên parlementoya Tirkiyê, parlementerê herî bi temen (emir) divê serokatiya parlementoyê bikira. Di vir de ya herî rengîn û seyr parlementerê herî bi temen birarzê Şêx Saîdê Pîranê Alî Riza Septikoğlu bû. Hezar rehme li Şêx Seîd, lê hezar lanet li Alî Riza Septîkoğlu be! Bi rastî jî ew wek paşnavê xwe ye. Oxxx çi xweş lê tê... Çav û guhên her kesî li ser sondxwarina parlementerên Kurd bûn.

Süleyman Demirel cara heftan e, ku dibe serokwezîrê Tirkiyê. Ew demagogekî bi nav û deng, Kurdkuj û dijminê demokrasiyê ye.

Bi taybetî li ser sonda parlementerên bajarê Amedê (Dîyarbekirê) Hatip Dicle û Leyla Zana bûn. Dema dora sondê hat ser Hatip Dicle, wî berî sondxwarina xwe, bi tirkî got ku, " ez û hevalên xwe bi vê sondê bawer nakin, lê, qanûna bingehî (esasî) me mecbûrê sondxwarinê dike. Em di bin çewsandina qanûna bingehî de sond dixwin...."

Bi gotina Hatip re, li parlementoyê qîyamet rabû. Nîjadperestên Tirk bi pîn û destan li maseyên pêş xwe xistin. Hinek ji wan ji cihên xwe rabûn û êrîş birin ser Hatip. Wan dixwestin destmala rengîn a ku di berîka saqoyê wî de bû derînin. Serokê parlementoyê mecbûr ma nabeyn da sond xwarinê. Televîzyona Tirkiyê programa sondxwarinê dîrek diweşandin, wê jî navbeyn da weşana xwe.

Bîstek paşê parlementoyê dîsa dest bi programa sondxwarinê kir û televîzyona Tirkiyê jî dîrekt dest bi weşana xwe kir. Vê carê dor hat ser parlementera Amedê Leyla Zana. Leyla Zana hem porê xwe bi kincên kesk, sor û zer û hem jî dema derket ser kursiyê destmala rengîn ji berîka xwe derxist û weşand. Leyla bi kurdî got ku, " ez vê sondê ji bo biratiya gelê Kurd û Tirk dixwim..."

Parlemento carek din ser û bin bû. A. Riza Septîkoğlu jî carek din mecbûr ma û navbeyn da programasondxwarinê û weşana televîzyonê jî hat birîn.

Heger mirov dek û dolabên Mustafa Kemal hesap neke, cara yekem bû ku parlementoya Tirkiyê bi reng û dengê kurdî dihesîya. Hem Kemalîst, hem dîndarên Tirk ên nîjadperest û hem jî lîberalên Tirk dîn û har bûn. Tiştek weha heta niha nedîtibûn. Ji her partî û her îdeolojiyî hemû li dij Kurdan dibûn yek. Lê, Kurd.... Ji Kurdên xwefiroş hinekan bi Tirkên nîjadperest re êrîşê Hatip û û Leylayê dikirin. Hinek bê deng û bê teref diman û serên xwe dikirin ber xwe. Weha dîyar bû hevgirtinek di nav grûba Kurd de jî tune bû. Bi hevdu re hereket nekirin. Bi hevdu re li dij nîjadperestan berxwe nedidan. Leyla û Hatip bi tenê mabûn. Ya herî xirab wan jî bi paş ve gav avêtin û carek din lêbuharindina xwe ji parlementoyê xwestin û gotinên xwe bi paş ve girtin.

Demirel û İnönü dixwazin peymana Lozanê bidin vejandin.

Demirel û İnönü dest bi guftûgoyan kirin

Ji bo damezrandina hukimeteke koalîsyonî Süleyman Demirel destên şemirand. S. Demirel bi serokê partiya Sosyal Demokrat Erdal İnönü re dest bi guftûgoyan kir. Delagasyona S. Demirel û E. İnönü di nav hefteyekê de li ser prensîbên koalîsyonê bi hevdu kirin. Ji bo damezrandina hukimeta koalîsyonî xala herî girîng pirsa Kurd bû. S. Demirel û E. İnönü li ser pirsa Kurd bi hêsanî bi hevdu kirin. Demirel di daxuyaniya xwe ya bi rojnamevanan re da xuyakirin ku herdu partî jî di pirsa Kurd de wekhevdu difikirin. Û "ev îro pirsa Tirkiyê ya herî girîng û sereke ye. Yekitiya Tirkiyê bi ser her tiştî ve ye. Lê, divê di polîtîka Tirkiyê de jî hinek guhartin çêbibin..." digot.

Ji derê bazariya çend wezaretan Demirel û İnönü pir bi hêsanî bi hevdu kirin.

Süleyman Demirel cara heftan bû serokwezîr

Süleyman Demirel, di roja 21'ê meha 11-an de lîsteya hukimeta xwe da Serokkomarê Tirkiyê Turgut Özal û piştre lîsteyê ji raya giştî re dîyar kir. Herweha Süleyman Demirel cara heftan bû ku dibû serokwezîrê Tirkiyê. Süleyman Demirel carek di sala 1970 û cara duyem jî di sala 1980'î de ji aliyê generalan ve ji serokwezîriyê hatibû dûrxistin. Di hukimeta Demirela haftan de 33 wezaret hene. Ji wan 21 wezîr ji partiya Demirel DYP û 12 wezîr jî ji partiya İnönü SHP cihê xwe di lîsteyê de girtin. Süleyman Demirel Serokwezîr û Erdal İnönü jî Alîkarê Serokwezîr e.

Hukimeta Demirel- İnönü û Vejandina peymana Lozanê

Di hukimeta Demirel - İnönü de vejandina peymana Lozanê heye. Demirel û İnönü qasî hefteyekî li ser parvekirin û hilbijartina wezîrê Karûbarê Derveyî gotûbêj kirin, ku dê kî bibe wezîrê Karûbarê Derveyî. Di dawî de bi hevdu kirin, ku Hikmet Çetin bikin Wezîrê Karûbarê Derveyî. Hikmet Çetin Kurd e û ji Dîyarbekirê ye. Kurdekî xwefiroş û Kemalîst e. Diya wî bi tirkî nizane. Lê, ew ji kurdayetiya xwe şerm dike. Ew di dema Serokwezîriya Bülent Ecevit de jî bûbû wezîrê dewletê û şêwirmendê Ecevit. Niha jî sekreter û şêwirmendê E. İnönü ye. Ji aliyê din ve Demirel û İnönü, parlementerê Dîyarbekirê Mehmet Kahraman jî kirin wezîrê Dewletê û Berpirsîyarê Mafê Mirovî. Hukimeta Demirel-İnönü bi zanabûn û plan van herdu kesan kirin wezîr ku hem li hundir û hem li derê welêt di derheqê doza Kurd de reaksîyona ku li dij dewleta Tirk heye sist bikin û heta bidin rawestandin. Bi taybetî ji raya giştî û dewletên Ewropî re bidin şandin ku li

hundir û hem li derê welêt di derheqê doza Kurd de reaksîyona ku li dij dewleta Tirk heye sist bikin û heta bidin rawestandin. Bi taybetî ji raya giştî û dewletên Ewropî re bidin şandin ku li ser Kurdan zordarî û çewsandina netewî tune. Wezîrê Karûbarê Derveyî û Wezîrê Parastina Mafê Mirovan li Tirkiyê herdu jî Kurd in.

Hikmet Çetin — Mehmet Kahraman

Hîn heftekî di ser damezrandina hukimetê de derbas nebû, ku Hikmet Çetin firî, çû Ewroyê û beşdarê civîna Konseya Ewropê bû. Piştî civîna Konseyê wî li Parîsê presskonferansek çêkir. Di preskonferansê de li ser pirsa rojnamevanan di derheqê Kurdan de weha bersiv dida:

- Her kesî ku li Tirkiyê dijî di dereca yekemîn de hemwelatiyê Tirkiyê ye.

Wî xwe bi xwe înkar dikir.

Bavê Erdal İnönü, İsmet İnönü di peymana Lozanê de, li ser israrên nûnerên İngilîz û yên din, Kurdan Tirk hesap kir. Mustafa Kemal hinek axa û serokeşîrên Kurd bi cil û berg ve bir parlementoya Enqarê û ji devê wan name şand Lozanê ku "Kurd serxwebûn an otonomî naxwazin, heta doza mafê xwe yê netewî nakin. Ew dixwazin bi birayên xwe yên Tirk ên musilman re bijîn."

Îro jî Hikmet û Kahraman hene. Ka em binêrin dê beyanî kî rabin û wek wan wezîfeyên xwe yê kurdfiroşiyê bi cîh bînin.!

Demirel û demagojî

Wek tê zanîn li Tirkiyê, tû polîtîvanekî kevnare û demagog wek Süleyman Demirel tune. Ew bi gotinên xwe ketiye dîroka demagojiyê. Ne bi tenê li Tirkiyê herweha li cîhanê jî, ew bi nav û deng e. Bi hatina ser hukim re Süleyman Demirel dest bi meslekê xweyê derew û demagojiyê kir. Sê - çar roj berê rojnamevanên Tirk ji Süleyman Demirel pirsîn:

- Gelo hûn di derheqê pirsa Kurdan de çi difikirin û di vî warî de, di programa hukimeta we de çi guhartin hene?

Demirel, dîsa dest bi demagojî û derewan kir:

- *Yên ku mînorîtet in, ji xwe mînorîtet in; yên ku ne mînorîtet in, ji xwe ne mînorîtet in. Her hemwelatiyê Tirkiyê di dereca yekemînde hemwelatî ye. Yek bi ser yê din ve re nîne,* got.

Yanî demagog û xapînok bi zimanek dibêje, ku yek hîç tênegêhe. Ew dixwaze bêje ku " li Tirkiyê, Kurd ne mînorîtet in. Yên mînorîtet li peymana Lozanê wek Ermenî, Cihû û hinek komên Xirîstiyan hatine qebûl kirin. Ji derî wan li Tirkiyê mînorîtet tune ne.. Kurd Tirkên çiyayî ne. An jî Tirkên heqîqî ne."

Lê, ew bi awayekî vekirî weha nabeje. Demagojiyê dike. Xelkê dixapîne. Serê xelkê tevlî hev dike. Ji aliyê din ve jî weha dîyar e, ku dê qedexebûna li ser zimanê û edebîyata Kurdî rakin an jî sist bikin. Ev jî, ji ber ku têkoşîna netewî bidine rawestandin. Lê, Kurd divê van îmkanan bernedin û bi kar bînin. Di bingehê xwe de, ev dê li dij nîjadperestan bibe çekekî baş. Heger mirov vî çekî bi başî û di cihê wê de bi kar bîne.

Hinek taybetiyên hukimeta Demirel û İnönü hene, ku ji Kemalîstan heta lîberal û dîndaran di nav wê de cih girtine. Bingehê hukimetê li ser wan e. Bingeheke gelek fireh û bi hêz e. Li dij pelxandina Kurdan çep û rastên Tirk dest dane hevdu. Bi hevdu re di yek çeperek de li dij Kurdan têdikoşin. Şer vekirî û zelal e. Şerê neteweyê Kurd ê bindest û dewleta dagîrker. Her çiqas balans yek ne be jî, lê êdî gelê Kurd rabûye ser pîya. şikestina gelêrî êdî ne weha hêsan e. Ordiyên barbar êdî nikarin şer û têkoşîna ku îro jin û zarok serî dikşînin bidin rawestandin an jî vemirînin.

Amed Tîgrîs

DI PROGRAMA HUKIMET A DEMIREL DE PIRSA KURD

Hukimeta Koalîsyonî di derheqê pirsa Kurd de li ser van çar xalan bi hevdu kir:

Prensîbên bingehîn:

1- Zimanê resmî bi tirkî ye.
2- Li ser tixûbên welêt hîç gotûbêj nabe.
3- Ala yek e.
4- Tirkiye dewleteke unîter e.

Ji derê van prensîbên bingehîn di protokol û programa hukimetê de ev tişt jî hene:

* Nasnametiya (kîmlika) Kurdan bê naskirin. Ji bo nasnameye xwe divê kes neye çewsandin û êşkence kirin.

* Bi kurdî rojname, kovar, pirtûk, kaset û sêlik dikarin bên çap kirin û belav kirin. Lê niha îmkanên radyoya kurdî nîne.

Guhartina birêvebirî:

Ew qadroyên ku li herêmê berpirsîyar in, dê bên guhartin û di şûna wan de yên nû bên tayîn kirin. Sîstema parazvanên gundan (caşan) ji nû ve di çav de bêt derbas kirin.

Li herêmê berpirsîyarên mezin û giran bidine belediyan. Belediyên herêmê wek parlementoyê bixebitin.

Têkoşîn li dij terorê:

Hukimet heta dawî dê li dij terorîzmê têbikoşe. Divê yekîtiya Tirkiyê bêt parastin.

www.arsivakurd.org

Li Ewropa Nîjadperest Û Faşîst Bi Hêz Dibin

Bayê Rast Ewropayê dipekîne

Piştî têkçûna sîstema sosyalîst, li seranserê Ewropê bayekî rast û nîjadperest bi xurtî hat û dipeke. Faşîst û nîjadperestên Ewropî hem bi metodên antî-demokratîk û hem jî bi metoden demokratîk hemle li ser hemle û bûyer li pey bûyeran pêk tînin. Ji aliyekî ve bi riya hilbijartinê dikevine parlementoyan û ji aliyê din ve jî li kuçe û kolanan şîddetê bi kar tînin û bîyaniyan dikujin. Hukimetên lîberal û konservatîv ku li Ewropa li ser hukim in guh û çavên xwe ji nîjadperest û faşîstan re digrin û wek ku wan û kirinên wan nebînin. Lê, Ewropiyan çi zû ji bîr kirin ku Hitler berê êrîşî cihû û komunîstan kirin û di dawî dejî vegeriyan wan. Êdî ax û waxê fêde nedikir. Niha Ewropî yên lîberal û konservatîv bi kêf û şahiya têkçûn û belavbûna sosyalîzmê û welatên sosyalîst faşîzmê ji bîr kirine gelo?

Li Swêdê jî wek welatên Ewropî yên din roj bi roj faşîst û nîjadperest bi hêz dibin. Di vê hilbijartina dawî de dengê xwe gelek zêde kirin. Di gelek herêman de hilbijartina belediyan qezenc kirin an bi ferqeke hindik wenda kirin. Partiya li dij bîyaniyan Demokrasiya Nû kete parlementoya Swêdê. Grûbên faşîst û nîjadperest jî di seranserê Swêdê de her roj êrîşên bîyaniyan dikin û gelek bûyerên kuştinê pêk tînin. Kamp û malên bîyaniyan bombe dikin.

Li Swêdê Roja Nîjadperest û Faşîstan

Seat ji 13.00'an piçek dibihurî, li ser qamyona axaftinê, yekî swêdî li dijî rasîzmê dipeyêve. Li pêş qamyonê, qasî 400-500 kes, ji her rengî biyanî û swêdî civîyane û bi hev re guhdarîya axaftinê dikin. Abûqat Hans-Göran Franck, li ser qapaxa qarûsela qamyonê rûniştiyê, ew dora peyva xwe dipê. Serê wî di nav herdû destên wî de û kûr-kûr difikire.

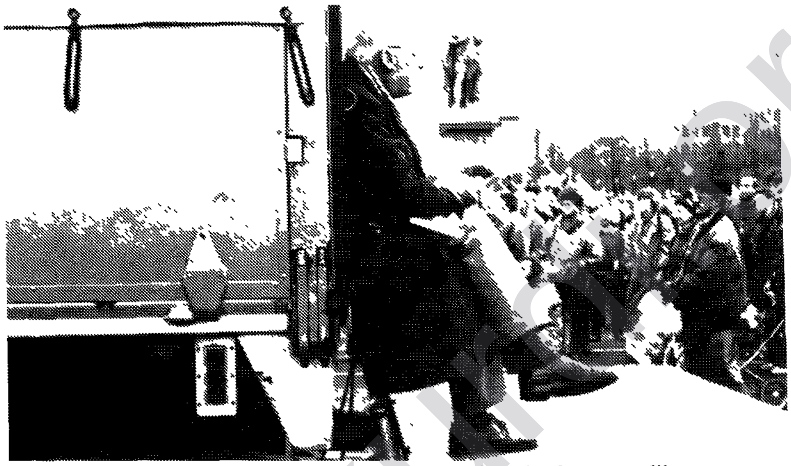

Hans Göran Frank li paş kamyonetê û li xwepênîşandanê temaşe dike.

Her cara ku dengên sloganan bilind dibin, çûçikên li ser daran dest bi firînê dikin, piçek li esman dizivirin û piştre vedigerin cîyê xwe.

Wênevan, kamerayên wan li destan, di nav koma mirovan de diçin û tên. Bi dengê musîkê ve xort û keçên li dor qamyonê dest bi dansê dikin, hem dans dikin û hem jî xwe germ dikin.

Xwe nêzîkî xortekî bîyanî dikim û jê dipirsim :

- Tu di der heqê rasîzmê de çi difikirî ?

- Rasîst, li her derê Evrûpayê êrîş tînin ser me. Em bîyanî bûne Yahûdiyên îroyîn, lê tiştên ku rasîstan anîn serên Yahûdiyan wê nikarin bînin serê me. Ez ê heta seat 21.00'ê şevê li vir bisekinim. Em ê nehilin rasîst xwe bigîhînin heykelê Karl ê 12'an.

Rasîst û faşîstên Swêdê, Karl ê 12'an kirine sembolê xwe û her sal di 30'ê meha Çiriya Paşîn de, diçin ser heykelê wî û mirina wî bi bîrtînin. Lê, îsal rasîstan xwe nedigîhiştand heykelên wî. Mirovên li dijî rasîzmê, ne tenê li Stockholm, Lund û Malmöyê heta nîvê şevê ji dora heykelên Karl ê 12'an dûr nediketin.

Stoppa Rasismen, Federasyona Komeleyên Kurdistanê li Swêdê û rêxistinên yên ku li dijî rasîzmê ne, di 30'ê meha Çirîya Paşîn de meş û civînên xwe li dardixistin. Li Stockholmê, xwepênîşandan li dij rasîsmê, bi roj, di seat 13.00'an de dest pê dikir û heta nîvê şevê dom dikir. Di programa piştî saet 18.00-an de li ser navê Fedarasyona Komelyên Kurd li Swêdê Kurdo Baksî afafinek kir.

Li Stockholmê

Bi hezaran mirovên pêşverû û antî-rasîst, li Kungsträdgårdenê, li dora heykelê Karl ê 12'an cîyê xwe digirtin. Destûra civîna herî dawî, di seat 20.30'an de xelas dibû, lê nêzî 5000 kesî li dora heykelê venediqetyan û meydan terk nedikirin. Berî saet 21.00, rasîst, ber bi Kungsträdgårdenê ve, ji du aliyan ve derdiketin rê. Li gor destûra wan divê seat li dora 21.00'ê li dora heykelê bicivîyan ser hev. Polês mecbûr man ku meşa rasîstan di nîvê rê de bide sekinandin. Her çiqas polês dixwest herdu alîyan ji hev durbixe, lê rasîst û yên dijî rasîstan xwe

digîhandin hev û şer dest pê dikir. Ji sedî bêtir mirov ji alî polês ve dihatin girtin.

Li Lundê

Rasîstên Lûndê, li hember enîya Danîmarkî û Swêdîyan bêgav diman û dev ji çûyina ser heykelê Karl ê 12'an berdidan. Dagîrkerên xanîyan ên Danîmarkî, ji bo alîkarîya Swêdîyên antî- rasîst hatibûn Lûndê. Li gor rojnamên Swêdîyan, Danîmarkî, di şerê li hember polês de xwedî tecrûbe ne. Ji ber ku ew li Danîmarkayê, di dagîrkirina xanîyên vala de li hember polêsan gelek şerên xurt dikin. Herwiha Danîmarkî û Swêdîyan, li Lûndê ne dihîştin çi rasîst û çi jî polês nêzîkî li heykelê Karl ê 12'an bibin. Rasîst bêgav li otobosên xwe suwar dibûn û ji meydanê dûr diketin.

Li Malmö

Roja 29'ê Çirîya Paşîn, polês û rasîstên serîrût bi hev diketin. Ji alî polês, serîrûtek dihat kuştin û yek jî birîndar dibû. Rasîstan di got, "em ê di 30'ê Çirîya Paşîn de heyfa xwe bigrin." Û antî- rasîstan digotin "em ê rê nedin rasîstan ku kuçe û kolanên me gemar bikin." Di 30'ê Çirîya Paşîn de antî-rasîstan rê li rasîstan digirtin. Polês meşa rasîstan didan sekinandin û wan bi paş ve vedigerandin.

Karl ê 12'an kî ye ?

Karl ê 12'an qiralek swêdê ye. Ew di sala 1682'an de tê dinê. Di meha Çirîya Paşîn 1718'an de, bi çek tê kuştin. Li gor tarîxa swêdî, zavayê Karl ê 12'an bi bi alîkariya mêrkujekî wî dide kuştin.

Hîn temenê wî panzdeh salî nîne,Karlê 12-an dibe qral. Ew, li hember Danîmark, Polonya û Rûsyayê şer dike. Di sala 1709'an de, di şerê li hember Rûsyayê de têkdiçe. Ew bêgav dimîne û xwe dispêre Osmaniyan. Demekî dûr û dirêj li ba Osmaniyan dimîne.

Ew, di sala 1715'an de xwe ji Stanbolê digîhîne Lûndê û carek din dest bi haziriya şer dike. Lê, ew tê kuştin. Salên piştî mirina Karl ê 12'an, Swed êdî di nav dewletên mezin de cîyê xwe wenda dike.

Hesen

JI ME RE XWENDIN Û XWENDEVANTÎ PÊWÎST E

Em giş dizanin, ku li hemû derê cîhanê xwendin û xwendevantî roleke mezin dileyze û piraniya organîzasyonê îdeel û îdeolojîk, înstîtû û şexs- fonksîyoneke gelek girîng didine xwendin û xwendevantiyê. Bê xwendin û xwendevantî tû welat û gel ne di aliyê îndustrî û ne jî di aliyê civakî de dikarin pêşkevin. Ez bawer im, ku em hemû bi vî tiştî dizanin.

Pêwîstiya hemû welat û gelan bi xwendin û xwendevantiyê wek hev nîne. Bê guman xwendin û xwendevantî li hemû deran û bo hemû kesî pêwîst e, lê hinek -welat, gel û kesan di vî karî de xwe pirr pêş xistine û hinek jî - ji vê berhema delal bê par mane an jî li paş mane.

Gelek welatên ji îndustrî ve pêşkeftî (WE) xwedî organîzasyon û îndustrîyê îlmî ne, xwedî parlemento û fabrîkayê techîzat ê elektronîk in, xwedî sendîka û grûbê mezin yên ronakbîr in, xwedî komeleyên serbi xwe ku mafê demokratîkî dixebitînin. Û gelek ji welatên ku dixwazin pêşkeftî (WP) kêm-zêde xwedî hinek ji van fenomenên ku me li jor bi navkirin in.

Lê gelo welatekî wek Kurdistan û gelekî weke Kurdan ji bo xwendin û xwendevantîyê di çi rewşê de ye û wê çawa xwe baştir bike? Dîsa em giş dizanin, ku li paşmayîna me di xwendin û xwendevantiyê de - realîteke ku pêwîst e em qebûl dikin. Îroj li bakurê Kurdistanê (beşê Tirkiyê) analfabetizm %85, li başûrê welêt (beşê Iraqê) %80, li beşê Suriyê %55 e. (1) Ji bo beşê Îranê agahdarî tune ye. Di dema îroj de, li welatê me (beşê Tirkiyê) 1500 dibistanên gundan hatine girtin. (2)

Helbet sedemê vê trajediya me, dîroka me ya sîyasî ye. Lê, em nikarin bes bi vê argûmentê xwe bi pêşxin û alternatîvan bibînin. Îroj rewşa welêt sexte û cuda ye. Lê gelo, em yên li Ewropa (bi taybetî li Swêdê) di aliyê xwendin û xwendevantiyê de çi dikin? Zarokên çendan ji me (18-21 salî) dibistanê xwe berdewam dikin? Ma di vir de xeta û gunehê dê û bavan tune ye? An jî kesên me yên ku demekê "kadro bûn, berpirsîyarê hinek deran bûn" li Ewropa/Swêdê çi xwendin? Ma ronakbîrî ne bi xwendevantiya înstîtû û akademiya ye? Helbet cotkar û karker jî ronakbîr in, ew jî di beşê xwe de.

Li gor baweriya min, ew kesên bêjne xwe "em organîzator in, sîyasî ne, înformator in ûhw. pêwîst e li Ewropa /Swêdê (ku welat û civatên demokratik in) xwendinekê bikin. Hingê li gor normê îlmî û demokratîkî bi awayekî pozîtîv tê guhartin û pêş dikeve. Mirov ji rexne û reforman re vekirî dibe. Bi bawerî û dîtineke humanîstî û demokratîkî nêzîkî pirsan (meselan) dibe û xwe tenê wek alîkarek ji bo meselê dibîne.

Lê, em hemû dizanin, ku mentalîtêta me (em Kurd di bin nîrê rejîmên dîktatorî de ji dayîkbûne, mezin bûne û xwendine - û feodalîtiya kevneperestî jî faktoreke negatîv e) li ser mafê kesan, di awayê kar û bar de, li ser demokrasî, ne bi metodê ku opînîyona dinyayê qebûl dike ye. Di felsefa gelek kesên me de hişkîtî, egoîstî û karyarîzm heye. Ev hemû tiştên/ normên negatîvî bi xwendin û xwendevantiya akademîk, plûralîst û demokratîk kêm dibin û hêdî hêdî pêwîst e winda jî bibin. Lê, helbet wê kesên (heta grûb) hebin, ku xwendevan û ronakbîr in, lê dîsa jî xwefiroş, egoîst û zalim in. Lê heger piraniya kesan xwenda û ji pirsên dinyayê agahdar bin, ew kes û grûbên nebaş wê nikaribin bêtir rolê bileyîzin.

Kovara "Berbangê" ku pelên xwe ji van nivksên civakî re vedike, alîkariyeke, ku xwendin û xwendevantîyê di nav me de bi qîmet dike, geş dike û pêş ve dibe. Spas!

NURI ALDUR

Çavkanî û têbînî:

(1) Pirtûka "Den kurdiska knutenfolkmord i golfkrigets skugga, r.39" Nivîskar: Hannes Reichman - Alexander Foggensteiner

(2) Rojnameya "Cumhurriyet " 911125

WE: Welatên îndustrî - Industrî länder (I. länder)

WP: Welatên bi ber pêşkeftinê - Utvecklingsländer (U- länder)

www.arsivakurd.org

Li Başûrê Kurdistanê -
Îdare nîne !
Zivistan hat !
Bi sedhezaran bê xanî
û warin !

WÊ ÇI BIBE ?

Loran Cengîn

Bûyerên li başûrê Kurdistanê, ji dema serfirazî û trajediya Adarê heta îro, bêferq di nav têkoşîna Kurd li hemû aliyên welatê me û li derveyî welêt cihên xwe yên taybetî û giring, didomînin ku bigrin. Her nuçe û agahdariyek a dighe raya giştî ya Kurd, li gel xwe bi dehan babetên munaqeşan têne nav civaka me. Hema hema mirov dikare bibêje çerxa siyasî ya Kurdan, îro li derdora pirsgireka başûrê Kurdistanê dizîvire. Bê guman raya her kesî li ser pirsên cuda, ne wekhev bin jî, di çend xalan de piraniya Kurdan dighin hev. Ew jî ev e, ku fersendek dîrokî kete destê tevgera Kurd li başûrê Kurdistanê. Tevayiya cîhanê dervî, ku dijminê me yê Bexdayê nasdike, her wusa li dij diraweste û tedbîrên hişk pêşberê Iraqê dixe jiyanê. Bi encamên van tiştan îro dijminek ji yên me yê xedar ketiye rewşek jar û îzolebûnê. Li gel vê jî Pirsa Kurd li cîhanê hîn jî di rojevê de ye û li ser nêzîkahiyek tê nîşandan.

GELO FERSEND JI DESTÊ ME REVIYA ?

Wekî li jor jî hate gotin, herî zêde li ser vê pirsê tê axaftin. Li gor hinan fersend ji destên me derket. Diviyabû tevgera Kurd bi ti awayî bi rejîma Bexda re peywendî nedanîbane. Evê derbeyek li Pirsa me xist a ku nuha dermankirina wê bê îmkan e. Her wekî ji gotinên xwe re jî êrîşên, ku Bexda têne ser Kurdistanê wekî numune nîşan didin. Û vê peyva cî di nav civaka me de girtî, tênin zimên : " Bawerî bi Bexda nabe! "

Li aliyê din, piraniya Kurdan bawer dikin, ku hîn ji îmkana destxistina fersendan heye. Iraq îro ji peywendiyên aborî, dîplomatî, kulturî bi dunyayê re îzole ye. Her wekî di destpêkê de nebe jî, Pirsa Kurd dîsa aktuel e, dikeve rojeva raya giştî ya cîhanê.

Ev dîtin tên zimên, tên munaqaşe kirin...,lê rastiya başûrê Kurdistanê li ber çavan e, ku rewş a îdarî û aborî hîn nehatiye çareserkirin. Ev li gel xwe gelek êş û zexmetiyan têne ber gelê Kurd li başûrê Kurdistanê. Di hevpeyvina xwe bi programa " 8 dagar " (heşt roj) a telewîzyona Swêdî re, Mesud Barzanî vê pirsê wusa dianî zimên : " Ji me re dibêjin (Hêzên Hevkar û dewletên din) em nahêlin û qebul nakin, hun ji Iraqê parçe bibin. Hun divê pirsa xwe di çarçora Iraqek demokrat de, bi otonomiyê, bê ku hun sînorên Iraqê tehdît bikin, bidin çareserkirin. Gava wusa jî dibêjin, va Iraq e - partiya ku li ser hukume BAAS e, serokê wê jî Saddam e. Alternatîvek din jî nîşanê me nadin. Ew rexnan li me dikin. Lê, ez ji wan dipirsim, gelo gava Saddam Kuweyt dagirkir xerab bû ? Gava wî Helepçe bi çekên kîmyewî bombardiman kir û 4000 - gundên me hilweşandin - ew baş bû (!) ? Hingê wan çek didan Saddam û sîstemên çekdarî jê re avadikirin. "

Wek tê dîtin - pirsa Kurd li ser masayê, ji bo çareserkirina wê, hîn dunya ne hazir e. Konferansa Rojhilaja Navîn (!) çêdibe. Aliyên di vê Konferansê de beşdar dibin - welatên Ereb, Israîl, Amerîka û Sowyet in. Çima Kurd, di vê Konferansê de cî nagrin, ji bo çi ew jî nehatine bangkirin, çawa bê axaftin li ser pirsa neteweyek ji 30 - milyonan, bê amadebûna nunerên vî neteweyî, mirov dikare li ser Rojhilata Navîn qisa bike kes tiştek nabêje. Gelo wê bi çi awayî, li ser demokrasî, mafên mirovan û neteweyan bê axaftin, bê ku pirsa Kurd di Konferansên navnetewî

de cî bigre û ji bo çareserkirina wê pêngav bên avêtin ? Pirsa Kurd bi mezinbûn û trajediya xwe, hîn jî wekî sedek li pêş sazkarên " sîstema nu " ya cîhanê diraweste. Bê çareserkirina vê Pirsê jî, bi tu awayî, li ser demokrat - bûna peywendiyên cîhanê, mafên mirovayetî û netewî ne mumkune bê axaftin.

SENATO YA DYA : REWŞA KURDAN DIVÊ BÊ ÇARESERKIRIN

Dîtinên jor ne tenê yên me Kurdan in. Gelek biyaniyên dostên Kurdan her wusa, li pêş raya giştî ya dewleta xwe vê dîtinê tênin xolê. Yek ji wan, senatorê Amerîkî Peter Gaile, nuçeyek reş ji Bexdayê ve digihand dunyayê : "Xwiya ye, ew 180 000 Kurd yên ku bi zorê ji Kurdistanê hatin koçki - rinê bakûrê Iraqê ji alî leşkerên Saddam ên xwînxwar ve hatine kuştin." Her wusa di 29 - ê çiriya paşîn de, Senato ya DYA li ser pirsa başûrê Kurdistanê civîn bi dar xist, ku " Bi sedhezaran Kurd li başûrê Kurdistanê di rewşek ge- lek xerab de ne. Ku ji wan re alî - kariyek di demek zu de neye kirin, dibe, ku trajediyek mezin a nu li başûrê Kurdistanê bê jiyandin. " Ji ber vê yekê daxwaz hate kirin, ku dewleta Amerîka, Hêzên Hev - kar û raya giştî ya cîhanê li ser vê babetê raweste. Êrîşên Turkiyê jî tesî - rek negatîv li rûniştvanên Kurdistanê kirin, ku bi sedên hezaran insanan hîn jî ne vegeriyane ser erd û warê xwe. Ji dervî wê Iraq dîsa dom dike erîşan bibe ser Kurdan, ji bo vê Hêzên Hevkar di - vê tedbîran bigrin - hate gotin.

PÊWENDIYÊN BEREYÊ KURDISTANA IRAQÊ Û BEXDA DI ÇI NOQTÊ DE NE

Di 29 - ê mehê de her wusa nuçeyek hate belavkirin, ku nunerîtiyek ji Eniya Kurdistana Iraqê di bin serokatiya Mesud Barzanî de çûye Bexdayê. Her wekî me peywendî bi nunerên Eniya Kurdistana Iraqê li Swêdê danîn de, wan diyarkir, ku " Ew jî, ji çûn a he - yetek Bere ji bo Bexdayê di bin serokatiya M. Barzanî de agahdar in, lê tu agahdarî yan daxuyaniyên resmî hîn negihiştiya destê wan. Lê, ev bûyer bi serê xwe dide nîşandan, ku tiştek nu pêkhatiye. "

Li gor agahdariya belav bû û di rad - yoya BBC de hate weşandin, nunerîtiya Kurd li gel nunerîtiya Iraqê ya di bin serokatiya alîkar serokwezirê Iraqê Tariq Ezîz re runişt. Lê, li ser babetên li ser civîn hatine çêkirin û ji bo çi dîsa nunerîtiyek ji Bereyê Kurdistana Iraqê gihiştiye Bexdayê BBC jî tu agahdarî belav nekirin. Wek tê zanîn cara dawî di mustewa endamên Polît Buro yên rêxistinên Eniya Kurdistanê nunerîti - yek çûbû Bexdayê. Her wusa wan bi rejîma Bexdayê re peymanek îmze ki - ribûn, ku peşmergeyên Kurd wên ji bajarê Kerkukê û Erbîlê derbikevin, lê wê li derdora bajaran bi cî bibin. Her çend ev peyman îmze bûbû jî li çend cihan di navbera pêşmergan û hêzên

> **Ji Bexdayê nûçeyek reş a din, di 29 - ê çiriya paşîn li dunyayê belav dibû. Senatorê Amerîkayî Peter Gaile got : " Xwuya ye, ew 180 000 Kurd yên ku bi zorê ji Kurdistanê ber bi bakûrê Iraqê ve, hatibûn koçkirin ji alî leşkerên Saddam ên xwînxwar ve hatine kuştin."**

Iraqê de şer derketibûn. Wekî tê dîtin heta îro di navbera pêşmergên Kurd û hêzên Iraqê de baweriyek rûniştî tune - ye. Mirov dikare vê pirsa nebaweriyê bi rejîma Iraqê, ji bo gelê Kurd bi xwe jî li başûrê Kurdistanê bibêje. Heta di navbera Bereyê Kurdistana Iraqê û Bexdayê de peymanek, ku ji aliyê raya giştî ya cîhanê ve bê zanîn û piştgiri - yek ji bal Kurdên başûrê Kurdistanê bibîne bicih neke, wê pirsgirek di nav- bera Kurdan û Iraqiyan de her hebin. Li vê dê cihê wê ye ku mirov dijîtiyên Kurdan û Bexdayê çi ne diyar bike.

KERKUK Û KURDÊN YEZÎDÎ-DU PIRSGIREKÊN HERÎ DIJWAR

Ji roja ku di navbera Kurdan û Bex - dayê de peywendî destpêkirin heta îro ev her du pirs xwiyaye cihên herî tay - betî di civînên Bereyê Kurdistana Iraqê û rejîmê Bexda de girtine. Li ser pirsa Kerkukê raya giştî ya Kurd baş agah - dare çima dibe dijîtî. Kerkuk bajarek herî giring e, ne tenê li başûrê Kurdistanê, lê li tevayiya cîhanê - ji ber pet - rola ku li vir derdikeve. Tê zanîn, ku bîrên herî dewlemend ên petrolê li he - mû dunyayê li vir in. Ev tişt bi serê xwe dihêle rejîma Bexda li ser vê pirsêhişk be. Heta hemû dewletên Ereban bi vê pirsê mijûl dibin û dibêjin - ew ji xaka muqaddes a " Ereb e ". Bê guman Kerkuk xaka Kurd e û ji alî Kurdan ve îmkana bazaran li ser Ker - kukê tuneye. Barzanî Kerkuk wusa bi nav kiribû - " Kerkuk dilê Kurdistanê ye." Lê li gor agahdariyên ketin destên me, ger di navbera Eniya Kurdistana Iraqê û Bexda de, li ser Kerkukê li hev neye kirin, ev pirs wê bê tecîlkirin. Lê Kurdên ku ji Kerkuk in û dev ji mal û cihên xwe di dema trajedi ya Adarê de berdan dikarin vegerin malên xwe. Heta çareserkirina pirsa Kerkukê jî, ew ji bal re - jîma BAAS û EniyaKurdistana Iraqê ve hevbeş wê bê îdare kirin. Wê hilbijartinên îdarî yên demok ratîk bêne bidarxistin û hemû partiyên siyasî wê bikaribin azad di hilbijartinan de cihê xwe big - rin. Wê ewletiya bajêr jî, hem ji bal pêşmergan û hem jî ji bal hê- zên Iraqê ve bê kirin.

Ji aliyê din ve pirsek din a dijwar di navbera Kurdan û Bexdayê de li ser Kurdên Yezîdî ye. Iraq diyar dike, ku Yezîdî ne Kurd in, lê Ereb in. Ji ber vê yekê jî heremên ku ew dijin nikarin bikevin nav xaka otonom a Kurdista - nê. Her wusa hejmara wan jî ji ya Kurdan nabe bê xesab kirin. Dîtina Kurdan jî li ser vê babetê ev e, ku munaqeşe jî li ser Kurdbûna Yezîdiyan divê neyin kirin. Eniya Kurdistana Iraqê li Bexdayê daye diyarkirin, ku " Yan miletek bi navê Kurd nîne, yan jî Yezîdî Kurdên herî esîl in. Adetên Kurd, cêjnên Kurdan, peywendiyên civakî yên Kurdan, zimanê Kurdî, herî zêde li ba birayên me yên Kurdên yêzîdî hatine parastin. Vêce li ser vê munaqeşe jî navê." Diyare li ser vê pirsê di navbera rejîmê Iraqê û Bereyê Kurdistanê de rayek nu dibe derkeve, ku referendumek di nav Yezîdiyan de çêbibe - ew Kurd in yan Ereb in (!)

www.arsivakurdi.org

FAİK BÛCAK

Faîk Bucak di sala 1919-an de li hêla Siwêregê li gundê Herdo ji dayîk bûye. Navê bavê wî Hesen Bûcak e. Di nav gel de jê re dibêjin Hesenê Abîkan. Ew bi xwe ji malbata Abîkan e. Abîkan li Siwêregê bi nav û deng e. Malbateke gelek mezin û berfireh e. Gelê Siwêregê, Riha, Dîyarbekir û Semsûrê (Adiyemanê) gelekî ji wê malbatê hez dikin. Li ba wan rûmet û rêzgirtina wê malbatê gelekî bilind e.

Faîk Bucak, xwendina xwe ya seretayî û ya navîn li bajarê Siwêregê, liseyê jî li Dîyarbekirê temam dike. Piştre di sala 1939-an de ji bo xwendina xwe ya bilind diçe Stenbûlê û li fakulta huqûqê dixwîne.

Ew bi çend hevalên xwe ve di sala 1939-an de bi navê wargeha xwendekaran a Dîclê (Dîcle Talebe Yurdu) xaniyeke ji bo xwendekarên Kurd dadimezrîne. Di wan salan de dîsan bi hinek Kurdên ronakbîr ên naskirî ve şevên kurdî çêdikin. Armanca wan şevan ew e, ku Kurdan bi ser hev de bicivînin û ji bo îdarekirin û karê berê xaniyê xwendekaran alîkarî berhevdu dikin. Bi vî awayî ew ronakbîr û Kurdên ku li Stanbûlê ne tîne ba hevdu û di nav wan de bîrûbaweriya welatparêziyê belav dike. Faîk Bucak di warê rêxistinî û îdarekirinê de gelek jîr û jêhatî bû. Wextek ji bo yekbûn û lihevdu kirinê xebitiye û di wî warî de jî bi serketîye. Wî ruh û ruhitiya xwe dabû gel û yekîtiya gelê xwe.

Ew piştî ku fakultê diqedîne, du salan li bajarê Hetayê hakimiyê dike. Piştre li Qozanê û bi dûv re jî li qeza Sêwasê Zarayê hakimiyê dike. Demek bi şûn ve, ew dev ji hakimiyê berdide û diçe bajarê Rihayê cîhwar dibe. Li wê derê dest bi avûqatiyê dike. Dema ku ew li Rihayê avûqatiyê dike, herweha bi karûbarên kurdperweriyê ve jî mijûl dibe. Loma jî her wext ew di bin çavdêrî û kontrola dewleta Tirk de ye. Ji ber vê xebata xwe ya kurdperwerî û sîyasî gelek caran ew tê girtin. Carekî li rojavayê Anatolê, li bajarê Balıkkesîrê nêzî salekî di zîndanê de dimîne Wekî ku tê zanîn di dîroka Kurdistanê de gelek surgûn çêbûne. Ji wan yek jî surgûna 55-an e. Piştî înqilaba 27'ê Gulana 1960'î, 55 Kurd hatin surgûn kirin ku Faîk Bûcak jî yek ji wan kesan bû.

Faîk Bûcak di kar û barê xwe yê kurdperwerî de qet ranediwesta. Wî xebata xwe her dem didomand.Ew têgehîştbû ku divê mirov di nav gel de xebat bike. Ji ber vê yekê jî ew tim di nav gel de bû û ji bo şîyarkirina gel xebateke bêwestan didomand. Ji ber vê yekê ew li herêma Riha, Semsûrê, Dîyarbekirê û heta li gelek herêmên Kurdistanê dihat nas kirin û hez kirin.

Ew ji aliyê pîşeyî (meslekî) ve jî gelek jêhatî û kêrhatî bû. Avûqatekî bi nav û deng bû. Dozên (daweyên) eşîrên mezin digirtin ser xwe. Hem xebata sîyasî û hem jî xebata civakî li ser milê wî bû. Ji bo lihevhatin û aştiyê ew di nav eşîran de rolekî mezin dilîst. Wî dixwest gelê xwe lihevdu bîne. Wan komê ser hev bike. Şer, lec û dubendiyan ji nav eşîran rabike. Tovê netewî di nav eşîr û gel de biçîne û belav bike.

Her ku diçe kar û xebat berfireh dibe. Lê, ew dizane ku xebat bê partî naçe serî. Faîk Bûcak vê yekê baş dizane û analîz dike. Ji ber vê yekê di sala 1965-an de li gel çend hevalên xwe Partiya Demokrata

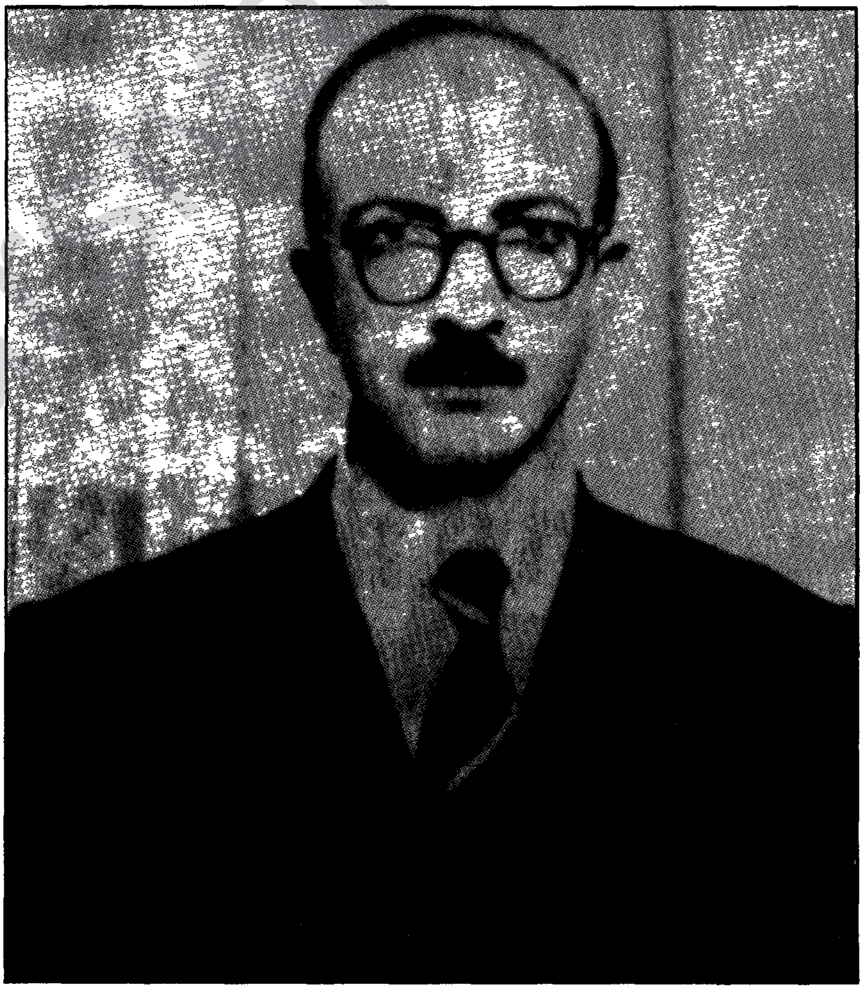

Kurdistana Tirkiyê dadimezrîne. Piştî damezrandina partiyê êdî xebata kolektîvî û rêxistinî dest pê dike. Xebatên ferdî li paş dimîne. Di nav gel de vê carê dest bi xebata rêxistinî û propagandayê dikin.

Lê mixabin karbidestên dewleta Tirk ji xebata Faîk Bûcak û hevalên wî agahdar dibin. Wan û xebata wan bi awayekî dizî digrin bin kontrola çavan. Wek gotina pêşiyan " av û agir radiwestin, lê dijmin ranaweste." Dijmin ji bo Faîk Bûcak li plan û riyên reş û tarî digere. Piştî surgûna 27'ê Gulana 1960-an dijminî û şerekî mezin û dijwar di navbera eşîrên Siwêregê de dest pê dike. Karbidestên dewleta Tirk ji vê şerê eşîretiyê dixwazin fêde bibînin. Şerêherî dijwar di navbera Heviyan û zarokên Mehmed Axayê Kazo de dest pê dike. Tabîî eşîrên din jî dikevin nav vê şerî û şer hin jî berfireh dibe. Di wî şerî de malbata Abikan li gel Heciyan, malbata Hesenê Hesê û hinekî din jî li gel Kazoyan cihê xwe digrin. Ji xwe eşîra Qirwariyan û Heciyan ji berê ve dijminê hevdu bûn şerê navbera wan bi salan dom dikir. Di wî şerî de bavê Mehmed Celal Bûcak, Elî Axayê Heciyan di sala 1963-an de, ji aliyê Îhsan Bûcakê Kazoyê, li Siwêregê tê kuştin.

Salek piştî damezrandina Partiya Demokrata Kurdistana Tirkiyê Faîk Bûcak di 4'ê Temûza 1966-an de, li navbera Riha û Siwêregê, li Qerekupriyê tê kuştin. Plana kuştina Faîk Bûcak du alî ye; ew ji aliyê MIT û dewleta Tirk ve tê plankirin û pêk anîn. Bi plan û organîzekirina MİT'ê dijminên wî ew tê şehîd kirin. Armanca herdu dijminan di kuştina Faîk Bûcak te dibe yek.

Faîk Bûcak ne bi tenê polîtîkvan, organîzator û ronakbîrekî Kurd bû. Herweha ew nivîskar û helbestvanekî gelek bilind û hunermend bû jî. Li ser welat û Kurdperweriyê bi kurdî gelek helbest nivîsandîye. Di wê demê de helbestên wî di nav gel de, bi devkî dihatin gotin. Di helbestên wî de hezkirina welêt, kurdperwerî, qehremanî û serhildan hene. Faîk Bûcak helbestên xwe bi kurdiya nav xelkê nivîsandî ye. Zimanekî gelek bilind û zana bi kar anîye. Di helbestên wî de propaganda û ajîtasyoneke gelek bi hêz hene. Tesîrekê mezin li ser mirov dihêle. Ez dixwazim ji wan helbestên Faîk Bûcak Sonda Mirinê û Gazin ji Xwedê li jê r pêşkêşî xwendevanan bikim.

Koyo Berz

Not: 1. Li Nivîsara Mehmûd Lewendiya ku di hejmara Armanca 66 -an de nivîsiye binêre.

2. Nacî Kutlay, Bergeh hejmar 5/ 1990'î binêre.

3. Di nivîsara min de navê eşîra Heciyan derbas dibe. Eşîra Heciyan navê eşîra Bûcaxiyan a kevn e. Navê Bûcaxî dûre ji aliyê Tirkan ve tê lêkirin. Bûcak navê herêmekê Siwêregê û nahiyekê ye. Navê wê nehiyê bi kurdî Feq e.

Sonda Mirinê

Sonda me mirin e di riya te de welat
Kefen û kirasên me ne, ferman û xeml û xebat
Xênî mirinê di dinê de bo me nebûye xebat
Xwîna me hat firotin pê bikirin Kurdistan
Em dîltiyê naxwazin pir bi rûmet e goristan
Kal û pîr ser tirba kuştiya digrîne
Dil û kezeba wan gişka tijî kul û birîn e
Law, bûk hemû ji xwîn digrîne
Xwîna me hat firotin pê bikirin Kurdistan
Em dîltiyê naxwazin pir bi rûmet e goristan
Em bi lorika mirinê hatin pêçandin
Dayê şûna şîr, em bi xwînê mijandin
Çirî birano werin welat çû, qedandin.

* * *

Gazin ji Xwedê

Ne nan e, ne dan e, ne şîv û taştê.
Ho rebîyo ewqas derd û bela ji ku tê.
Dewlemendî li me girt, ,dî em bûne xizan.
Hiş di serê me da nema, belê mane gêj û nezan.

Çawan jî bigre, bila rohnayî bibe zulmet.
Çi bikim, pişka derd û xema para me ket.
Ma nifir li me bûye, kes pîgar nabe me ra.
Heval silav nadin, pirs nakin bav û bira.

Rê li ber me wenda bû, nizanim buka biçim.
Rebî tîna beecîm, sekinîne li cem.

* * *

www.arsivakurdi.org

Gotûbêj

ROJNAMEGERIYA KURDİ PÊŞ NAKEVE

Berî her tiştî dixwazim bibejim ku ev nivîsa hanê li ser rojname û kovarên ku bi zaravê kurmancî çap dibin disêkinê. Mixabin ji ber ku ez bi tipên erebî nikarim bixînim.

Xweziya min bikarbûya bigota ku rojnamevantiya kurdî îro di qrizê dê ye. Ji ber ku rojnemevantiya kurdî tucar zêdê li pêş nêkêtiyê mirov nikare bibêje ku rojnamevantiya kurdî di qrîz dd ye. Lê, tiştekî dîyar e, ku rojnamevantiya kurdî nalibite. Bi salan e di ciye xwe de sekinîye. Sêdêmên wê gelek in. Ji bo ku hesa bibe ez dixazim beşên giring ên rojnemevantiyê yek bi yek bînim ziman.

Hevpeyvin

Di rojnemevantiya kurdi ya îro de gelek kêm hevpeyvîn çêdibin. Lê, gava çêdibin piranî baş çêdibin ji ber ku beşa rojnemevantiya hêrî hêsa ye û teknîka pirs û bersiv tenê ye. Di vî warî de divê rojnamevanên kurd pirsên di hevpeyvîne de kêmtir cî bigrin û divê di semivîsan de dîyar bibe ku hevpeyvîn e.

Reportaj

Di rojnemevantiya kurdî de beşa ku herî paş maye reportaj e. Ji bo pêşketina zimanekî wekî yê kurdî divê di rojname û kovarên kurdî de gelek bên çêkirin. Reportajên ku niha çêdibin zêde ji hevpeyvînan ne dûr in. Zêdetir teknîka pirs/bersiv bi kar tînin û ev jî kêm zêdê reportaja kurdî jîndar nake û dikeve ber halê mirinê. Berî her tiştî divê ez bibêjim, ku rojnamevanên ku îro bi zimanê bîyanî dinivîsin reportajan gelek xweş dinivîsin, lê mixabin gava bi kurdî dinivîsin, mirov wê pêşveçûnê nabîne. Ez bawer nakim ku rojnemevanên kurd nikaribin reportajên delal binivîsîn, lê ji bo ku ew, wî karê bikin divê gotûbejek li ser nivîsandina reportaje bêt destpekirin. Di reportajên Kurd de tûcar behsa ew tiştên ku li ciyê reportajê dibînin û dibîhîsin nayên ziman. Wêk teknîka hevpeyvînê de axaftinek tê nivîsandin. Ji wir nabore. Ji ber vê yekê divê rojnamevanên Kurd zêdetir reportajan binivîsin. Nivîsandinên xwe bi tesfîr bixemlînin ji bo ku xwendevan bi kêf nivîsen wan bixînin.

Kurtenivîs

Di rojemevantiya kurdî de gelek kurtenivîs tên nivîsandin. Ji ber ku kurtenivîs di rojnamevantiyê de cura herî hêsa ye. Lê mixabin gelek caran bersivên 5 pirsên klasîk di kuretenivîsên kurdî de tune ne. Wek tê zanîn divê kurtenivîsek bersivên 5 pirsên jêrin bide:

Çî?
Kî?
Kengê?
Li kû?
Çawa?

Di gelek kurtenivisan de naxwazim bersiva pirsa Kengê? tune ye. Di vî warî de jî, divê em êdi şaşîtiyan nekin.

Mîzampaj

Mixabin heta gelek rojname û kovarên kurdî hê jî gotina fransizi mizampaj (Mis a page;Rûpelraxistin) şûna gotinekê kurdî de dinivîsinin.

Ji ber ku di wan 20 salên dawî de zahftirîn rojname û kovarên kurdî ji aliye rêxitinên çep ve hatin weşandin rûpelraxistina wan ji wek kovar û rojnamên çep ên cîhanê bû. Ango mîzampaja Pravda ji gelek kovar û rojnamên kurdî re bûye wek mînak. Rûpelên bê fotograf an jî wêne, fotografên gelek biçûk û gelek caran jî bi tîpen gelek biçûk nivîs tên nivîsandin. Di rojnamên cîhanê de serê du rûpelan kêmasî fotografek hebe. Rûpelraxistina di rojnamên kurdî xwendin tucar hêsa nekirîye lê belê tim zor kirîye. Rojnamevanên Kurd tev jî dizanin ku xwendevanên Kurd hê ji baş bi kurdî nikarin bixwînin û mirov tê nagihêje çima li ser vê bûyerê kovarek an ji rojnamekê kurdî nasekine. Tiştekî enteresan e. Rojname û kovarên kurdî hejmara an jî mêjûyê tenê di rûpelên yekîtî de dinivîsinin. Ango şexsek bixwaze rûpelê kovareke kurdî kopiya bike divê bi xwe li ser kopiyayê binivîsîne ka çi rojname û çi hejmar e.

www.arsivakurdi.org

Gotûbêj

Sernivîs

Çawa tê zanîn sê cûr sernivîs hene. Sernivîsên herî jor, sernivîs û sernivîsên navberê. Li gor rojnamên cîhanê yên girîng divê di nivîseki bi direjiya normal, bi fotografek ve tewayi rûpelek, kemasî du sernivîsên navberê hebin, lê mixabin ew di rojnamevantiya kurdî de hema bêje tune ye. Berbang di sala dawî de zehf pêşte ketîye û sernivîsên navber bi kar tîne. Lê bele, problema herî mezin ne ev e. Problem ev e, ku kêm berpirsîyarên kovarên Kurd firqa navbera sernivîsên normal û ên herî jor dibîne. Ango mînakek li ser dizktã li Amerîka.

Sernivîsa herî jor

AMERİQA Û DIZİTİ

Sernivîsa normal

DIZÊN AMERİKA ROJ BI ROJ ZÊDE DIBIN

Mixabin gelek caran sernivîsa herî jor bi kêr tê û sernivîsa normal tune ye.

Di rojnamevantiya kurdî de rewşa sernivîsan gelek xirab e. Berî her tiştî divê di sernivîsekê de lêker hebe.

Hêvi dikim, ku ev rexneya min bi awekî pozitiv bê qebûl kirin û bi kêmasî çend hevalên rojnemavan li ser van dîtinan brawestin û nivîsên xwe ji Berbagnê re bişeynin, ji bo gotû bêjek li ser rojnamevantiya kurdî çêbibe.

KURDO BAKSİ

Kurdo Baksî berpirsîyarê kovara Svartvitt (Reş û Spî) bi swêdî derdiçe.

Skandala Eyşokê

Wek her kesî, xaltîka Eyşo jî îsal havînê çûbû welat û wê dixwest têr û tijî hesreta welêt ji dilê xwe derbixe. Lê mixabin, rojên jimarê kin in û zû derbas dibin. Roja vegerê zû hat. Wek ku ew hîn do hatibû. Belê, wekî her kesî xaltîka Eyşo jî ne bi tenê ji bo dîtina mirov, nas û dostên xwe û hesreta welêt hatibû Kurdistanê. Herweha gotinekê me Kurdan heye "hem zîyaret û hem jî tucaret."

Eyşok çûye Kurdistanê!

Divê xaltîka Eyşo ji bo debara xwe jî hinek karûbaran bikiran. Serê Swêdê bixwe, navê wê derketiye, lê ew bi xwe welatekî gelek dûr, hişk, sar û biha ye. Pêwîst e, ku xaltîka Eyşo haziriya zivistanê bikira. Na, ne bi tenê haziriya zivistanê, divê wê haziriya salane bikirina. Ji ber ku encax di salê de, heta di çend salan de carek ew dikare vegere welêt. Mêr û kurên wê jî wek hinek ên din ne xwedî şirket, loqente û pîzarîyan in, ku her dem bikaribin herin û werin. Riya welêt û ya Swêdê bikin wek riya kaniyê. Ji xwe bi maeşên xwe nikarin mehê derbas bikin. Ax bi rastî li Swêdê derdê kirê û heqê telefonê nayê kişandin. Ji ber vê yekê jî, divê xaltîka Eyşo haziriya nefeqeyên çend salan bikira. Nefeqeyê çend salan bi xwe re baniya Swêd a malikşewitî. Na, Swêda malikcemidî...

Wê, her çiqas dolmeyên xwe derxistibûn, balîcanên xwe hişk kiribûn, ava şamikan (balîcanên sor, firingîyan) derxistibûn, sawara xwe keland û kutabû, nok û nîskên xwe kirîbû jî, lê, hîn bi dilê xwe haziriya xwe temam nekirbû ku rojên wê temam bûn û bêgav mabû, ku bi paş ve vegeriya Swêdê, welatê bîyanî, welatê kafir.

Ji xwe, ji dayikbûna xwe ve şansê xaltîka Eyşo tune bû. Hemû bê şansî, bela û tofanên giran bi serî wê de dihatin û tên. Ji berê ve Xwedê ji xelkê re şans û talih da bû. Ji wê re jî keser, malkambaxî, bextereşî, xaxên giran û nedîtî, bela û tofanên mezin!... Jiyana wê bi xizanî, perîşanî û kaşkaşî derbas bû. Tu dibêjî qey deqa bêyomtiyê li nav çavên wî dane. Yên wê ne bes e, wek navendiya mîqnatêzê hemû xirabî û bêyomtiyên xelkê jî bi serê wê re tên. Serê wê wek navendiya mîqnatêza cemsara (qutba) bakur e. Her ku lingê xwe davêje xirabî û bêyomtîyek ji bin lingê wê derdikeve.

Lê belê, vê carê di çûndinê de, rêwîtiya xaltîka Eyşo bi xweşî, selametî û heta mirov dikare bêje bi serfirazî derbas bû bû. Lê, herweha di vegerê de jî ev selametî her berdewam bû. Rê hindik mabû û bi xêr û xweşî nêzîkî li Stockholmê dikirin. Havîn bû. Tav, ron û germ bû. Stockholma spehî û xweş bi av, girav, pird û avahiyên xwe ve, li bin wan bû. Çi bû, li wir bû. Te dît Kurd dibêjin "nezera çav şînan pir bi tesîr e." Mixabin Swêd jî welatê çav şînan e. Bi taybetî çavên keç û jinên wan. Tuffff! Xwedê mirov ji nezera çavên wan biparêze lawo! Amîn. Lê, dibêjin Xwedê jî nikare nezera çavên şîn! Tuffff... tiffff... Hem jî çavên şîn ên kafir... Hezar car tufff..

Hostesê anons kir ku li ser Stockholmê ne û dê çend deqîqe paşê balafir dayîne. Vit vit ket laşê çend rêwiya. Kî çi dizane dibe ku hinek ji wan berî, hêvî û xeyalên çend meh an salan di dilê û mejiyê xwe de dikşînin û çend deqîqe paşê dê ev bibe rastiyek û bigihêjine hevdu. Dibe ku hinek ji wan ketibin tatêla xwe û polîs, ku vîzeya wan an jî pasaportên wan tunin. Ji wan kesan yek jî li kêleka xaltîka Eyşo bû. Dil û mejiyê wî ji xaltîka Eyşo nexuya bû, lê dest û ling lê dileriziya. Nikaribû di cihê xwe de rûne. Radibû û rûdiniştin. Li berîkên xwe û çenteyên xwe mêze dikir. Ew paşê rabû ser xwe û çenteyê ku danîbû jor derxist. Bi derxistina çenteyê wî re tûrika xaltîka Eyşo ya îsotê ku li jor bû ket nav balafirê û devê wê vebû. Îsota Ruhayê ya hûr wek birmotî. Îsot ket dev û pozê rêwî, hostes û di dawî de li seranserê balafirê belav bû û gihişte odeya pîlot jî. Pişke pişk û kuxte kuxtek bi her kesî ket. Dema pîlot bi pişkênê ket, demekê kurt kontrolê wenda kir û balafir hejîya. Hew mabû ku balafir bikeve. Lê dîsa pîlot bi tecrûbe bû, xwe şaş nekir û balafirê sererast kir. Girt bin kontrolê. Lê bi hejîna balafirê re deriyê bagaja balafirê vedibe. Çi di bagajên balafirê de hehene ji hundir dipekin der û berjêr dadikevin. Hîn li hewa devên bawil û tûran vedibin. Hemû eşya û tişt tevlîhev dibin. Tûrikên nok, nîsk, genim, garis û leblebûyên xaltîka Eyşo jî bi ser Stockholmê re dikevin û di hewa de devên wan vedibin. Li ser rê û cadeyê Stockholmê dibarîn. Tûrekê nokan û pîsta (hebana) ava şamikan dikevin ser otobanê.

www.arsivakurd.org

Otomobîl gindirîn û şimitîn, li hevdu dikevin. Ji mirî û birîndaran otoban dibe wek qada şer. Pîsta (hebana) ava îsota tûj li hewa diçire û wek gemarê bi ser plajê ve dibare. Sawar û ard li rûyê asîman wek riya kayê bi ba dibin. Çav, dev û laş bi swêdiyên tazî ve nedima û dipirpitin. Hawar û qîrînek bi wan dikeve. Êdî di nexweşxanan de cîh nedima. Hemû doktor û pisporên wan

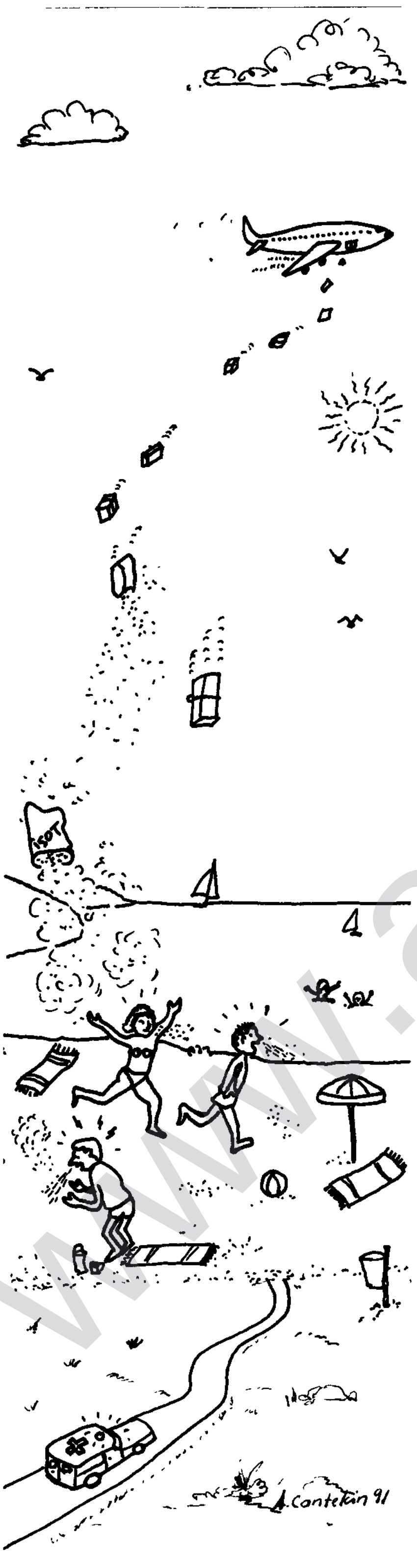

li hevdu diciviyan û her kesî tehmîn dikir ku ev gemara petrola Kuweytê ye û bayê bi ser Swêdê ve aniye. Baş bû, ku çend saet paşê şefê balafirgeha Arlandê preskonferansek da, ku ev ne gemara petrola Kuweytê ye, îsota Ruhayê ye. Herweha xelkê Swêdê ji panîkê xilas dibû.

Kundira heleza ku qasî 15-20 kîloyî bû û xwişka xaltîka Eyşo ji par ve di kadîna xwe de, jê re hiştibû, ji balafirê dipekiya, li botekî swêdê diket û wê bin av dikir. Pênc personelên wê diheniqîn.

Li wê bê şansiyê binêrin, çima çend perçeyên serûpê û kelepaça xaltîka Eyşo bi jor ve nediket ser xaniyê parlementoya Swêdê. Ji bîhna wan çend wezîr û parlementer radikirin nexweşxanê. Ji wan parlementerên nexweşketî 2 jî yên partiya Hawîrdor (Kesk, MP) bûn. Baş bû ku serokwezîr wê rojê li derê Swêdê bû. Dibe ku ew dê ji bîhna kelepaça xaltika Eyşo bimira... Yek dibû dido. Ma kuştina Palme jî nekirin ser me Kurdan? Hin jî em jê pak û rizgar nebûne. Di çend mehan de carek kul û birînên me radikin. Wan derdikin.

Bûyera herî matmayî xirxala balîcanê reş, sor û ya îsotên hişkkirî bû. Xaltîka Eyşo ji bo dolmikan bi rojan nava balîcan û îsotan derxistibû û ew hişk kiribûn. Yek bi yek bi ben ve kiribû û kiribû wek xirxal. Herweha renge reng bûn. Sor, zer, şîn û reş... Ew li ber tava Dîyarbekirê ya 45-50 dereceyî wek pela kaxiz sivik bûbû. Ji ber vê yekê jî ba li wan dixist û wek balonên rengîn li ser Stockholmê digeriyan. Bi rojan li ser bajarê Stockholmê diçûn û dihatin. Xişe xişek ji wan dihatin ku Swêdî êdî ji xişêna wan nikaribûn bi şev razin. Di dawî de Swêdî bêgav man bi helîkopteran wan berhev kirin û ji vê xişe xişê rizgar bûn.

Xaltîka Eyşo wek ku li ser tûnc û biniya striyan rûne, nikaribû deh deqîqe li malê rûne. Çir û virê der û hundir dikir. Her ku diçû der, destê xwe dida ser çavên xwe û li ezmanê Stockholmê li dolmikên xwe yên hişkkirî temaşe dikir. Her cara ku çavên wê bi wan diket an ji ezmên ve xişexişa wan dihat, agir ji dilê wê diçû. Wekî barana meha nîsanê rondik ji çavên wê dibarîn. Jîyan di laşê wê de nediman. Ew xwêdan û keda wê... Lê pereyên ku lê mesref kiribû... Derdê

serê derdan ji gundê xwe heta Stockholmê bi çi kûçiktî anîbû. Çiqas heqê balafirê dabû. Bi kêmasî dê salekê bi wan debara xwe û zarokên xwe bikira!

Bi ser van hewqas mesref, kul û keser ve jî polîsê Swêdê piştî vê qeza û belaya mezin, bi alîkariya teknîka nûjen di dawiya lêkolîna xwe de gehîşt encamek ku sedemê wê eşyayên Xaltîka Eyşo bi xwe ne. Polîsan bi hesp, kûçik û panzêran der û dor li xaniyê xaltîka Eyşo girtin. Xaltîka Eyşo dest avêt darê xwe û bi ser wan ve diqîriya:

- Wey bilqitîno, malşewitîno ev çi ye, çi bûye! Heydê ji vê derê biteqizin kûçik û hespên xwe bibin. Ez bi destmêj im. We van deran heram kir. Tifff.... tiffff... lanet li we û kûçikên we bin, herê welle, bîlle...

Erê serê xaltîka Eyşo serê şeq û deqan bû. Li Kurdistanê jî gelek caran polîs û leşkerên Tirk avêtibûn ser mala wê, hesp û kûçikên wan tune bûn.

- Îca ev çi hesp û kûçik in. Weyyy li min reben û pebûkê, ev hesp û kûçik li me kêm bûn haaaa! Tiştê ku me nedît jî me dît, guhê belîs kerr be lawo!

Jîr Rexnegir

www.arsivakurdi.org

Du civîn Bi SIV re: Di roja 14.11. 1991'ê de SIVê " Tespîtkirina Normên Alîkariyê ji bo Rêxistinên Bîyanî" civînek pêk anî. Li ser navê Federasyonê Sekreter Ahmed Karamûs beşdar bû. Dîsa di rojên 21-22.11.1991'ê de SIVê, civînek bi navê " Di nav grûbên bîyanî de pêwendî û Tolerans" civînek çêkir. Li ser navê Federasyonê Sekreterê Federasyonê Ahmed Karamus beşdar bû. Divê babetê de Federasyon nûnerê grûba referans e.

Semîner: TCO-Internationall di roja 18.11.1991'ê de, li ser encama hilbijartina li Tirkiyê semînerek pêk anî. Li ser navê Federasyonê Serokê Federasyonê Vildan Tarıkulu û berpirsîyarê Aboriyê Federasyonê N. Kirîv beşdar bûn û agahdarî dane beşdaran.

Semînera AIDSê: Di roja 18-19.11.1991'ê de Birêvebirina Civakî (Socialsstyrelsen) li ser nexweşiya AIDS semînerek pêk anî. Ji Federasyona Kurd jî, endamê Komîta Karger Mahmûd Kîper beşdarê civînê bû.

Eskilstuna: Di roja 24.111991'ê de Komela Kurd li Eskilstuna û Komîta Swêdî li ser pêşengahê semînerek amade kirin. Serokê Federasyonê Vildan Tanrıkulu û Anders Forsström wek axaftvan beşdarê semînerê bûn. Di derheqê rewşa Kurd û pêşangahê de agahdarî hat dayîn û beşdaran dîtinên xwe gotin û ji axaftvanan pirs pirsîn.

Hevdîtinek: Serokê Federas yonê Vildan Tanrıkulu di roja 28.11.1991'ê de ji bo projeyên agahdarî û alîkarî ji bo Başûrê Kurdistana li gel komela Svensk Freds och Skiljedomsföreningen a Swêdiyan hevdîtinek pêk anî. Serokê Federasyonê di derheqê rewşa Kurdan de agahdarî da û dawxazên xwe pêşkêş kir.

Civîna Konseya Ewropayê: Konseya Ewropayê di rojên 25-26'ê meha 11-an 1991'ê de, bi navê "Di Ewropa Yekbûyîne Pirsên Bîyaniyan" civînek çêkir. Li ser navê Federasyonê serokê kevin ê Federas yonê Keya îzol beşdar bû.

Dijmintiya Biyaniyan: Rêxistina Swêdî ya li Dijberê Dijmintiya Bîyaniyan, di van rojên dawî de gelek çalakî pêk anî. Wek li her welatê Ewropa li Swêdê jî dijmintiya bîyanî yan her ku diçe zêde dibe. Ji ber vê yekê Rêxistina Swêdî ya li Dijberê Dijmintiya Bîyaniyan dest bi civîn, konferans, belavok û meşan kir. Federasyona Kurd jî di nav vê xebatê de bi aktîvî cîh girtîye û xebat dike.

Kongreyên komelan

Y. Nivîskaran:	26.10.1991
Katrineholm:	24.11.1991
Umeå:	30.11.1991
Sandviken:	01.12.1991
Karlstad:	01.12.1991
Huddinge:	01.12.1991
Östersund:	07.12.1991
Göteborg:	7-8.12.1991
Söderhamn:	08.12.1991
Uppsala :	14.12.1991
Eskilstuna:	14.12.1991
Bollnäs:	21.12.1991
Spånga:	21.12.1991
Botkyrka:	22.12.1991
Stockholm:	05.01.1992
K. Jinan.	21.12.1991

Li Gurcistanê komela Jinên Kurd damezirî

Jinên Kurd li Gurcîstanê komele yek damezrandin. Ew dixwazin têkiliyên xwe bi hemû komele û rêxistinên jinên Kurd re deynin. Di hinek rojnameyên Sovyetê de jî nûçeya damezrandina Komela Jinên Kurd li Gurcistanê hate weşandin.

Komela Jinên Kurd li Gurcistanê dixwaze bi riya Berbangê silavên xwe ji hemû jin û keçên Kurd re bi rê bike.

Konferansa Hînbûnê

Hînbûn, li Berlînê Navenda Perwerde û Amojgariyê ji bo Jin û Malbatên Kurdan, rêxistineke demokratîk e. Ew ji bo 10 saliya xwe konferansek di 29-30'ê Nov. û 1'ê Desemberê de li Berlînê li dar xist. Babeta konferansê li ser pirsa Kurd bû. Gelek polîtîkvan û parlementerên Ewropî beşdarê konferansê bûn û pirsê gotûbêj kirin. Roja dudoyê konferansê li ser xebata hînbûn û proje û planên wê hat rawestandin. Hînbûn ji bo beşdarbûna konferans û civînê ji Federasyon û kovara Berbang re jî dawetnama beşdarbûnê şandibû. Lê mixabin ji ber bê îmkaniyan Federasyon û Berbang herdu jî nikaribûn beşdarê Konferansê bibin. Ji serokatiya konferansê re telefaksên serketin û serfiraziyê hatin şandin.

Nameya Komîta Rawêj

Komîta Rawêj a Federasyonê civîya û di derheqê kongrê de gelek biryar girt. Ji wan biryarak yek jî li ser destûra Federasyonê bû. Komîtê, bi nameyek nivîsand û ji komelên endam re birê kir. Komîta Rawêj di nameya xwe de tîka ji komelên endam dike, ku di kongreyên xwe de, li ser destûra Federasyonê rawestin û pêşnîyarên xwe bi awayek vekirî binin kongra Federas yonê ku encama wan bê girtin û zêde jî wext negire.

Delegasyona Fondê çû Kurdistanê

Delegasyonek a ku di nav de, parlamentera Swêdî Berith Eriksson, rojnamevan Stefan Hagberg, Per - Olof Olsson û ji Hevkariya Hêzên Siyasî yên Kurd û Kurdistanî (HEVKARÎ) Taha Berwarî, li ser daxwaz û bi piştgiriya Fondê di roja 6-ê Çileya Pêşîn de çûn başûrê Kurdistanê. Ew wê li Kurdistanê ji bo pêkanîna du projeyan lêkolînan tev Eniya Kurdistana Iraqê re bikin û paşî teslîmê Komîteya Birêvebir a Fondê bikin. Her wusa wan bi xwe re 300.000 kr. ji bo penaberên Kurd re bibin, ku di pêwistiyên giring de bên bi kar anîn. Li ser her du projeyên pêşniyarî yên Fondê, paşî wê bi dezgehên alîkarî yên Swêdê re bê runiştin, ku ew proje bi awayeke fereh li Kurdistanê bên destpêkirin û bikevin pratîkê.

www.arsivakurd.org

JI RAYA GIŞTÎ RE!

Çawa ku raya giştî ya Kurd pê dizane, ku di hejmara76 an ya Berbangê, rûpela 17 an de, nivîsek bi imza M.Emîn Narozî û bi sernavê "Ma xema wî raya giştî ye?" di biwara min de hatibû weşandin û tê de gelek peyvên ji rastiyê dûr hatine gotin. Emîn di nivîsa xwe de, li xwe pir nebûkarî jî kirine. Ji ber ku ew îşên ku min bi xwe kirine û ew pirtûkên kilasîk tev ku min bi diravên xwe kirrîbûn yan peyda kiribûn, wî xwe jî bi min re wek ortax daye nîşandan.

Ew nivîsa Emîn bi awayekî wisan bê ser û ber herweha bê ray û tevdîr hatiye nivîsandin, ku mirov tiştekî jê fehm nake; ka rexne ye, yan dozdariyeke şexsî ye? Lê eger wî hunerê xebatkariya xwe pê dabe eşkerakirin û ku ango min jî heqê wî xwaribe, pirseke weha derdikeve holê: Ji xeynî hinek xebata Emîn ya ku bi Zeynelabidîn re çêbuye, ka wî di van şeş salên xwe yên li Swêdê de, çi xebateke welatparêzî kiriye?

Bi baweriya min, niha eger mirovekî zana, wê nivîsa Emîn ya ku di buwara min de nivîsiye deyne ber xwe û veçirîne, dê encameke weha jê derxîne holê: Xwediyê nivîsê hema çavên xwe girtine, guhên xwe xitimandine û çi hatiye ber devê wî nivîsiye! Lewra Emîn behsa hin tiştên min yên din kiriye, ku hîç têkiliya wan bi babeta çîroka wî ve tune! Wek mînak: Pirtûka min ya bi zimanê Tirkî û nivîsa min ya rexneya li mamosteyan (Berbang, hejmar: 74, rûpel: 21)!

Lê min gelek hêvî dikir, ku rojek ji rojan dê kurdekî zana rabe û li ser pirtûkên min rexneyekê binivîse. Da ku ez jê bo xwe hin ders, rênivîseke rast û hwd tiştine çak derxînim; şaşî û kêmasiyên xwe yên di nivîsan de li wê gorê sererast bikim.

Pêşî ez ê vê yekê bibêjim ku xebata du kesan wek kolektiv, yan hêj zêdetir kes, bi kîluyê nayête kişandin û bi metrê jî nayê pîvandin. Lê dema ku aliyek li aliyekî nebûkarî bike, hingê dimîne li ser nîşandana belge û xebata wan.

Bêguman ji Kurdan gelek kesên nivîskar, wergêr, hunermend ên zana, zanatir hene ku ji hevdu re alikarî, fedakarî dikin û berpirsyariya xwe ya welatparêzî bi cih tînin. Lê mafê kesî tune ku yek xwe bike ortaxê xebata yê ku zehmetekî zêde dide xwe û ruhniya çavên xwe dirijîne, herweha ku bi diravên xwe yên şexsî jî lêçûya wê xebatê dide kirin.

Ez li xwe mikur dibin û eşkera dibêjim, ku gelek hevalên welatparêz Kurd bi min re alîkarî kirine û desteka xwe ji min nehêvişandine. Îcar eger serkeftina min ya di nivîsandina pirtûk û wergerandina wan de bête hesibandin, para mezin ya wan e. Lê nivîsandina navên hemuyan yeko-yeko bi rêzê, ne hesan e!

Ez ê li vir nerastiya peyvên Emîn bi şahid û belge eşkera bikim. Piştre jî ez ê bikurtî rewşa xebata xwe û wî ya bi hev re bibêjim. Lê ger ez li vir bersîva tiştên ku wî nivîsîne hemû bidim, divê ku hejmareke sax ya berbangê ji min re be. Li vir tenê ez dê li ser çend xalên girîng bisekinim û meselê eşkera bikim. Îcar eger şaşiyek di çapkirina Berbangê de çênebûbe, hinek ji gotinên wî ev in, ku min ew bi stûleke cuda nivîsine:

1- ..wî dev ji nivîsandina navê xwe jî (wek tîpguhêr) berdaye.

Ji ber ku min bixwe Rewdneîmê daye çapkirin û copyrighta (©) wê li ser navê min e, herweha piştî mîratxurên Şêx Evdirehmanê Axtepî ku xwediyê wê ez im, hewce nedikir ku min navê xwe bi xeysetê wergêr li ser bergê wê binivîsanda.

2- Yek: Carekê di Rewdunneîmê de min ne alîkarî pê re kiriye, min bi xwe wê amade kiriye.

Emîn, ne rast gotiye. Niha ew tekst li cem min e. Pirtûk 4531 beyt e. Îcar beytên ku bi qelema min û li ser kaxezê min, lê bi destên Emîn ku hatine nivîsandin tenê 118 heb in!

3- Çewa ku Dîwana Melayê Cizîrî û ya Rûhî jî (ev herdu çap bûne) berî vê dîsa min amade kiribû. Herweha Dîwana Kerbela jî...

Emîn bi vê gotinê, giraniya xwe ji ya heyî zêdetir nîşan daye.Lewra ew tekstên wan pirtûkan hemû li cem min in û ew nizane her yekê ku çend rûpel in jî.

Çaxê ku min û Emîn Dîwana Melayê Cizîrî kuta kir, jixwe wî nediva ku ez navê wî li serê binivîsim. Lê ji bo ku emekê wî wenda mebe, min pê daye qebûlkirin, ku ez ê navê wî yê rast "Emîn" û jê re nasnavê "Narozî" binivîsim.

4- Wî (Zeynelabidîn) di pêşgotinê (ya Rewdneîmê) de bi xêra xwe, bi çend rêzan behsê ji alîkariya hevalekî bi navê E. Narozî jî kirîye. Lê qet negotîye ka gelo ew alîkarî bi çi awayî û ji bo çi çêbûye?

Min înkara alikariya Emîn ya bi xwe re nekiriye û min di pêşgotina xwe de ji heqê wî zêdetir jî nivîsiye. Îcar çewa ku min li jor jî li binê xala diduyan nivîsiye, berê xebata Emîn ya di Rewdneîma Şêx Evdirehmanê Axtepî de tenê 118 beyt in. Lê bi gotina "bo çi çêbuye?" divabû ku wî sedem eşkera bikira!

5- Ma gelo ew hewqas spasdarê alîkariyê ye, çima wî di pêşgotina pirtûka xwe ya bi tirkî "Işkence 178 Gün" de ji alîkaran re spas nekirîye. Ne goştê wê jî ji kîsî camêran e. Qê ew bi tirkiya xwe nizane?

Ev yek eşkere ye, ku min ji wê pirtûka xwe ya bi zimanê tirkî (Işkencede 178 Gün) re pêşgotin nenivîsîbû.

6- Hima qet nebe, weşanxana Jîna Nû û Komîta Tevgerê dizanin. Lewra me vê pirtûkê ji bo çapê pêşkêşî wan kiribû. Min wê bi destên xwe dan ba yek ji hevalên Jîna Nû da ku lê binihêre.

Emîn, vê ne rast gotiye. Pêşkêşkirina pirtûkê wek alîkarî

www.arsivakurdi.org

ji Tevgerê re, pêşî min ji heval S. re gotibû. Lê piştî ku ji Tevgerê bersîva nevanê bo min hat, îcar min ew bo çapkirinê ji Jîna Nû re pêşniyar kiribû û nîşanê M. dabû Îcar piştî ku JN çap nekir, min ew bi rêzê ji hemû weşanxaneyên kurdî yên ku li Swêd in re pêşniyar kiribû da ku çap bikin û haya Emîn jê çênebûye.
7- Sê: Di 1986 an de ne du nusxe, yek tenê giha me. Ya din me salek piştre li vir peyda kir!

Emîn, ev jî ne rast gotiye. Çimkî ew nusxa Rewdneîmê ya ku bi şerha erebî ye, hevalekî ji Diyarbekir wek diyarî (ku navê min bi tirkî jî li serê nivîsiye) bo min hinartibû. Ew nusxa kevin jî, li Stockholmê heval A. dabû min.
8- Lê çendek berê ez pê hisîyam, ku camêr (Zeynelabidîn!) Rewdunneîmê li ser navê xwe çap kiriye. Xwerist (xweza) bi saya serê "Kultur Rådet"ê. Dev ji her tiştî berde qene wî ji min nepirsî jî. Ez dizanim ku raya giştî qet jê re ne xem e jî...

Ji bo çapkirina Rewdneîmê û çend pirtûkên din yên Axtepiyan, pêşî min ji mîratxurekî Şêx Evdirehmanê Axtepî (ku dostê min e) destûr stendibû. Û wî nameyekê digel wêneyê Şêx Kerbela û yê Şêx Eskerî, tevî rûpelek destnivîsa bapîrê xwe Şêx Evdirehman bo min hinartibûn.Helbet mafê min heye ku ez bi xwe bidim çapkirin û ji şexsekî duyemîn nepirsim!

Bêguman dema ku ez pirtûkeke Axtepiyan ji çapê derdixim, yan pirtûkeke din ku bi xwedî be, bê ku ew bixwazin, ez hinek dirav ji xwediyan re diyarî dişînim.Wek mînak, li ser daxwaza min, du caran Jîna Nû (1000+700 kron) li ser navê heval M.û heval H., carekê Apec-Tryck (1000 kron) li ser navê min, û carekê jî Dengê Yekîtiyê ya li Elmaniya bi qederê dused hezarên Tirkiyê li ser navê min dirav hinartine.

Emîn, nivîskariya min bi xazbaxçe şûfandye, ango ji min re bûye devera kêfê. Lê nivîskar hemû dizanin, ku nivîskariya kurdî, ji fedakariyê zêdetir ne tiştekî din e! Îcar min ne li Swêdê, hêj li Kurdistanê dest bi nivîsandina pirtûkan kiribû. Lewra hêj temenê min di nav 11-12 salan de bû, bavê min ez fêrî rewşa nivîsandina pirtûkan kirime. Piştî salekê min "Ewamil"a bi zimanê erebî, "Zirûf"a bi zimanê kurdî, "Terkîb"a bi zimanê kurdî û "Sadullah Sexîr" a bi zimanê erebî, wek nivîsende, çar pirtûk bi tîpên erebî nivîsîne. Û ev heft sal in ku ez li Swêd im; heta niha(qenc-xirab) min 23 pirtûk amade kirine. Ji wan 17 heb çap bûne, didu li ber çapê ne, didu li Jîna Nû li pawuka çapê ne û du heb jî hîn bê çap in. Herweha vêgavê pênc klasîk jî li ber destên min hene û xebata min li ser wan berdewam e.

Ez divêm vê jî bibêjim, ji roja ku ez hatime Swêdê hetanî 15 ê Sibata îsal (ji xeynî heşt mehên nivdan ku ez li Pirtûkxana Qiraliyetê xebitîme) min ji xeynî karê wergerandin û nivîsandina pirtûkan, îşekî din nekiriye.

Di1986 an de çaxê Emîn hat Swêdê, bêguman ez pir kêfxweş bûm. Lewra ez û ew hevalên hev yên zarûktiyê ne û me çend mehan bi hevdu re feqetî jî kiriye. Ji wê zêdetir, ez û wî ji 1974 an hetanî bihara 1980, di eynî rêçika welatparêziyê de jî bi hev re şixulîne.Îcar min xwest ku ez pêwendiyên Emîn bi xwe re xurt bikim û îşê nivîsandina zimanê kurdî û ya wergerandina klasîkan lê bikim bar. Ha bi wê amacê bû ku ez û wî bi hevdu re nêzî yazdeh mehan şixulîn.

Xebata min û Emîn ya bi hevdu re, pêşî bû wergerandina Dîwana Melayê Cizîrî. Lê di Tebaxa eynî salê de wî dest bi kursa zimanê Swêdî kir. Îcar ew danê sibê diçû kursa xwe, ez jî li mal dixebitîm. Dema wî kursê kuta dikir, hêj dihate cem min û ez û wî bi hev re dişixulîn. Lê piştî xebata me ya sê-çar saetan, wî digot: Ez ê rabim herim li dersên xwe yên Swêdî bişixulim! û diçû devera ku lê radike. Ha bi wî awayî me roja 29.12.1986 an Dîwanê kuta kir.Xebata me weha dibû; pêşî min û wî her yekê çapa di destên xwe de (herdu çap jî yên min in) dixwend. Piştî fahmkirin û têgihîştina me ku li ser beytê hemyek dibû, ew disekinî û min bi destên xwe dinivîsî.

Piştî Dîwana Cizîrî, min dest bi Dîwana Rûhî kir. Hin carên ku danê êvarê Emîn dihat, ez û wî bi hev re dişixulîn. Piştî vê, min dest bi Dîwana Şêx Kerbela kir. Nivîsandina vê jî, eynî wisan didomiya.

Îcar çaxê destûra sekna Emîn li Swêdê derket, wî hinbihin hatina xwe ya cem min jî kêm kir. Û bê ku ew li cem min be, min dest bi wergerandina Rewdneîmê kir. Lê çend carên ku ew dihat, ez û wî dîsanê bi hevre dişixulîn. Demekurtekê şûnde êdî Emîn têkiliya xwe bi temamî ji min birrî.

Hin nivîsên ku min bixwe nivîsine û yek peyveke Emîn neketiye nav wan, herweha min navê wî jî li binê wan nivîsarên xwe nivîsiye, ev in:
1- Pêşgotina Dîwana Melayê Cizîrî, Çapa Latênî.
2- Pêşgotina Dîwana Rûhî, Çapa Latênî.
3- Pêşgotina Dîwana Şêx Kerbela, Çapa Latênî.
4- Kurdistanpress, hejmar: 45, li ser Dîwana Cizîrî.

Îcar ez li vir Raya Giştî agahdar dikim, ku ez redda navê Emîn "Narozî" ji binê wan her çar nivîsên xwe yên li jor nivîsî dikim. Herweha teqdîrkirina xebata wî ya bi min re di wergerandina hersê kilasîkan de jî li pawuka wijdana Gelê Kurd dihêlim.

Îcar ez hêvî dikim, dê ev çen pirs ji Emîn bêtin kirin:
1- Kîjan pirtûka klasîk bi diravên xwe kirriye, yan peyda kiriye?
2- Çi programa wî û Zeynelabidîn ya muşterek li ser wergerandina kilasîkan hebuye?
3- Wî destûr ji xwediyê kîjan pirtûkê stendiye, ku gotiye: min ew amade kirin?
4- Wî çiqas dirav ji bo qirtasiye û karê teknîka pirtûkan xerc kiriye?
5- Wî çiqas dirav dane xwediyên pirtûkên kilasîk? Eger dabin, dane kî?

Emîn di têbiniya nivîsa xwe de gotiye:Ku pêwîst be, ez dikarim wan sedeman bibêjim!Îcar ez li vir ji Federasyonê û Yekîtiya nivîskaran bi hêvî daxwaz dikim, ku gazî min û wî bikin û wek hekem li dokuman, belge, pirtûkên kilasîk û li dosyayên pirtûkên min, ger hebin li yên pirtûkên wî binihêrin, bi çavên xwe bibînin û li peyv û galgalên me jî bibin guhdar!

11 21 1991

Zeynelabidîn Zinar

www.arsivakurdi.org

MIN ÇI NIVÎSANDIYE, ROHAT ÇAWA PÊŞKÊŞ DIKE

Di hejmara 76'an a Berbangê de nivîseke heval Rohat heye. Di vê nivîsê de ew, derheqê kitêba min -a bi navê Said-i Nursi ve Kürt Sorunu- de jî hin tiştan dinivîse. Xwendevanên ku kitêba min nexwendine, eger nivîsa Rohat bixwînin dibe ku hin tiştan şaş fêm bikin. Loma ez jî dixwazim çend tiştan lê zêde bikim.

Rohat weha dinivîse: "... *Gelek tiştên ku di pirtûka Malmîsanij de cîh girtine, gotinên Seîd-î Kurdî nînin, gotinên mirovên ku Seîd-î Kurdî dîtine, gotinên wan in..... Malmîsanij di vî warî de 'gotinên gotîya' pêşkêş dike, gelek çavkanîyên ew nav dide jî çavkanîyên 'misilmanên Tirk' in, wek mîsal di rûpelê 11'an û 17'an de ne dîtinên Seîd-î Kurdî, dîtinên du kesên mayîn wek dîtinên Seîd-î Kurdî tên pêşkêş kirin.*"

Eger Rohat dixwaze bibêje "Malmîsanij dîtinên kesên din wek dîtinên Seîd-î Kurdî pêşkêş dike", ev nerast e. Herkes dikare li kitêbê binêre, min tiştek wisa nekiriye. Di kitêba min de dîtinên "kesên din" wek dîtinên "kesên din" hatine pêşkêşkirin. Jibo her dîtinê çavkanîyek niviskî hatiye nîşan dayîn. Di rûpelên 11'an û 17'an de jî her weha ye.

Di nav çavkanîyên kitêba min de "Misilmanên Tirk" jî hene, ev rast e. Ma şert e ku çavkanî tenê "gawirên Tirk" bin? Min li kitêba* Rohat nihêrt, di nav çavkaniyên wî de jî "Misilmanên Tirk" zehf in. Hem jî giregirên "Misilmanên Tirk". Fermo ji we re çend nimûne: Eşref Edip, Bekir Berk, Necmeddîn Şahîner û yên din. Ma tiştê ku Rohat bi xwe dike çıma wek 'eyb û gunehkarîya min nîşan dide?

Di nivîsa Rohat de cumleyek weha jî heye: "*Ew jî, wek Malmîsanîj dînê Îslam ji bo Kurdan wek tehlukekê dibîne.*"

Rohat li ser navê min dipeyîve, nivîsên min li gor xwe tefsîr dike, lê ez naxwazim fikrên min ên li ser "dînê îslam" şaş bên fêmkirin. Di vî warî de tiştê ku min nivîsandiye û ez pê bawer im bi kurtî ev e: Rola dînê Îslam, di tarîxa Kurdan de cama gelek negatîf bûye. Fikr û îdeolojîya îslamîstan gelek caran ji alî dijmin, hemberî Kurdan wek wasita hatiye bikaranîn, hîn jî wisa ye. Loma jî divê ku tevgera rizgarîxwaz û azadîxwaz a Kurdistanê di vê meselê de bi dîqqet be hem jî gelek bi dîqqet. Divê neyê ji bîr kirin ku Îttîhad û Terakkî û Kemalîstan ji bo xapandina Kurdan duh Îslamîyet çawa bikar dianî. Îro jî rewşa Kurdistana Îranê, qatilên 'Ebdurehman Qasimlo û Îffet Qazî li ber çavan in. Fanatîkên îslamîst li her derê dinyayê li ber çavan in. Ê ku bixwaze bibîne nimûne pirr in, ez dirêj nakim.

Malmîsanij

**Derheqê kitêba Rohat de binêre: Malmîsanij, Said-i Nursi ve Kürt Sorunu, Doz Yayınları, İstanbul, 1991*

NASIR RAZAZÎ XELAT GIRT

Dengbêj û nivîskarê Kurd Nasir Razazî di roja 14.11 1991-'ê de xelata Belediya Huddingê ya Kulturî wergirt. Belediya Huddingê salê carek ji bo lêkolîn û pêşketina wêje, muzîk û kulturê ew kesên nivîskar, helbestvan û hunermendên ku li nav tixûbên belediyê rûdinin re xelat pêşkêş dike.

Xelata îsalîn 55 hezar kron bû û di nav 5 kesan de hat dabeşkirin. Yek ji wan 5 kesan jî Nasir Razazî bi xwe bû. Her çarên din; Wieland Waniger, Bernt Törnblom, Ulla Waller û Johan Petterson bûn.

Nasir Razazî di sala 1955'î de li Kurdistana Rojhilat, li bajarê Sine ji dayîk bûye. Li wir dibistana bingehî û lîseyê xwendiye. Piştre dst bi mamostetiyê kir. Bi hatina rejîma Xumeynî re ew tê girtin û ji girtîgehê direve û beşdarê hêzên pêşmerge dibe. Nasir di sala 1985-an de dibe penaber û tê Swêdê.

Ew niha li Swêdê li bajarê Stockholmê dijî. Nasir zewicandiye û 3 zarokên wî hene. Ew bi soranî, hewramî û kurmancî mers û stranan dibêje. Heta niha 31 kasetên wî hatine çap kirin. Nasir Razazî heta îro qasî 400 konserî daye. Di nav wan de yên herî mezin û girîng Gala Hambûrg, Stockholm, Amerîka, Sovyet, Kanadayê ne.

Ji derê denbêjiyê Nasir Razazî nivîskarekî çak e jî. Wî Navê Kurdî nivîsandî ye û Jîyana Betoven jî ji farisî wergêrandiye kurdî. Di kovaran de gelek nivîsarên wî belav bûne. Nasir endamê Yekîtiya Nivîskarên Kurd li Swêdê ye.

www.arsivakurdi.org

Wek tê zanîn Süleyman Demirel polîtîkvanekêe Tirk ê kevne. Di salên 70 û 80'î de du car li pey hevdu dema ew serokwezîr bû, leşkeran bi derbe wî ji serokwezîrtiyê dûr xistin. Niha ew cara sisiyan bû serokwezîrê Tirkiyê. Di nav *polîtîkvanên Tirk de, kesî ku qasî Süleyman Demirel demagojî bike tune. S. Demirel bi ziman û psîkolojoya xelkê baş dizane. Dema pirs ne li gor kêfa wî be, wê demê dest bi demagojiyê dike, ku kes tiştekî tênegêhe. Em dixwazin li jêr ji wan axaftinên wî yên demagojîk çend mînakan bidin.*

Do do bû, îro îro ye

Berî 1970'î Süleyman Demirel di muxalefetê de bû. Wê demê soz dida xelkê ku dema ew were ser hukim dê gelek tiştên baş bike. Paşê partiya wî bû îktîdar û ew jî bû serokwezîr. Rojek rojnamevan jê pirsîn.

- Serokwezîrê birêz, tê bîra te dema ku tu di muxalefetê de bû te çi soz dabû?

Demirel:

- Do do bû, îro îro ye!

- Gelo rewşa Horayê çi ye û ew li ku ye?

Demirel bi hêrs û bi hevokeke gelek kurt weha bersiv dida.

-Çi bûye bi Horayê yanî? Hora Hora ye û ew di avê de ye! Ew ne qeyîk e. Geştiyeke mezin û modern e...

Ma min zivistanê anî?

Demirel serokwezîr û dem jî zivistan bû. Sar û serma, lê kêmasiya mazot, benzîn û fiol oil hebû. Demirel ji civîna wezîran derdiket; li ba dergeh rojnamevanan mîkrofonên xwe dirêjê wî kirin û jê pirsîn.

- Serokwezîrê birêz wek ku tu dizanî zivistan hat benzin, mazot....

Demirel gotin di devê rojnamevan de nîvco hişt û nehişt ku ew pirsa xwe temam bikin, ji ber ku dizanibû dê çi bêjin û wî bixine tengasiyê. Bi awayekî tûj ji rojnamevan re got.

- Çi, zivistan hat? Zivistan bi emrê Xwedê tê. Heşa suma heşa, ma min zivistan anî, he?

Mumkun û xeyrî mumkun

Berî 1970'î Demirel soz dida ku dema partiya wî qezanc bike û ew bê ser hukim dê buhayê tiştan kêm bike. Di hilbijartinê de Demirel qezenc kir û ew bû serokwezîr. Dîsa rojnamevanan jê pirsîn.

- Ka te digot, ku "ez bibim serokwezîr dê erzanî çêbikim? "

Demirel bi awayekî tirş.

- Ne mumkun e, ku xeyrî mumkun bibe mumkun û mumkun jî bibe xeyrî mumkun.

Rojnamevanan li hevdu mêze kirin û ji Demirel pirsîn.

- Em tênegêhîştin, te çi got?

Demirel meşiya û ji wan re got.

- Min gotina xwe bi awayekî vekirî got, jê re şirove ne pêwîst e.

Hora Hora ye

Di dema serokwezîriya kevin a Süleyman Demirel de, Tirkiyê xwest ku li deryaya Egê bi keştiyan (gemiyan) li petrolê bigere. Navê keştiya petrolê ya lêkolîna Hora bû. Keştî ne ya Tirkiyê bû, lê Tirkiyê ji bo dîtin û lêkolîna petrolê wê kirê kiribû. Dema Hora xwe amade kir ku li deryaya Egê li petrolê bigere, Yewnanîstanê xwe ji şer re amade kir û got ku "Hora nikare li deryaya Egê li petrolê bigere, Ege deryaya me ye. Heger Hora ji cihê xwe derkeve em dê bi balafiran bomba bikin..." Di serî de Demirel digot kes nikare Hora û xebata wê bide rawestandin. Lê, dema dît ku heger Hora derkeve Egeyê, bi rastî şer di navbera Tirkiye û Yewnanîstanê de derdikeve, Amerîka û dewletên Rojava jî dê alîkariya Yewnanîstanê bikin. Demirel Horayê ji benderê dernexiste der. Rojnamevanan dîsa ji Demirel pirsîn.

Ma benzîn hebûn me wê vexwar?

Berî 1980'î li Tirkiyê benzîn nemabû. Rojnamevan ji Demirel pirsin:

- Serokwezîrê birêz dibêjin benzîn tune, dê çawa bibe?

Demirel:

- Ma berê benzîn hemû me wê vexwar heee?

Ez naçim Çankayayê Çankaya dê bê jêr

Rojnamevanan di berî hilbijartina 20.10 1991'ê ji S. Demirel pirsîn.

- Weha xuya ye, ku partiya te qezenc dike. Heger partiya te qezenc bike, gelo dê tu herî Çankayayê û wezîfeyê serokwezîrtiyê ji Turgut Özal bigrî an na?

Demirel.

- Ez naçim Çankayayê, Çankaya dê bê jêr.

Piştî hilbijartinê Demirel çû Çankayayê û ji bo hukimet danînê wezîfeyê serokwezîrtiyê ji Turgut Özal girt.

Rojnamevan dîsa jê pirsîn.

- Ka tu ne diçû Çankayayê û Çankaya dihate jêr û wezîfeyê serokwezîrtiyê ji Turgut Özal nedigirt ?

Demirel"

- Vê wezîfeyî Çankayayê nedaye min, miletê daye min.

www.arsivakurd.org

TIRALTİ MALKAMBAXİ YE

Di nav ronakbîr, xwendekar û pêşevanên Kurdan de malkambaxiyek heye. Bê planî û tiraltî (tembeltî) !.. Ev xwû û kultura bêplan û telarî ji hezar salan ve, ji nefşên kevin ve, ji yên nû re wek mîrat dimîne. Ji nefş derbasê nefş dibe. Ji ber ku heta îro dewleteke me ya navendî çênebûye, kultur û edetên me yên netewî yên xweser ku ji me re bibine mal. Ango me formeke xwe ya netewî negirtî ye. Em di zaroketiya xwe de, di perwedeke netewî de derbas nebûne. Em her yek di dibistan û perwerdeyên dewletên dagîrker de derbas bûne. Her çiqas kêm be jî, li ser me gelek kesan tesîra perwerde û kultura dewletên dagîrker hîn jî berdewam e. Û hem jî ev her çar dewletên dagîrker bi xwe wek dewlet û netewe paşvemane. Vê carê em hîn di nav vê paşvemayînê de jî wek civat bi paşve hatine hiştin. Bê dewletbûn ji xwe sedem û nîşanê paşvemayînê ya herî girîng û bingehî ye.

Dagîrker li Kurdistanê di şûna karxane, pirtûkxane û tesîsên sporê de girtîxane, qehwexane û qumarxane vekirine û xelkê me teşwîqê tiraltî, nezanî û xerabiyê dikin. Ji xwe kultura wan jî ev e. Ne bi tenê li welêt, herweha li her bajarên Ewropê li ser her cadeyekê çend qehwe,bîraxane û qumarxaneyên wan hene. Komele û rêxistinên wan - bi taybetî yên Tirkan - bi xwe cihên qumar, nezanî, kufurbazî û pîsîtiyê ne. Hezar mixabin li Ewropa jî di van cîh û warên wan de hejmara Kurdan jî dîsa ne kêm e.

Ji derê vê kultura dagîrkeran, bi me Kurdan re jî kultura gundîtiyê heye. Kultura şevbuhrik, mêvanperwerî, tirşikxwarin, qerf û henekan. Kultura wexta hêja û girîng kuştinê. Wek Ewropiyan wext ji me re ne girîng e. Ji deh salî bêtir in ku gelek ronakbîr û kesên polîtîkvanên Kurd li Ewropa ne, wek li welêt wexta xwe ya hêja dikujin. Bi rojan, bi mehan û heta bi salan diçin şevbuhrikan û bi sohbetî wextê xwe derbas dikin. Bi salan dawiya galegal û sohbetên wan nayên. Wek li gundên xwe bin, di destên wan de tesbîhên 33, 99 û 198 hene û dikêşin. Ne karê polîtîk, ne civakî û ne jî kulturî dikin.. Lê rexne li her kesî jî digrin. Bi tenê heger wan sohbet û pêkenînên wxe binivîsanda, dibe ku çend cilt pirtûkên stûr derketa û bi wan xelata Nobelê jî bigirta. An jî xwe bida karê teknîkî, ez bawer im, ku dê niha bikariba atomê çêbikira. Xwe bi dil û can bida ser xebata polîtîk heger Kurdistaneke serbixwe çênebûya ya federal ji zû ve çêbûbû. Tiraltî, malkambaxî ye. Tiraltiya civakî kambaxiya netewî ye. Bi dûrxistin û paşvemayîna Kurdistaneke azad e.

M. Xarpêtî

WEŞANÊN NÛ

KURDİ-1 Û GAV

Kurdî-1 û Gav, herdu jî pirtûkên zarokan ên dibistanê ne. Herdu pirtûk ji aliyê mamoste Ahmet Cantekin ve hatine amadekirin. Ji bo şagirtên sinifa 1-2-3 mirov dikare bi kar bîne. Pirtûk bi wêne ne. Her yek 24 rûpel e. Ji aliyê pedagojîk ve baş hatine amadekirin.

Adresa xwestinê ev e:

c/o Cantekin
Stenbygr. 5. 6. tr.
163 70 Spånga / SWEDEN

DİWANA PERTEW BEGÊ HEKARİ

Çawa tê zanîn Dîwana Pertew Begê Hekarî ji klasîkên kurdî yek e. Diwan, di nav weşanên Rewşen de hatiye çap kirin. Zeynelabidin Zinar, pirtûkê ji tîpên erebî wergêrandiye tîpên latînî. Pirtûk 266 rûpel e. Çapa wê spahî ye. Mirov dikare wê ji vê adresê bixwaze:

YRWK
Maxstr. 50-52, 5300 Bonn 1 BRD

NIMÛNE Ji Gencîniya Çanda Qedexekirî

Nimûne Ji Gencîniya Çanda Qedexekirî, ji aliyê Zeynelabidîn Zinar ve hatiye nivîsandin. Pirtûk antolojiya nîviskar û helbestvanên bi zaravayên kurmancî û zazakî ye.Di pirtûkê de hem berhem û jîyana hinek nivîskar û helbestvanên klasîk û hem jî yên nûjen hatine berhevkirin û nivîsandin. Pirtûk 375 rûpel e. Mirov dikare ji vê adresa jêrîn bixwaze.

Adres:
Yekîtiya Nivîskarên Kurd
Box 490 90
100 28 Stockholm/ SWEDEN

Wek ku xwendevanên me pê dizanin, ew pirtûk û weşanên ku ji Berbangê re neyên dîyarîkirin, em li ser wan agahdarî nadin û reklama wan jî nakin. Ji ber vê yekê ev agahdariyên ku em di derheqê hinek pirtûk, kovar, rojname, kaset û sêlikan de didin, xwedî an nivîskarên wan, yek ji arşîva Berbangê re dîyarî dikin.

Berbang

www.arsivakurdi.org

MUNAQAŞEYEK POZITIF Û AVAKAR DIVÊ

Vildan Tanrıkulu

Di hejmara 76 an ya Berbangê de hevpeyvînek Amed Tîgrîs li gel Şerefxan Cizîrî ve çap bû. Şerefxan Cizîrî (ŞC) di bersîva xwe ya li ser pirsa yekem ku li ser xebata ŞC di nav swêdîyan û di nav kurdan de ye, wanî dibêje. "... Armanca damezrandina Federasyonê ew bû ku Federasyon karûbarê kurdayetiyê bike. Federasyon bibe organek ku ew bikaribe li Swêdê hemû kurdan temsîl bike. Paşê Federasyon bû aletê hinek hesabên biçûk ku tije zikreşî, lîstikên polîtîk û hesabên şexsî... Ji ber van sedeman min karûbarê Federasyonê ji xwe re kir rêza sisê an çaran. Ez bawer im, ew karê ku ez di nav Partiya Çep de dikim, ji bo doza gelê kurd tiştekî hêja û diyar e." (Berbang, 76 r.12) Dîsa, di rûpelên Berbangê yên hejmarên din de jî wekî hejmar 70, r.20 û hejmar 75, r.5 de li ser xebat û sîstema Federasyonê dîtinen xwe diyar dike û dibêje "Em dizanin ku Federasyon ketiye destê mirovên nekêrhatî û bê qabilîyet. ....gelek kesên ku di serokatiya Federasyonê de ne bê cewher in." Her wisa di hevpeyvînek di weşanên tirkî ya radyoya swêdî de ku li ser hilbijartinê bû ŞC diyar kir ku "xebata wî ya di nav Partiya Çep de feydeyek zêdetir ji meş û mitîngên ku tên çêkirin, ji bo kurdan peyda kiriye."

Bê guman, ŞC bi van dîtinên xwe yê ku çi di rûpelên Berbangê de û çi jî bi awayên din aniye ziman, wekî kurdek li Swêdê û her wisa yek ji wan kesên ku di destpêka avabûna Federasyonê de di organên wî de cîh girtiye, mafê xwe yê tabiî ya azadiya fikir û rexne bikar tîne û ev yek hêjayî pesnê ye. Lê naveroka îddîayên ku ŞC li ser Federasyonê diyar dike hewceyî munaqeşe û zelalkirinê ne. Bi ya min du tiştên girîng di îddîayên ŞC de hene. Ya yekem, ŞC xwe wekî şexsek û Federasyonê jî li gel endam û organên wî bi tevahî dide ber hev. Ya duyem jî ew e ku ŞC Federasyonê bi ji karûbarê kurdayetiyê dûr ketin ve îtham dike.

Karûbarê kurdayetiyê ne di bin monopola (tekel) şexs yan jî rêxistinên yek bi yek de ye. Gelek awa û cihên xebatê hene û her yek bi serê xwe bê guman pêwîste û xwedî fonksîyonek e. **Lê eşkere ye ku kar û barê kurdayetî li her derî, berê her tiştî bi avakirin û beşdariya her awayên muessese û strukturên neteweyî ya kurdî ve girêdayî ye.** Ev pirs hê jî yek ji pirsên herî girîng ya civata kurda û tevgera neteweyî ya demokratîk ya Kurdistanê ye ku nehatiye çareserkirin. **Ji ber vê yekê jî berpirsiyariya ronakbîrên kurd yan jî kesên xwe ronakbîr dibînin ew e ku bi awayek aktîf ji bo avakirina muesseyên neteweyî bixebitin, fedakarî bikin. Her wisa eşkere ye ku berpirsiyeriya herî girîng ya ronakbîran di hemû civatan de berî her tiştî ronikirina civata xwe ye. Gotinek kurdî vê yekê pir baş tîne ziman. "Her teyr bi refê xwe re meqbûl e". Pêwîstiya civata kurd jî ji her kesî zêdetir ji bo vê yekê heye.**

Federasyona Komelên Kurdistanê Li Swêdê, bi her kêmasiyên xwe ve, muesseyek neteweyî û civakî ya kurdan li Swêdê ye. Li gor ŞC ev yek ne wusa ye û ji ber vê yekê jî xwe ji xebata Federasyonê dûr xistiye. Ji ber "hesabên biçûk ku tije zikreşî, lîstikên polîtîk û hesabên şexsî..." xeyidiye û giraniya xebata xwe daye partiyeke polîtîk ya Swêdî. Ez bi xwe nizanim ku di "lîstikên polîtîk û hesabên şexsî" ku di nav ew partiyê ku ŞC karûbarê xwe yê kurdayetiyê di nav de didomîne, "tije zikreşi" ye yan na. Lê tiştek eşkere ye ku cihê lîstikên polîtîk ya esasî -biçûk ya mezin, tije zikreşî yan na- partiyên polîtîk bi xwe ne. Wanî xuya ye ku ŞC "ji baranê reviya, xwilîlok bi ser de hat". Dema mirov gazindên ŞC ji Federasyonê û partiya swêdî ya ku ew xebata xwe ya kurdayetiyê di nav de didomîne, dide ber hev, bi rastî gunê mirov lê tê. Gelo ew çawa dikare ji wan lîstikên polîtîk û hesabên şexsî yên ku di Partiya Çep de heye û ji alî herkesî ve tê zanîn, xwe dûr bixe?

Ji aliyê din ve jî, îddîayên ŞC ji alî civata kurd li Swêdê û ji jiyana Federasyonê ya deh salan ve hatiye pûçkirin. Di Federasyonê de îroj kurd ji her aliyên Kurdistanê û ji her bîrûrayên siyasî, ji her kategoriyên civakî gihiştine hev. Ev yek ji ber xwe derneketiye holê, bi xebat û fedekariya hezaran hatiye avakirin. **Eger her kes wekî ŞC bikira û ji ber "zikreşan" yan jî ji "mirovên nekêrhatî û bê qabilîyet" karê Federasyonê ji xwe re bikira "rêza sisê yan çaran" ya jiyana xwe ya polîtîk û kurdayetiyê, dê îroj Federasyonek ku piraniya kurdan li Swêdê temsîl dike li holê tunebûya.**

Îddîayên ŞC ya li ser xebata wî ya kurdayetiyê di nav Partiya Çep de jî hewcedariya zelaliyê ye. Wekî min berê jî diyar kir, gelek awa û cihên xebatê hene û her yek bi serê xwe xwedî rûmet in. Lê ez fêm nakin ku ŞC çima pêwîst dibîne ku xebata xwe ya şexsî û xebata Federasyonê ku bu keda bi hezaran kurdan ve pêk tê, bide ber hev. Eger naverok û awayê xebata wî ji xebatên Federasyonek hêjatir û girîngtir e, gelo çima ji kurdan daxwaz nake ku ew dev ji muesseyên neteweyî wekî Federsyonê berdin û bikevin nav refên rêxistinên Swêdî û kurdayetiya xwe li wê derê bidin domandin? Mantiqa ŞC rast be, divê her kurdekî welatparêz wanî bike. Lê eşkere ye ku jiyan di her civatî de eksê vê yekê îspat dike. Pirsên civakî, siyasî ûhwd. berî her tiştî bi rêxistinbûna wan civatan û bi avakirina muessese û strukturên civakî, siyasî ûhwd. ya wan civatan ve tên çareserkirin. Xebata kurdayetî ne îstîsnayek e. Ji bo dîroknasek wekî ŞC divê ev yek gelek zelal bûya. Lê wanî xuya ye ku îddîayên ŞC ji nezaniyê nebe jî, ji nexweşiya zaroktiyê ku ji bo îspatkirina jêhatîbûna xwe ji derveyî xwe tiştek nabîne û xwe datîne navenda dinyayê, derdikevin.

Pêwîstiya civata kurdan li Swêdê û her wisa bi giştî ji rexne û munaqeşeyên bi bingeh û avakar re heye, ne pesindayin û îddîayên bê bingeh re.

www.arsivakurd.org

Çîrokî Tenz

SOR

Hawîn bû. Taze perrîwey Ewropaye bibûm û le şarekî Swêd, ke herwa holhol dexulamewe, le pirrêk çawin be dû sê kurdî nenasiyau kewit, ke her kese de pazde kîse ardî dû kîloyan be niqeniq hellgirtibû. Keyf xoş û rûgeş tûj be lamda têperrîn.

Be xom gût:
- Le wilatî xoman, rast le ser û bendî mangî pûsperr û cozerdanê da. eger hatû tepe kiwêre û mêşûle wirde le ziyadîan da û le ser û giwêlakî piyawî hallan. Be pêy qisey qedîmyan û azmûnî kon, ewe degeyenê, ke hawînî ew salleman zor germ debê. Dekirê billêm bem hîsabe şallawî em kurdaneş bo kirrînî arid, way çawerwan lê dekirê, le nakaw hirûsan hêriş bikene ser em willate û hîç dûriş niye, be diway xoyanda qatî û qirrîş be dîyarî bênin.

Herweha ke bîrim le şerr û şorr û giranî dekirdewe, rûm kirde firoşgayekî yekcar gewre û hezar be hezar, meydane espêk dirêj û pan bû. Lewêda, le serî mar û merû ra bigre, takû serî wiştirîşî têda dedozrayewe! Le beşî xwardemenî zor wirbûmewe û çawin gêrra, ne xwa neka! Ne yek zerre çeqe û şeqey terazuyî firoşyar debistra û ne pallepesto û rifan û beser û giwêlakî yeka hellpirrjanî kirryaran debîndira. Deryayekî aram û mend û pirr bereket bû. Le qurrneyek be sedan kîse ardiy dû kîloyî û pênc kîloyî û... lê hemû babetêk wek aşî (Mam Ahmedî) le ser yek danîrabû, her kes be laşanîda nederroyşit. Kemêk lewlatir be nozde çeşne nanî co, genmeşamî, herzin û genim be rekûpekî û peçrawe kelleke kirabûn.

Dey ra û tekbîr, ew kurdane, ew gişit ardeyan bo çi bû? Xo lem willate tendûr û tirok û rifêdey nan kirdin leçeşînî willatî xoman desit nakewê û nan kirdin herwa sana niye. Dey! Edî çi?

Le firoşgayeke weder kewtim û berew şeqamî rû be rû calle bûmewe, leweş ra bo xeyabanekî dîke û her ke wîstim bademewe, le nakaw tûşîm be tûşî dû kone biraderî xom hatû ewanîş her yeke çendîn kîse zerd, sor û şînî pirr le şitûmekî xwardemenyan be desitewe û be hanike hanik û pelepel, yek le pêş û ewî dî dû şeqaw le paş be denigî berz û borr le ser ew şiwêney birryar bû boy biçin miqomiqoyan bû. Her ke çawyan be min kewit wêkirra raqwestan û be yek denig gûtyan:

- Kurre ewe lêre çi dekey? Aî aî!! Ya rebî Bexer bêy! Herwa ke çak û xoşîm legell dekirdin, le binewe nextêk le bejin û ballayan fikirim û dîtim herdûk le areqey reş û şîn da şellal bûne û her çend le rabûrdûş da qellew û xepetolle bûn, bellam seyîr ewe bû, ku lew mawe kurte da ke ewanîş wek min le willat piçirrabûnewe, çend ewendey dike gosityan giritbû, herwek beranî dabeste larey dûgeyan dehat û pile goşit, bez û pêstî çîn le ser çîn kewtûy wirgyan, dûgimey kirasyanî pisandibû. Teqellî dû lingekanyan hellweşawe û be cê dûrmanekanyan da, goşit û pêştî sipî sipî ran û xwarûy tengeyan derperribûye derê! Le ber xomewe bew rewallete seyir û na asayi ye û betaîbetî, be ziyade le ber goşit û cewrî girtinekeyan pêkenînim hat. Bo ewey pêkenînekem aşkira nebê, be dû qamikan lûtî xom rêk guşî û serêkim bada û lêyan dewlay kewtim û lêm pirsîn:

Ya rebî le çawî pîs be dûrbîn! her be rastî rastî, lew katewe ke nemdîwin, herdûkitan zor kizelloke û barîk û xincîlane bûne! Xwa malltane ewe çitan kirdûye, boçî fêrî êmeş naken? Bew şêxey bawerritan pêyetî! Pêş ewey pirsîyarekem tewaw kirdibê, herdûk be cûte wellamyan damewe:

- Kakelê hêşta kiwêt diwe Ême werzişîş dekeyîn. werziş!..

Piyawî dewê! Be serî to! hemû rojê xwa daynawe, yekî de kîlomêtran helldêyîn û ca diwaye, axay be mallim werdegerrêyne xwardemenî belezet û beqewet..

Yekyan çirkeyek têmewe rama û be nabawerrî pirsî:
- Be rasitîte kiz bûîn? Rasitîş dekey, çunke her kesêkî tûşîman debê, her qisekey to deka.
Ewcar be barekî dî da pirsîyarim lê kirdin û gûtim:
- Dekre pêm billên, wa be talûke bo kiwê deçin û em gişte xirit û pirtanetan bo çi ye?
herdûk wêkrra wellamiyan dawe:

- Hey bê qeza bî! Bo çima nazanî ême le şarêkî dî dejîn û ca çon ew şitanetan bo çi ye? Êstaş debê bibûrî, katî rotinî eotirpostekeman û bêtû be pele nerroyin becêman dêllê û ewcar debê zû em şitane le êsitigey danêyin û bigerrêyînewe, çunke sê ewendey dîkeman şit mawe biçîn bihênînewe.

www.arsivakurd.org

Be ser sûrmanewe lêm pirsînewe:

- Bo çima le sarî xotan, lem çeşine şitane gîr nakewê, ke êsita xotan tûşî em qurrekariye kirdûwe?

- Berêwellahî, lêresî ziyatir lêye, bellam lêrekanê sor e sor! Babim mindallman zore û dereqet nayeîn bo xoşit dezanî em hellat hellateş pêyî dewê û dinyaş hezar û yek miqederî bedwaweye û nabê piyaw le paşerojî bê... ew kerretey ême kurd in kurd!... Ewe bo be dû rojan hemû şitekit le bîrçowe?

Wîsityan qisan bibirrnewe û xom le desit rizgar ken, bellam derfetim nedan û ber sîngem qaîmtir kird û lêm pirsînewe:

- Hallî nebûm lewey, çi sor e û le kiwê sor e?

- Tek mallit be sê çepî qurrê gîrê! Çon takû êsita manay sorî fêr nebûyî? Êdî lem willate da xerîkî çi alem sallemekî?

Sor, wate (rea), be zimanî xoman herizan kiraw (herraç). Le her şiwênêkî em willate, her nûsirawe û ejimarekî sorit dît, ewe bew watayeye şit nirixî şikawe... ha ha ha le huuu firoşigayey ewla ewlay ew şitaneman kirrîwe. Êsitaş babim, şitekaniman lê dedizin û otropositekeş becêman dêllê û debê birroyîn! Etoş wa baş e biçiyewe le qûtabixaneketan manay em sor û mûrane û geleek şitî dîkeş hene, le mamositayeketan fêr bibî. Çunke bew bayey lew kune ra dête der, dezanim mandenî û zorit hewce be ejimarî sor debê û mall awa...

Ewan be hella û girme roşitin û minîş bere û ew firoşigayey ewan qamikyan bo la radaşitbû, serim daxisit û roşitim.

Çûme jûr û dîtim rasityan degût, ser dar û berdiyan sor hellgêrrabû. herizan û belaş! Goşitî mirîşikê le 24 kronî ra bibû be 23.90. Goşitî manigaye le 60 kronî ra bibû 59.90. Arid le 13 kronî ra bibû 12.90. Petate û temate û gişit helem qelemekî dî, her bew çeşine le ser qaqezekî esitûr û çiwar goşe nirixî peşûyan qellemekî reşî be ser ra kêşirabû, nirixî tazeş be dêrrî sor cemih û cehet 10 öreyan lê kem kirdibû, ke be pûlî lay xoman ta qirran û zirîle filisekî dekird û ilela!...

Her le cê tawek rawesitam û fikirim lêkirdewe:
- Renig bê ew çaw nezêrî û rifikan rifikaney ême le ber tosiqalleyekîş herizanî bûbê, bellam ewey rasitî bê û nabê lêşiman bigirin, hoy serekî ew ye: Êmey kurd ewendeman raw rawên û derbederî û birsêtî û heqile meqo le desit dûjiminekanimanewe dîtiwe û çêşitiwe, her boye le gişit em diniyeye da, be daîm mote be ewikimanewe nûsawe û tirisî paşeroj û mebadaman her le dill daye û lêman nabêtewe...

Sîyamend Şêxaxayî
Sala 91.09.14

HEVALÊ SALÊ
Bengt Westerberg

Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê û çend rêxistinên bîyaniyan ên din WEQIFA HEVALÊ SALÊ damezradin. Ew weqifa han dê salê carek xelata hevalê salê bidin kesekî.

WEQIFA HEVALê SALê, xelata xwe ya yekemîn di roja 11.12.1991'ê de, da Serokê Partiya Gel (Folkpartiet) Bengt Westerberg.

Herweha îsal Bengt Westerberg bû hevalê salê. Ev xelat ne wek Serokê partiyê, wek şexis dan Bengt Westerberg. Ji ber ku Bengt Westerberg wek şexis li Swêdê li dij dijmintiya bîyaniyan têkoşîneke bê hempa da û dide. Xebata Bengt Westerberg, li cîhanê di hêla bê toleransî û ji bo wekheviya mirovan gelek erciya hat dîtin.

www.arsivakurd.org

XWI VERODAYÎŞÊ HEPSÎYAN YEW ŞEREFO !

M.HIMBÊLIJ

Seri hinzar û newsey û heştay, hameyîş dê cunta dewleta faşîst a Tirkîya ser a, tam yandes serî vîyartî. Enê yandes seran mîyan di, zaf hepsîyê Kurdan ê sîyasî, îskencexanandê cûnta da faşîst di hamey qetilkerdiş û zaf însanê mayê sîyasî zî seqet mendî.

Hemberdê ena barbarey da cûntada faşîst di, tersxanedê (hepisxane) Dîyarbekirî di egîto hezê Kemal Pîrî û Mazlûm Doxan û bi tay enbazan dê xwi, jîn xwi mîyan di qurarê, xwi veşnayîşî girot. Semedo ki ê îskencexanan di metodê îskence kerdişê dewleta faşîst protesto bikê, enê egîtan, her yewîni, xwi hucredê xwi di xwi veşna û şehîd kewtî.

Çimkî dewleta fasîşt, hemberê însanan dê meyê sîyasîyan di, îskencexanan dê xwi di metodê îskencekerdişê Nazîyan bikar ardênê. Enê metodî îskencekerdişî, yewê ki xwi ra vajo, ez însana û tikêkê boya rehmi tira bêro, îmkan nîyo ki aw kes bişênibo, enê metodan hember dê însanan di karbîyar o. Lakim dewleta faşîst, eno metodo heywankî, hemberdê însanan dê mayê sîyasêyan di bikar ardênê. Îskencexanan dê cûnta da fasîşt di, egîtê do hezê Nejmetîn Buyukkaya û hezê enê enbazî, bi seyan însanê mayê sîyasî, bindê îskencî di, tersxane dê Dîyarbekirî di şehît kewtî û tay enbazî zî, seqet mendî.

Xwi veşnayîş dê enê egîtan dim ra, hepsîyê mayê sîyasî, semedo ki tersxanan di îskencekerdişê dewleta faşîsti protesto bikê, ê hama, hama heme tersxanan dê dewlet faşîst di hebsiyê mayê siyasî, dest bi grevdê nan nêwerdişî kerd. Eno protesto kerdişê hepsîyan, hepsîyan xwirê kerd bi, heze yew çeki û jîn hemberdê dijminî di xwi pê pawitênê. Kurdê ki teberabî zî, ê zî tebera dekewtî bi girev dê nan nêwerdişî,jîn him paştîdatîşê xwi bi hepsîpyan nawnaynê û him zî, bi ena çekda xwi rey da, jîn dewlata faşîst protesto kerdênê. Ê bi enê protesto kerdişî reyda, him vengê hepsîyan dê xwi û him zî, jîn vengê xwi bi dinya ro vila kerdênê. Bi enê vengdê xwi reyda, jîn nalet bi dewleta faşîst ro varnaynê.

Tebera cenîyanê Kurdan, meselada nan nêwerdişî di, jîn yew rolê do pîl girot bi xwi milî ser. Eno zî yeno ena mana ki, Kurdî hepsîyan dê xwinê sîyasîyanê wayîr vejîyenê û paştîya xwi danê bi paştîda jîn.

Vanê ki, dewleta faşîst efoy veta. Lakim, Kurdî teber dê ena efoy di mendê, qala vengi. Hetano ki Kurdistan xelas nêbo, ne zulmê dewleta faşîst qedîyen o û ne zî zîndanê dewleta faşîst veng benê. Dewleta faşîst, wazena wa hinzar ray, hepsîyanê efoy vejo, ma Kurdanê qethîna ferq nêkeno. Xwi ra çîyo do ana sarên zî dijminî ra pawitiş, qala venga.

Qongira federasîyon a kurdan, ê desin dim ra, yew qomîte bi namebê qomîtê paştî dayoxê hepsîyan dê Kurdan ê sîyasîyan, bindê çemsî da federasîyon di Stockholm di hame viraştiş. Eno qomîte, nizdîka des aşmîyo ki, gorebê îmkanan dê xwi dest bi kar û xebata xwi kerda.

Armanca qomîtî, heme çeher parçandê Kurdistanî di kontax

bi hepsîyandê kurdan a yê ki siyasîyê, jîn reyda rono û jînê bibê alîkar. Komîtî hetanî inkay, bi erşawitiş dê naman reyda bi zaf hebsiyan rey di kontax hemo ronayîş. Qomîtî, hetanî inkay 10 000 hinzarî pere, hepsîyanê erşawito. Lakim, çi heyf ki qomîtî îmkan nêdî ki, kontax bi hebsiyan dê parçandê Kurdistanî, bînan reyda rono. Sebebê ji zî, qomîtî kontax bi partiyan dê kurdan, ê parçandê bînan reyda rona. Lakim, hetanî inkay qomîtî yew xeber da pozîtîf nêgrot.

Semedo ki qomîte, mesela malî di hebsiyandê xwinê siyasiyanê bibo alîkar, qomîtî civînda xwena peyin di qerar girot ki, semedê alîkarî yew şewi, semedê hebsiyan organîze biko. Şewê bi namebê paştîdayoxê hebsiyandê siyasîyan, hamey organîzekerdiş.

Şewê 27.10.1991 di Stockholm di salonda Medborgarplats di amey viraştiş. Şewi, seet 17.00 dest bi bidekerd û nêzdîka 600 ten, heme çaher parçandê Kurdistanî ra, temaşoxvanî hemeybî, bi temaşedê şewi. Şewi, bi qalîkerdişdê serokê qomîtî reyda abî. Serokê qomîtî, temaşoxanana va ki, gelê embazan, semedê şehîdandê Kurdistanî, ez şima yew daqa dawetê hurmetkerdişê şehîdan kena. Temaşoxvanî, pêro varîştî pay û yew daqa payra vindertî.

Hurmet nawitişî ra dim, serokê qomîtî, dest bi qalî kerdiş dê xwi kerd. Qalî kerdiş dê serokdê qomîtî dim ra, yewna enbaz, bi namebê qomîtî, hame sahnî ser. Eno enbaz zî, hepsî yê mayê siyasî ki, seri hinzar û newsey û heştay ra bigî hetanî inkay ki, zindan dê dewleta faşîst di ki, bindê îşkencî di şehîd kewtî bî. Enê enbazî, derg û dûr jîyanda şehîdan sero înformasîyon da bi tamaşoxvanan. Qalî kerdişdê enê enbazî dim ra, yew

tîyatro hame kaykerdiş. Eno tîyatro, teraf dê komela da cenîyan ra hame bi viraştiş. Kaykerdişdê tîyatroy dim ra, koma dîlan hamey bi sahnî ser û dest bi govendi kerd. Koma dîlan dim ra, nobi amey bi tembûrvanan û dengbêjan dê Kurdan. Dengbêjê Kurdan, se Şivan Perwer, Rizazî, Kerem Dêrsimî, Leyla û mihem, Delal. Enê senetçîyê Kurdan. Bi heme lehçeyandê Kurdî, se Zazakî, Kurmancî û soranî deyrî kerdî. Şewa paştî dayoxdê hepsîyan, jîn bi deyran dê xwi reyda, xemilnay û zaf kêfê temaşoxan ard, zera jîn zî weş kerd. dengbêj û tembûrvananê ma zî, bi deyîr kerdişî reyda paştîya xwi day bi hepsîyandê mayê sîyasîyan.

Şewa paştî dayox dê hepsîyan, seet des di peynî bide amey. Qomîtê organîzasîyon dê şewi, peynî bi kar û bar dê şewi ard. Enbazê ki, viraştiş dê şewi di ca girot bi, ê topbî pêser.Qomîtî, hameyîşê şewi û şîyayîşê şewi hesap kerd. Perê ki, şewi di hameybî pêser 25 000 kron bi.

Bi namebê qomîtî, ma zaf pê kêfweşbî ki, heme çeher parçandê kurdistanî ra temaşoxvanî hamey bî temaşedê, şewda paştî dayox dê hepsîyan.

Bi namebê qomîtî, ma gelek sipas, Dengbîj û tenbûrvanan kenê ki, hamey şewda paştî dayoxdê hepsîyan û jîn bi deyran dê xwi reyda şewa hepsîyan xemilnay û tew yew qurişa peran zî, viraştiş dê organîzasîyon dê şew ra nêgirot. Bi eno tûtûm dê dengbêjan reyda zî, qomîte zaf pê kêfweş bi.

Semedê yew kurdistanê do aza û serbixwi, eger her kes, bi heme hawadê xwi reyda û bi zerda safî ra, paştîya xwi bidê bi yewbînan. Ne zîndan, ne îskence û nezî dijmin, şêno zorê ma ber o.

Bijî Kurdistano aza û serbixwi!

Qomîtê Paştîdayoxdê Hepsîyandê Sîyasîyan Ê Kurdan

www.arsivakurd.org

WAYA NÊMERDA ÊCA ZARIFA XANIMI

Koyo Berz

Ma zaf nêzanê Zarîfa Xanimi kam a? Belkî ma a xo vîr a kerda, yan jî ma bolinan nameyê ci nîyaşnawit o û rind nêsinasnaya. Labrê nay weş bizanê milet a DÊRSIMÎ, milet a QOÇGÎRÎ ay weş sinasnenê û vîr a nêkenê. Cayêdê a yo teybetî esto zerîda mileta Dêrsimî di û vanê bibo jî.

Waya Zarîfa Enbaz a Elîşêrî, kewanîya ci, bermalî û enbazbenda ci ya seran bî.

Şew û roj ey a bî û ey ra nîyabiryayê.

A cinî ya Elîşêr Efendî bî.

Ay jî şêrdê xo ya pîya lejê reyayenî û serkewten da welatê xo kerdê.

A jî welatparêzan a pîya şew û roj girweyayê û dahwa serkewtenî û reyayenda welatê xo kerdê.

Way û birayê êcay!

Bîyayena 1937-1938-an, di zerîda milet a Dêrsimî? di, zerîya milet a Kurdan di, dirbetê da gird û xorî ya. A dirbeti hetan ki Kurdistan destandê dişmendê gonişimitî û zalimî bin ra nêreyo, hetan ki zalimî ceza nêbê vîr a nêşina û nîna pêşyayeni (pişteni).

Milet a ma ya ki hemberdê dişmenî di vinderda û bi camêrdey a lej kerdo, ameyê kişteni û şehîd kewtê ma înan xo vîr a nêkenê.

Namey û camêrdey a înan do zerîda ma ser o nûşteyo nûşnaye bo û tim bîro wendenî.

Ez emeley (bawerey) kena ki ma heme bi namedê Elîşêr û Zarîfa xanim a sereberz û kubar benê.

Name û şanê înan ma rê serefêno, ma rê xurûrêno. Ma bi namedê înan a tim berz benê.

Lazim o ma înan xo vir a nêkerê û ê tim vîrdê ma di bê. Lazim o ma Zarîfa Xanimi jî zey ê şehîdandê bînan tim bîyarê vîrdê xo û ay jî xo vîr a nêkerê.

Ez nêwazena dûr û derg serehewadenda, şoreşdê Dêrsimî û qetlîamdê Dêrsimî ser o vindera. Ez wazena hebê bahsê Zarîfa Xanimi û Elîşêrî bikera û înan bîyara vîrdê şima.

Elîşêr û kewanî ya cî Zarîfa Xanimi Qoçgîrî ra amey bî Dêrsim.

Elîşêr dostê Seyîd Riza yo rawey bî.

Dewlet a Tirkan derheqê Elîşêr di fermanê tepişteni, kişteni û dardakerdeni da bî (vet bî) û heme ca di geyrayê ci. Qandê nê sedemî ê amey bî û Dêrsim di ca bîbî.

Seyîd Riza'y zaf Elîşêrî ra hes kerdê û qîmiş nêbiyê namey ê ci vajo, yan jî bîyaro ziwanî ser. Ci rê vatê "mîrê mi, yan jî Elîşêr Efendî"

Qadir û qîmetê ey, ci heti zaf berz bî. Elîşêr û Zarîfa Xanim a zaf pê ra hes kerdê. Wirna merdimê pê bî û eşîrda Şêxhesenan ra bî.

Înan winî pê ra hes kerdê, winî kerdê, qandê coy jî qîmiş nêbîyê nameyê pê bidê. Înan rojê namedê pê ya neêveynda bî pê û nameyêj pê nêgirot bî zarda ziwanî ser.

Elîşêr ay rê vatî: "Enbaza mi" Zarîfa Xanimi ey rê vatê:"Enbazê mi"

No babet a veng kerdê a pê û veyndayê pê, gazî pê kerdê. Rojê înan qelbê pê nêşikna bî, pê nêtewna bî û pê ver o dîk nêbîbî.

Ronişteni û werîştena înan, dayeni û girotena înan, sîyayenî û amyayen a înan hemina eşt bî û o ciwar di mileti mîyan di nimûne bî.

Înan qedir û qîmet dayê heme mileta xo, dost û enbazandê xo, welat û welatheskerdandê xo. Mileta ci hemê ci rê jew bî.

Qet ferq û nîfaq nêvistê milet a xo mîyan, heme jew tepişti û hemini ra hes kerdê.

Qedir û qîmet dayena înan, mileti mîyan di destani bî. Miletî bi zerîda weş a, can û cîger a bahsê înan kerdê.

Hemini ê gişta nîşan kerdê û waştê ki heme zey înan bê. Ê kewtî bî zerîda mileta Dêrsimî û cayo herî berz girot bî. Hemini waştê ê şirê keyandê ci û meymanê cî bê. Wexto ki şîyê keyeyê şeref dayê î keyî û o keye pa şa bîyê.

Înan hem qedrê pê zanayê hem jî ê milet xo. Goş nayê pê, pê mîyan di qiseyê xo kerdê jewî, pênêtewnayê û pê ra nîyabiryayê.

Zarîfa Xanimi tenîya cinîya keyî kewanîya (kebanîya) keyî nêbî.

Ay jî rext û pûsatê xo girêdayê, tifinga xo eştê xo mil, qolê xo ci ra vetê û mileti mîyan ra, eşîran mîyan di qahr pey da kerdo, meseleyê hewadayeni û sebebê pê ro dayenda eşîran, pê ra qahryayena enbiryanar û ê dewijan bişayê hal kerdê, nêşayê berdê mîr û Seyîd Riza'y rê.

Qandê çareser û hal kerden da ci.

Meseleyê miyabeyndê eşîran bi şeklê do akerdey a, jew bi jew rapor kerdê û berdê mîr, serdar û qîmet giranandê eşîran rê. Qandê ki meseley çareser bê ki kurdî heme pîya sere hewadê û jew dest hemberdê dişmenandê xo di vinderê.

Remayê alîkarey da nêweşan û merdimê dirbetinî dar û kerdê. Moral û cesaret dayê keyna û cîyandê Kurdan û înan rê paştî vijiyayê. Derd û kulê înan dar û kerdê û qandê dest xo berdeni, Bira, pî û merdandê xo rê paştî vijiyayeni girweyayê, cesaret dayê înan û ê teşwîqê kar û barî kerdê.

Waya Zarîfa cinîyê da zaf jîhat û aqili bî. Cinîyê da bejnbala, çarşane û xatûni bî. Merdim qîmişê ay nêbîyê bewnî ro cî ziwan weş, zerînerm û ze-

www.arsivakurd.org

rîtenikî bî.

Ciniyandê serok, şêxan, began, serokeşîran, qîmetgiranan û ê bînan heti alaqeyê do zaf germ ronabî.

Dayenî û gîrotenî û dostaneyê da zaf germi viraştî bî. Bolinan a xo rê kerdi bî way. Karê her kesî nêbî hemberdê ay di qisey bikero û ay ver bivijiyo.

Bi raştey a cinîyê da zaf baqilî û çelengi bî.

Kê bahsê ay kerdê vatê: Xanimê da wina hewna nîyamey a dinya û çinîya.

Fekdê cinîyan di heme a bî.

Cinîyê vatê: "Xanim'a ma wina vato"

A bînî vatê: "Xanim'a wina vana"

Ay veto se beno, ay nêvato se nêbeno.

Ay çiçi vato zey a yo.

Ay vato raşto, ay nêvato çewto.

No hesab a fekan ra doş bîyê.

Ci rê qeçek nêbîyê.

Qandê coy jî tim pey qahriyayê, tim pîrûzin û derdini bî.

Tim sere ver di dişmişî bîyê.

Kotî qeçê dîyê, waştê ki ganê xo bido ê qeçî û qeçekî virar kero ûxo ra pêşo.

Elîşêr Eferndî jîmerdimê do zaf demokrat û zanaye bî. Herûnda ey dijewna bîyayê, do goreyê edet û kulturdê kurdan ray bişîyayê.

Goreyê edet û kulturdê ma Kurdan, camêrdo kî cinîyr da ci rê qeçek nêbeno, biwazo seno newe ra bijewjiyo, cinîna bîyaro cinîyer da xo ya verêni ser. (Ê cinî benê wesnîyê pê).

Labrê Elîşêrî winî nêkerd û wesnînîyardi Zarîfa Xanimi ser. Vanê ya, halê zanayî halnayo, babetnayo.

Zanaye zano se keno, senî nîkeno û senî linga xo çekeno.

Bêbext, telalqslîya, zalim, bêwîjdan û gûnişimitanê dişmenî bi hezaran a camêrd û mêrxasê Dêrsimî, di gûnî mîyan di verday û gûnî mîyan di fetisnay. Labrê Elîşêr û Zarîfa Xanim a bidestandê dişmendê teberî ya nîyamey kişteni. Dişmenê zerî, mêrdim ê rotan, bênamûs û bêgûnîyanê ma ê kiştî, ê sehîd kerdî.

Rayberê xayin û rotî qesdê gandê înan kerd û jê kiştî. Bahdê kişteni sereyê ci gandê ci ra cikerd û berd paşadê tirkan rê. Sereyê ci perandê gûnî da qewmdê xo ya dewlemend bo.

Rayber birarzayê Seyîd Riza'y bî.

Mîyabeyn ê Seyîd Riza'y û birarzadê ci çinê bî, qandê ki birarzayê ci xo rotbî dişmenandê talaqsîyayan. Rayber qandê ki Seyîd Riza'y û merdimanê ci bişikno, qandê kifirsendî dedê xo ra bigîro û înan hemini destandê Tirkan fîno û bido şikitenî û kişteni na ray weçîneno.

Elîşêr seresker bî, qomitanê do zaf zanaye û bi zor bî. Qandê coy lazim bî o bîyameyê kiştenî ki esker jî bişikiyayê û moralê înan xirab bîyayê. Qandê coy qesdê gandê ey kerd û o kişt.

Miletê mîyan di şerî jî estê, bênamûsî î.

Rayber jî xayin, bênamûs û çeqelê milet a ma bî.

Vanê ya, xeber a bêxeyri rew vila bena.

Xeber a bêxeyrî û nêweşî amê xo resna Seyîd Riza'y.

Wexto ki Seyîd Riza peyhesiya ki mîr û Enbazda ci ya ameyê kiştenî, adir kewt a zerîda ci, çimê ci peray tepelikdê seredê ci û bî pirê gûnî, pirê hersî.

Verê xo keno hetê eskeran û cematdê Kurdan a û wina vano:

"Mîro, mîrê mi, şêrê mi" wa herûnda to di ez bîyameyêk işteni. Wa to mergê mi başnawitê, wa mi ê tonîyaşnawitê.

Nê rojî, nê rojî jî mi do bidîyayê, no do jî bîyameyê ma sere di.

Diha xeyr û berket nêmend cepedê ma di. Dest û lingê ma birnay, sêrê ma, sereskerê ma jî şî.

Xayin û bêbextan zey hergi finan, no fin jî kerdenê xo kerdî bî.

Fina kayê xo kay kerdî û kayandê xo di serkewtî. Kerdena xo kerdi, irazê xo ard ca. Ma bêşêr, bêqomştan, bêseresker verday. Kê zanayê Ê do kişta mileta xo ra, kişta dişmenandê zerî ya bîrê şehîd kerdeni.

Şehîd kerden a Elîşêr û Zarifa Xanimi heme ca ra vila bena. O ki aşnawen o verê xo dano kafdê gûninî. Şinê meyitanê wirna delalan zîyaret kenê û vînenê. Cinî û veyvan gileyê xo, porê xo meyitan ser o rûçiknay.

Adir kewt a qesiba da milet a Kurdan Hersê ciman zey geverdê aw a şî.

Bîbî qîjînîya bermîdê cinîyan, veyv û keynan. Labrê veng a camêrdan, xort û egîtandê kurdan nêkewtî. Hemini serey cinay bî xo ver û dişmişî bîyê.

Qefle, qefle însanî ameyê kafî ser û wirna xezalî tewaf kerdê û şîyê.

Qedir û qîmetê wirnan zaf bî, dêrsimîja û kurdan heti.

Rayber o bêşeref seran ê ci beno paşadê Tirkan heti, labrê paşayê Tirkan ey bi destandê xo ya kişeno. Verê kişteni ci rê wina vano: -Merdimî ki êsildê (nesildê) xo rê xayinitey, bêbextey û dişmenitey keno, o qe kesî rê yar û merdim nêbeno.

O kesî rê dost û enbaz nêbeno.

Emeley (bawerey) a ey nêbena û kes nêseno paştî girêdo a ey.

Lazim o na bîyayenî qandê heme xayinkaran welat û mileti bibo destê da zaf girdi.

Lazim o xayîn û bêbextê welat û miletî nay ra payê da girdi, dersê da girdi vejê û bigîrê. Lazim o ê ki zey Rayberî kenê, zîncîya ci biweşo. Lazim o nay goşare kerê û xo goşan a kerê.

Vanê heme zey Rayberî cezayê xo bivînê û ceza bê. Rayber o xayin ceza bî merd, labrê Elîşêr û Zarîga Xanima nêmerdê û nêmirenê.

Ê ki bênamûsey kenê, ci dinamûs, şeref û hesîyet bibo, vanê ageyrê dozdê (meselandê) xo ser, welat û milet a xo rê xiyanetey nêkerê û qandê welat û milet a xo, bi namûs, bi şeref bi hesîyet a bimirê.

Vanê hezar serî bênamûs, bêşeref û bîhesîyet heyat (jîyan) ramiteni ra, rojê bi namûs, bi şeref û bi hesîyet heyat ramiteni diha rinda.

Rojê bo jî lazim o kes bi şerefa heyatê xo biramo. Cinîyandê şehîdandê Kurdistanî mîyan di, ma şenê vajê dûr û derg waya zarîfa girweyaya. Ê ki qandê serbixwoyey û azadî da Kurdistanî xebitiyayê (xebat kerda) û şehîd kewtê, înan ra û jî Zarîfa Xanim a. A şehîya jûyemin a cinîyandê Kurdan a.

Ay rojê mêrdeyê, xo, gan û zerîya xo enîya nêverda. Ey kişta xebitîyê, ey kişt a lej kerd û ey kişta jî şehîd kewti.

Jîyanê do winasîn nêbeno qismetê her merdimî. Heme kes heyranê cesaret û xebitiyayen da ay bî.

Cinîya nêmerdi waya Zarîfa qet nîna vîr a kerdeni.

Selemî, hezar selamî sehîdandê Kurdistanî rê, Elîşêr û Zarîfa Xanimi rê, ê ki qandê serkewteni û azadî da xo lej kenê înan rê, ê ki sere hewadanê û îskencan di xo ver danê, înan rê.

www.arsivakurd.org

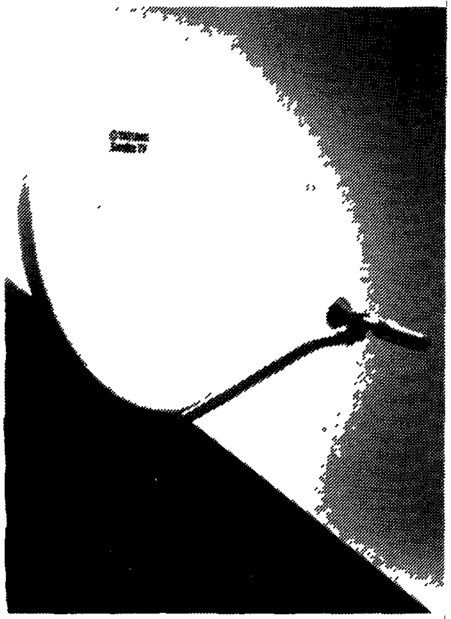

Satellit TV kanalları için

UCUZ

PARABOL ANTENLERİ

Türkçe TRT İnt ve STAR 1

Ayrıca
Arapça MBC, Amerikan, İngiliz, Fransız, Alman, İspanyol, İtalyan, Yunanistan ve daha bir çok uluslararası satellit TV kanalarını bu parabol antenleri sayesinde seyredebilirsiniz.

Özellikle bu Parabol Antenlerden 19 kanal, 48 kanal ya da 79 stereo kanalları içîn olanlar arasında seçim yapabilirsiniz.

Aşağıdaki telefon numarasından daha fazla bilgi alabilirsininz.
Tel: 0753/81266

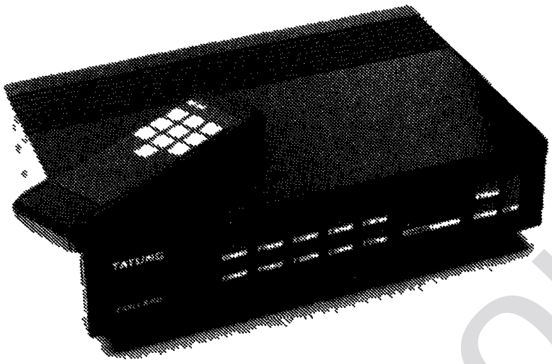

نبيع أجهزة الإستقبال للاقنية
التلفزيونيه التاليه وباسعار مخفضه

M.B.C القناة العربي

الاقنية التركية

TRT. INT
STAR 1

بالإضافة الي الاقنيه:
الاميركية - الإنكليزيه -
الفرنسيه - الالمانيه -الإسبانيه -
الإيطاليه - اليونانيه - ومحطات
اخرى
بامكانك اقتناء أجهزة
الاستقبال الخاصة بمشاهدة ١٩
قناة او ٤٨ قناة ستريو او ٧٩
قناة ستريو
لزيادة المعلومات اتصل بالهاتف
0753-81266

www.arsivakurdi.org

EM2 Data AB Fîrmayeke Computorê ye.

Ji vê firsetê îstîfade bikin û ji xwe re computorekê bikirin.

EM2 Fîrmaya Compitorê, bûye pisporê firotina Computorên bi kalîte û bi bihayên li gor we.

Bi Computoreke EM2-yê meriv dikare gelek tiştan bike. Weke nimûne Ordbehandling, layout,(Nîzampaj) kalkyler,(qeyîd) register,(hesap) lîstik û gelek tiştên din.

EM 2 DATA AB فیرمایەکی کۆمپیوتەرە.

لەم دەرفەتە کەڵک وەرگرن و کۆمپیوتەرێ بۆ خۆ بکڕن.
فیرمای EM 2 پسپۆری کۆمپیوتەرە بۆ فرۆشتنی کۆمپیوتەری هەرزان و چاک لە باری چۆنێتیەوە. بە کۆمپیوتەری EM 2 مرۆڤ دەکارێ گەلەک کار ئەنجام بدات، بۆ نموونە:
ئەژماردن KALKYLER، میزانپاژ LAYOUT ، پیتداچنین ORDBEHANDLING، و زۆر کاری تریش وەک یاری LISTIK، و قەیدکرنREGISTRERING..

EM2 386SX-25
Processor: 386SX-25
Minne:2 MB
Hårddisk: 50 MB Quantum
Grafik: VGA och Super VGA
Monitor: NEC Multisync 2A, 14" färgmonitor
Keyboard: 102 tangenter
Dos: Dr Dos 6.0

EM2 286-12
Processor:286-12
Minne: 1 MB
Hårddisk: 40 MB
Grafik: VGA och Super VGA
Monitor: NEC Multisync 2A, 14"
Keyboard: 102 tangenter
-Dos: Dr.Dos 6.0

Biha: Li gor dilê we ye.

نرخەکەی بە دڵی ئێوەیە.

بۆ زانیاری تەواو دەتوانن پەیوەندی بە «بوبێ»ەوە بکەن.
تەلەفۆن:
جێگای کار:08/6528585
ماڵ:08/7401138

Ji bo informasiyona zêde û bi kurdî, pêwendiyê bi Bûbê re daynin.
Telefon Kar: 08-6528585
Mal:08-7401138

EM2-Data AB, Box 44055, 100 73 Stockholm

www.arsivakurdi.org

لەرێگەی پێشمەرگەیی   ئەکەن دزی و چەردەیی
هەر بەدزی ناوەســتــن   بەکاری ترهەڵ ئەســتــن
کاتێ بۆ دزی ئەچن   خاوەن ماڵیش ئەکوژن

یادی ٤٥ساڵەی دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان
راپۆرتیK.R.O ئاوەدانکردنەوەی کوردستان

رێبازی نوێ: ئۆرگانی ناوەندی یەکێتیی نیشتمانی کوردستان . ژمارەی (٢)ی ساڵی ١٧، تشرینی یەکەمی١٩٩١

– مام جەلال:« حکومەتی عێراق سورە لەسەر بەعەرەبکردنی کوردستان» و «کاربەدەستانی عێراق –لاساری دەکەن لەسەلماندنی مافی رەوای خەڵکی کوردستان لە ئۆتۆنۆمی‌یەکی راستەقینە بەسەر خاکی هەموو کوردستاندا ».

* سیاسەتی بەعەرەبکردن هەرەشە لە پرۆسەی ئاشتی دەکا–سەروتار.
*دۆزینەوەی (٤)گۆری بەکۆمەڵ لەهەولێر و گۆرێک لە سلیمانی.
* پەرلمانی بەغدا و سەگەکانی کوردستان.
* پیتەرگالبرێس– راوێژکاری بالأی کۆمیتەی پەیوەندیەکانی هەندەرانی ئەنجومەنی پیرانی کۆنگرێسی ئەمریکا بۆ حەوتەمین جار سەر لە کوردستان دەدا و دەلی:« دیمەنی وێرانەی کوردستان موچرک بە لەشی مرۆڤدا دێنێ»
* ١٥٤٣٤٨ مین لەکوردستان هەڵگیرایەوە.

سەربەخۆیی – ئۆرگانی ناوەندی پارتی سۆشیالیستی کورد(پاسۆک)، ژمارەی ٦ی، تابی١٩٩١.(کوردستان تەنها موڵکی کوردە).

* ئاوەدانکردنەوەی دیهاتەکان لە دەستکەوتەکانی راپەرینەکەی ئازارە.
* بروسکەیەکی برا یەزیدەکان بۆ بەرەی کوردستانی.
* کوردایەتی کورد مرۆڤایەتی یە.

رێگای ئازادی– ئۆرگانی ناوەندی حزبی سۆسیالیستی کوردستانی عێراق. ژمارەی٧١ی ساڵی ١٠. ١٩٩١

–– محمود عوسمان:« لەبەرەدا بڕیارمان داوە رای میللەت لەسەر مەسەلەی گفتوگۆ وەرگرین» .« ئێمە ناتوانین لەسەر بەڵێنی زارەکی میللەتی خۆمان دووچار ی شەر و هەرا بکەینەوە»، « هێزی هاوپەیمانان وتویانە: ناهێلین حکومەتی عێراق جارێکی دیکە پەلاماری کوردستان بداتەوە. »

* برسیەتی و زیادکردنی مووچە.
* هەندێ دیاردەی دزێو و ناشیرن.
* پێشبرکێی رووتاندنەوە.

ئالأی شۆرش– ئۆرگانی ئالأی شۆرش ، ژمارەی ٨.٩ی ئەیلوولی و تشرینی یەکەمی ١٩٩١.لەگەڵ ئەم ژمارەیەدا پاشکۆیەکی ئەدەبی – یش بلأوکراوەتەوە. لەم ژمارەیەدا: – دارشتنی بەرنامەی کرێکاریی دوور لە لادانی چەپ و بادانی راست.

* بەداخەوە بە هەمان کەرەسەی رابردو و مفاوەزاتی ئەمجارەش کرا.
* جەنگ و راپەرین و هەڵویستی کرێکاران.
* ئیرەجی ئازەرین، ئازاری چەپەکان دەدا.
* راپەرین و ئەزموونی دیموکراتی.
* رووداوەکان: چەپ و هەڵوێست.

دیموکراسی: گۆڤارێکی سیاسی رۆشنبیری و کۆمەلایەتیە. لەلایەن چەند روناکبیرێکەوە لە سلێمانی دەردەچێ . ژمارەی ١ی ئەیلوولی ١٩٩١.
لەم ژمارەیەدا: چەند بابەتێک بلأو کراوەتەوە: – بەرەو کۆمەڵگایەکی دیموکراسی.
– گۆرەپانی سیاسی کوردستان – پێویستی بە رێکخراوێکی سیاسی و دیموکراتی جەماوەری هەیە.
– لە واقیعەوە یا لە خودی چینکەوە بڕوانینە کوردستان.

چالاکی کۆمەڵەکان

* **کۆمەڵەی کوردی لە ئۆستەرشوند:** راپۆرتێکی لە سەر کارو چالاکیەکانی بلأو کردوتەوە کە لە سێ بەش پێکهاتووە: أ– لە١/١/١٩٩١ –١٩/٣/١٩٩١ لێرەدا باسی چەند چالاکیەک کراوە: شەوی کوردی،شەوێکی کولتوری، بەشداری لە خۆپیشاندانی یادی هەلەبجەدا ،بەشداری لەکۆبوونەوەی ساڵانەی کومەڵەی نیونەتەوەیی ئۆستەرشوند.

ب– لە٢٠/٣/١٩٩١ تا١٥/١٠/١٩٩١ لێرەدا: ئاهەنگی جێژنی نەورۆز، بەشداری مانگرتن لە بەردەم سفارەتی ئەمریکا بۆ پشتگیری خەباتی گەلی کوردمان، کۆکردنەوەی یارمەتیو کەل و پەل و پارە بۆ ئاوارەکانی کوردستان (٣٨.٧٢٥ کرۆن) بۆ ئاوارەکان، بەشداری لە ئاهەنگی فۆلکلۆری سوێدی، کردنەوەی پێشانگایەکی فۆتۆگرافی لە سەر ژیانی کوردەواری، گەشتێک بۆ ئەندامانی کۆمەڵە لە هاویندا.

ج– لە ١٦/١٠ تا کۆتایی ساڵ:
گرتنی شەوی کوردی، بەشداری لە کۆنفراسێک لسەر کێشەی ئافرەتان.
–کۆنفرانسی ساڵانەی لە ٧/١٢/٩١ دەبەستری.

کۆمەڵەی ئۆپسالا:
لە مانگیدەدە یدا، کۆمەڵەی ئۆپسالا چەند چالاکیەکی ئەنجامداوە، ئێمەش لە خوارەوە باسیان دەکەین:

*لە رۆژی ١٢/١٠/١٩٩١ کۆرکیان بۆ پارێزەرانی کوردلسەر قانونی تیرۆر کە لە کوردستانی باکور هاتبوون گێراوە .

*لە رۆژی ١٣/١٠ کۆرێکی لسەر بزووتنەوەی نوێخوازی لە هەڵبەستی کوردیدا، بۆ د. کەمال مارف بەستووە.

*لە رۆژی ٢٠/١٠/١٩٩١ کۆرێکی شیعرخوێندنەوە بۆ رەفیق سابیر ساز کرا ، هەروەها کۆمەڵەی ئۆپسالا چەند کۆرسێکی بۆ ئەندامان کردۆتەوە وەک:. تەنبور و ساز، زمانی کوردی بە زاراوەی کرمانجی، مێژووی کورد، جگە لە کۆرسی وێنەکێشی و یاری بالە بە تایبەتی بۆ منداڵان.

* کۆبونەوەیەک لەگەڵ SIV دا

لە رۆژی١٣/١١/٩١ کۆبونەوەیەک لەگەڵ SIV کراوە بۆ چەسپاندنی نۆرمی یارمەتی بۆ رێکخراوەکانی بیگانە لە سوید. سکرتێری فیدراسیون لەم کۆبونەوەیەدا بەشداری کردووە.

*سیمینارێک لسەر هەڵبژاردن لە تورکیا.

لە بارەگای TCO international سەرۆکی فیدراسیۆن کاک ویلدان و ئەندامی کۆمیتەی کارگێر کاک کریف سیمینارێکیان لسەر ئەنجامی هەڵبژاردنەکەی تورکیا پێشکەش کرد.

*سیمینارێک لسەر AIDS

لە رۆژانی ١٨–١٩ی.١١.١٩٩١ لە بەرێوەبەرایەتی کۆمەلأیەتی (Social Styrel-sen) سیمینارێک لسەر نەخۆشی Aids کرا، کاک مەحمود کیهەر بە ناوی فیدراسیۆنەوە بەشداری کرد.

www.arsivakurdi.org

گەشتێک
بە رۆژنامە و گۆڤارەکانی ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستانی باشوور دا

ئەو وتەیەراستە کە دەڵێ: رۆژنامە دەستەلاتی چوارەمە، بەر لە راپەرینەکەی بەهاری ئەم ساڵ و چەند مانگێکیش دوای راپەرینەکە ، خەڵکی کوردستان لە رۆژنامە و گۆڤار و دەنگوباسی راستگۆیانە بێ بەش بوون، بەڵام لەکۆتایی مانگی ئابەوە، هێزەسیاسیەکانی نێو بەرەو دەرەوەی بەرە، بازوویان لێهەڵماڵیوە و بەدەیان رۆژنامەوبلاوکراوەیان دەرکردووە و دەردەکەن. شان بە شانی ئەوانیش رێکخراوە هونەری و پیشەییەکان بە دەیان کۆری ئەدەبی و پێشانگای هونەری و شانۆگەرییان پێشکەش کردووە. بەپێویستی دەزانین کە خوێنەرانی بەربانگ بەو رۆژنامەو گۆڤارانەی ئێستا لە کوردستان دەردەچن بناسێنن:

بەرەی کوردستانی – ئۆرگانی ناوەندی بەرەی کوردستانی -عێراقە. چوار ساڵە دەردەچێ، بەڵام لەدوای راپەرینەکەوە تەنیا دوو ژمارەمان پێگەیشتووە. زۆربەی لاپەرەکای ئەم ژمارەیە بۆ کۆنگرەی «راپەرین»ی یەکێتیی نووسەرانی کورد لەشەقلاوە تەرخانکراوە. لەم ژمارەیەدا: دەنگوباسی چاوپێکەوتنی سەرکردایەتی سیاسی بەرەی کوردستانی لەگەڵ نوێنەرانی کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ٢٠/ ٩١/١ دا بلاوکراوەتەوە. سەروتاری ئەم ژمارەیە لە ژێر سەر دێری: «با پەند لە مەزنی گەل وەرگرین»دا یە، کە لە هەڵوێستی ئەم دواییەی دەولەت لەمەر راگوێزانی فەرمانبەری گشت دایرەکان ی کوردستان بۆ ناوەند و خوارووی عێراق دەدوێ لە کۆتایی وتارەکەدا هاتووە:« بەرەی کوردستانی لەگەڵ ئەوەی سوورە لە سەر چارە سەر کردنی ئاشتیخوازانەی مەسەلەی کورد بەرێزیشەوە ئافەرین لە رۆلە بە ئەمەکەکانی گەل دەکات، چۆن هوشیارانە هەڵوێستی نادروستی دەوڵەتیان رەتکردەوە و ئامادەیی خۆیان دەربری کۆمەکی بەرەی کوردستانی بکەن ....ئەو هەست و گیانە بەرز وپیرۆزە گەورەترین سەرمایەی بەرەی کوردستانییە و زامنی سەرکەوتن و وەدیهێنانی مافەرەواکانی گەلە». چەند سەر دێری تری ئەم ژمارەیە: -یادداشتی شاری سلێمانی ،

هەندێ دیاردەی دزێو ...

رێگای کوردستان – ئۆرگانی هەرێمی کوردستان – حزبی شیوعی عێراق. ژمارەی(٧)ی ساڵی ٤٧،تشرینی دووەمی ١٩٩١.(ئەم رۆژنامەیە لەساڵی١٩٦٢ەوە دەردەچێ و درێژە پێدانی رۆژنامەی -ئازادی -یە کە لە ١٩٤٦ دەردەچوو). لەم ژمارەیەدا: دەنگوباسی نێوەخۆ و بەڵگە نهێنیەکانی دەزگای سازمانی عێراق کە لە راپەرینەکەی بەهاری ئەم ساڵ دا کەوتۆتە دەستی هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستان هەیە.سەروتاری ژمارە:

– رژێم کایەی نەماوە و گەمە دەکات!

*عەزیز محەممەد: بەرژەوەندیی گەل لەسەرووی بەرژەوەندی تەسکی حزبایەتیەوەیە.

: باکاروباری کوردستان لەرێگای شوورای هەڵبژێراوەوە بەرێوە ببرێ.

* کەریم ئەحمەد: پەرەپێدانی ئۆتۆنۆمی بۆ کۆمارێکی کوردستانی لە چوارچێوەی عێراقێکی فیدرالی ئارەزوومەندانەدا.

– یادداشت: یادداشتی ٣٨پزیشک وکاربەدەستی نەخۆشخانەکانی سلێمانی بۆ سەرکردایەتی بەرە دەربارەی دەستدرێژکردنە سەرکاربەدەستانی نەخۆشخانەکان، بەتایبەتی دکتۆرە موقیمەکان ...لەکۆتایی یاداشتەکەدا: «داوا لەبەرەی کوردستانی دەکەن کەماوە نەدات پێشمەرگە دەست لەکاروباری پزیشک و خەستەخانەکان وەربدەن».

– یادداشتی « کۆمەڵەی داکۆکی لە مافە مەدەنیەکان» بۆ نوێنەرانی رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان سەبارەت بە بۆمبارانی شاری سلێمانی لە لایەن هێزەکانی رژێمەوە،کە بووەتە هۆی شەهید بوونی (١٥٠) کەس و بریندار بوونی (٧٣٤) کەس. ئە م یادداشتە لەلایەن ٢٠٠ کەس ئیمزا کراوە.

– یادداشتی جوتیارەکانی دزلی شاور بۆ گەراندنەوەی زەوییەکانیان.

ئاڵای ئازادی: ئۆرگانی ناوەندی حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان . زمارە ٣ی خولی دووەم،ئەیلولی١٩٩١

سەردێرەکانی ئەم ژمارەیە:-

– یەکێتیی ریزەکان بەهیچ شتێک ناگۆردرێتەوە..

– شەهید کردنی دکتۆر محمد باجەلان مەحکوم دەکەین.

– سیاسەت لە نێوان واقیع و درۆدا.

– یادت بەخێر پەلماز گۆنای!

– نامەیەکی کراوە بۆ هەموو خاوەن ویژدانێک: کابرایەک دەنووسێ کە چۆن پاسیکیلێکی(دووچەرخە) کۆنی بە٣٠دینار بۆکورەکەی کڕیوە ،بەڵام لە رێگای پێنجوێن دا ٢٠دینار گومرگی لێسێندراوە.

خەبات: ئۆرگانی پارتی دیموکراتی کوردستان -عێراق-، ژمارەی ٦١ی ئەیلولی١٩٩١.

-مەسعود بارزانی:« زۆر ناشیرینە ئیمرۆ جەماوەری کوردستان لە هەموو شارو شارۆچکەکاندا مەترسیان هەبێ لە گیان و ماڵیان و ئەمنیەتیان موهەددەد بێ».- « تا رێگای ئاشتی هەبێ ،رێگای تر ناگرینە بەر».

* با سوود لە ئەزموونە تاڵ و شیرنەکانی شۆرشی ئەیلول وەرگرین – سەروتار.

* هەڤالی هێژا مەسعود بارزانی خەلاتی جیهانی مافی مرۆڤ وەردەگرێ.

* ئازادکردنی گیراوە سیاسیەکان خواستێکی بەپەلەی جەماوەر و جێی پرسیاریانە.

* دیاردە ناهەموارەکان – رێبوار ناوێک هەندێ لەو دیاردانەی هۆنیتەوە ودەڵێ:

دیاردە ناهەموارەکـان   زۆر بوە لەناو کوردستان

www.arsivakurdi.org

کتێبخانەی بەربانگ

*«نێو لە کۆمەڵی کوردەواریدا»،کتێبێکە بۆ نێودێرکردن و نێولێنان لە منالی کورد، ئاسری رەزازی ئامادەی کردووە. ٣٤٤ لاپەرەیە، لە سوێد چاپ و بلاوکراوەتەوە.

*«راکوێزانی کورد لە مێژوودا»، نووسینی: عەبدولڵا قەرەداغی«مەلا عەلی»، لە سوێد چاپ و بلاوکراوەتەوە.

*«دەربەندی پەپولە»، قەسیدەیەکی درێژی «شێرکۆ بێکەس»ە.

چاپی یەکەم، ستۆکهۆلم ١٩٩١، ٢٢٨ ل.ئەم بەرهەمە دەتوانرێت بەم ناونیشانە داوابکرێت:

BOX 4113
163 04 SPANGA

*«پەریخان»، کۆمەڵە چیرۆکێکی نوێی، «محەمەد قەریق حەسەن»ە، ئەوی دەیەوێ بیکاتە دەستی، با ٤٠ کرۆنی سوێدی یان هارتاکەی وەک نامەیەکی ئاسایی بۆ گۆڤاری خەرمانە بنێری:

KHARMANA
BOX 8
641 21 KATRINEHOLM
SWEDEN

*«سی ساڵ خەبات و ولاتێکی وێران»، نووسینی: کرمانج گوندی، ٢١٧ ل، چاپی یەکەم، سوید نۆڤێمبەری ١٩٩٠.

*«لەسەر هێندێک مەسەلەی ئیستاتیک و هونەر»، نووسینی:ئیحسان تەبەری، وەرگێرانی:هێدی، ٥٠ ل، چاپی یەکەم، ئالمان ١٩٩١.

*«چرسعان»، کۆمەڵە شیعرێکی «لەیەرد چالە»، لە بلاوکراوەکانی مەڵبەندی کولتووری کوردستانییە لە نەرویج، ٨٢ ل، چاپی یەکەم ئۆسلو ١٩٩١.

*«بەربەرەکانی»، بەرهەمێکی نوێی دیکەی سەعید کاوە «کونستانی»یە، ٦٤ لاپەرەیە، چاپی یەکەم ١٩٩١، لە سوێد چاپ و بلاوکراوەتەوە.

*«یادانەوە یان پێچەقاندن»، نووسینی: ح. گەوهەری، کورتە باسێکە لەسەر پەرتووکی یادانەوەی بەرێز کەریمی حیسامی، ساڵی ١٩٩١، لە سوێد چاپ و بلاوکراوەتەوە.

*«خەرمانە»، گۆڤارێکی ئەدەبی رۆشنبیرییە، ژمارە ٣ ی لە سێپتەمبەری ١٩٩١ دا، لە لایەن بنکەی خەرمانەوە، چاپ و بلاوکراوەتەوە.

*«کۆچەر»، گۆڤارێکی وەرزی تایبەت بە منالان و لاوانە، بە ژمارە ٩ و ١٠ بنکەکە دەستی بە خولی دووەمی خۆی کردووە، لە سوێد چاپ و بلاودەکرێتەوە.

ناونیشان:

KOCER
BOX 80 24
630 08 ESKILSTUNA

*«کلاوبلۆزانە»، گۆڤارێکی وەرزی رۆشنبیری ئەدەبییە، ژمارە ١ ی پاییزی ١٩٩١، لە پاکستان چاپ و بلاوبۆتەوە، ٥٧ لاپەرەیە.

*«پەنابەری کورد»، گۆڤارێکی مانگانەیە، یەکێتیی پەنابەرانی کورد لە کوێتە-پاکستان، تا ئێستا ٣ ژمارەی لێ بلاوکردۆتەوە.

*«دیهانە»، گۆڤارێکی لاوانە لە لایەن دەستەیەک لاوی ئاوارەی کوردەوە، لە ئێستەرۆس-سوێد، دەردەچێت.

«مەسەلەی کورد،لە پرۆگرامی حکومەتی دیمیرێل»دا

حکومەتی ئیتلافی تورکیا دەربارەی مەسەلەی کورد لەسەر چوار خاڵ رێکەوتن:

پرنسیپی بنەرەتی:

١-تورکی زمانی رەسمییە .
٢- لەسەر سنووری ولات وتووێژ ناکرێ.
٣- یەک ئالا هەیە.
٤- تورکیا یەک دەوڵەتە. (ئونیتێرە)

جگە لەو پرنسیپە بنەرەتیانە لە پرۆتۆکۆلی پرۆگرامی حکومەتدا هاتووە:

- پێناسەی کورد دانی پیاهێنرێ کەس لە سەر هەویەی (نەتەوەیی).
- نەچەوسێنرێتەوە و ئەشکەنجە نەدرێ.
- رۆژنامە و گۆڤار و کاسێت(نەوار) و ئیستیوانەی کوردی چاپ و بلاودەکرێتەوە، بەلام ئێستا ئیمکانیەتی رادیۆی کوردی نییە.

گۆرێنکاری

- ئەو کادیرانەی لە هەرێمەکاندا بەرپرسیارین، بە کادیری نوێ بگۆردرێن.
- سیستێمی پاراستنی گوندەکان (جاشەکان) چاوی پیدابخشێنرێتەوە.
- لە هەرێمەکاندا، شارەوانییەکان بەرپرسیاری گەورەتریان بخرێتە سەرشان و وەک پەرلەمان لە هەرێمەکانی خۆیاندا کاربکەن.
- هەوڵی پەلە لە دژی تیرۆر و تیرۆریزم لە لایەن حکومەتەوە بدرێت و یەکێتیی خاکی تورکیا بپارێزرێت

هەواڵێک

نوێنەرانی فۆند چوونە کوردستان

رۆژی ١٢/٧ دەستەیەک لە نوێنەرانی فۆندی یارمەتی کوردستان، کە پێکهاتبوو لە بریت ئێریکسۆن ئەندامی پەرلەمانی سوێد، رۆژنامەنووس ستێفان هاگبێری و پێر ئۆلوف ئولسۆن و نوێنەری کۆمیتەی هاوکاری هێزە سیاسییەکانی کورد، چوونە کوردستان بۆ لێکۆڵینەوەی پرۆژەیەک لەگەڵ بەرەی کوردستانی، تا بتوانرێت پێکەوە لە داهاتوودا لەبارتر یارمەتی ئاوارەبووەکانی سەر سنوور بدرێت. بۆ ئەم مەبەستەش ٣٠٠٠٠ کرۆنیان دەگەڵ خۆ بردبوو.

www.arsivakurdi.org

کۆنگرەی ڕاپەڕین
شەقڵاوە ١٥-١٧ تشرینی یەکەم ١٩٩١

کۆنگرەی (ڕاپەڕین)ی یەکێتیی نووسەرانی کورد

بە پێی ڕاگەیاندنی ڕۆژنامەی (بەرەی کوردستانی- ژمارە ٢) و ڕۆژنامەی (ڕاپەڕین)ی لقی سێی یەکێتیی نیشتمانی کوردستان، بەر لەماوەیەک کۆنگرەیەکی مێژوویی بۆ نووسەرانی کورد، بە ئامادەبوونی سەرکردایەتی سیاسی بەرەی کوردستانی، کە ئێستا لە ناوچەیەکی فراوانی کوردستانی باشووردا، دەسەلاتدارە، بەسترا. کۆنگرەکە لە ڕۆژانی ١٥-١٧ی ئۆکتۆبەری ١٩٩١، بە ئامادەبوونی ٢٧٣ نووسەری ئەندامی یەکێتیی دەستپێکرد. دوای هەڵبژاردنی دەستەی بەڕێوەبردنی کۆنگرە و خوێندنەوەی وتاری میوانەکان و کۆمیتەی ئامادەیی، کۆنگرە ئەم لیژنانەی پێکهێنا:

١- لیژنەی وەرگرتنی ئەندام.
٢- لیژنەی پێڕەو و پرۆگرام.
٣- لیژنەی ڕاسپاردە و بڕیار.
٤- لیژنەی ڕۆشنبیری.
٥- لیژنەی پاراستنی مافی ئەندامان.
٦- لیژنەی گۆڤار.
٧- لیژنەی پاراستنی مافی نووسەرە شەهیدەکان.

ئەوەی شایانی باسە، لیژنەی وەرگرتنی ئەندام، کۆمەڵێکی نوێی لە نووسەران بە ئەندام وەرگرت کە بەم شێوەیە بوو:

کەرکووک ٢٨ ئەندام. سلێمانی ٩٠ ئەندام. هەولێر ٩١ ئەندام و دهۆک ٢٦ ئەندام.

لە ماوەی سێ ڕۆژدا لیژنەکان ئەرکەکانیان بەجێهێنا، ڕاسپاردە و بڕیارەکانیان خستە بەردەم کۆنگرە و کۆنگرەش زۆربەیانی پەسندکرد. لە کۆنگرەدا مەسەلەی ناوی یەکێتیی گفتوگۆی لێکرا، هەندێ لەگەڵ ئەوەدا بوون کە بکرێتە یەکێتیی نووسەرانی کوردستان، و هەندێکی تر یەکێتیی نووسەرانی کوردیان لاپەسندتر بوو. وا دەردەکەوێ کە هەروەک پێشوو مابێتەوە.

هەندێ لە بڕیار و ڕاسپاردە گرنگەکانی کۆنگرەکە:

١- وەرگرتنی دانیال میتران و زانای بەناوبانگی تورک و دۆستی کورد ئیسماعیل بەشکچی بە ئەندامی شانازی.

٢- پێشکەشکردنی یاداشتێک بە کۆمەڵەی نەتەوەیەکگرتووکان دەربارەی زیندانییەکان و بێ سەروشوێن بوونی هەندێ لە نووسەرانی کورد.

٣- ناردنی بروسکەیەکی نارەزایی بۆ حکومەتی تورکیا دەربارەی هێرشەکەی ئەم دواییە بۆ سەر کوردستان.

٤- بڕیاردان لەسەر ئەوەی ساڵڕۆژی ڕاپەڕینی بەهاری ئەمساڵ، هەموو ساڵێک، بکرێتە ئێستیڤاڵێکی ئەدەبی.

٥- هەوڵدان بۆ بەهێزکردنی پەیوەندی لە نێوان یەکێتیی و مەڵبەندە کولتوورییە کوردییەکان لە ئەورووپا.

٦- ڕاسپاردەی لیژنەی گۆڤاریش ئەوە بوو کە لە تەک گۆڤارە سەرەکییەکەی یەکێتیی دا، چەند گۆڤارێکی تری تایبەتیش بۆ لێکۆڵینەوەی ئەدەبی، کولتووری و وەرگێران دەربچێت، بێجگە لە گۆڤارێکی تایبەت بە منداڵان و گۆڤارێکیش بۆ وەرگێڕانی ئەدەبی کوردی بۆ یەکێ لە زمانەزیندووکانی جیهان.

لە کۆنگرەدا ٣٥ کەس خۆیان بۆ دەستەی بەڕێوەبردنی گشتی هەڵبژارد. لەوانە ٩ کەس بە ئەندام و دوو جێگر کە زۆربەی دەنگی کۆنگرەیان وەرگرتبوو، هەڵبژێردران. دەستەی بەڕێوەبەری گشتیش، لەناو خۆیاندا بەم جۆرە کاروبارەکانیان دابەش کرد:

١- د. عیزەددین مستەفا ڕەسول- سەرۆک
٢- ئەلەکەددین کاکەیی- جێگری سەرۆک
٣- محەمەد موکری- سکرتێری ڕۆشنبیری
٤- محەمەدی حەمە باقی- سکرتێری بەڕێوەبردن.
٥- قوبادی جەلیل زادە- سکرتێری دارایی
٦- ئیدریس چەلکی- ئەندام
٧- جەلال بەرزنجی- ئەندام
٨- عەبدولرەقیب یوسف- ئەندام
٩- عەبدولرەحمان مزووری- ئەندام
١٠- زاهیر ڕۆژبەیانی- ئەندامی جێگر
١١- عەبدوڵلا سەراج- ئەندامی جێگر

دەستەی نووسەرانی گۆڤاری (بەربانگ) پیرۆزبایی لە نووسەرانی کوردستان دەکات و هیوای سەرکەوتن بۆ هەموو خاوەن قەڵەمێکی پاک و ڕەسەن، لە پێناو گەشەپێدانی زمان و ئەدەب و کولتووری گەلەکەماندا، دەخوازێ.

www.arsivakurdi.org

زیرەک هەر چەند دەنگی خۆش‌و وەستای بەستەی کوردی‌و گۆرانییەکانی لەبەر دڵان دەبن، بەڵام ئەو کارانەو هاتنە دەری لە رادیۆو نەپاراستنی خۆی‌و زۆر هەڵەی دیکە، دەیپلێنی‌و دەیگلێنێ. بەمەو ئەو گیرو گرفتانەی دیکەشی کە وەک گەنە بە رێس ملییەوە نووسابوون، گز دەیگری‌و شێتگیر دەبێ، رۆح‌و گیانی لە هەموو شتێک بێوازو ژین‌و ژیانی پڕ لە هەڵدێرو هەوراز، هەر رۆ، لە باسکێک دەگیرستەوە.

لە سەردەمی نەخۆشیەکەیدا، میوانی (جەلالی سەعاتساز) دەبێ لە مەریوان. لە کاسێتێکدا کە لەو دانیشتنە وەرگیراوەو خەڵکی دیکەشی لێیە، حەسەن دەنگی نایکاو ناتوانێ گۆرانی بڵێ. ئەو کەسانەی کە لە دەورەی دانیشتوون وازی لێ ناهێنن، هەر دەڵێن بیڵێ! ئەویش دەپاڕێتەوەو .....! بەڵام ئەوەندە دەستی لە سەر هەڵناگرن، ناچار دەبێ بە گێڕانەوەی نەقڵ‌و مەتەڵۆک کاتەکە بەرێتە سەر! لە کاتێکدا حەسەن زیرەک گۆرانیبێژ بوو، نەک فڕاوێژو نەقڵبێژ! هەر چەند نۆکتەزان و قسەشیرین بووە و ئەوانەش بۆ خۆیان هونەرو بەهرەن، بەڵام لە گەڵ ناچاریی‌و بێ پارەیی‌و دەسکورتیدا چ دەکرێ؟!

لەو پاودانەدا، بە خۆی‌و دەفەیەک‌و کابرایەکی ماندولێنژەنەوە، دەڕواتە رادیۆی سنە، بۆ تۆمارکردنی گۆرانی خانباجی. کاک (م. ک)، کە خۆی لەوێ ئۆپێراتۆر دەبێ، گوتی: لەو کاتەدا سەرۆکی رادیۆ تەلەفزیۆنی سنە، کابرایەکی فارس بوو بە نێوی (ئاغای تحصیلی). پیاوێکی خراپ نەبوو، هونەردۆست بوو و حەسەنیشی دەناسی. پاش تۆزێک دانیشتن، بەرەو ژووری تۆمارکردن وەڕێ کەوتین. کابرای پیری ماندۆلێنژەن، هاتە پەنای حەسەنەوەو گوتی ئادەی تێکە! حەسەنیش دەستی کرد بە باخەڵیداو قاپێکی ئارەق‌و ئیسکانێکی بچکۆلەی دەرهێنا کە تێ بکا بەڵام قاپەئارەق بەر بووەوەو شکا! حەسەن و کابرا زۆر تێکچوون، گوتت دە ئاوی ساردت هەڵکێشان. حەسەن هاتە لای من‌و گوتی کاکە هەتا نەخۆمەوە، پێم ناگوترێ. چی بکەم؟! کا (ک. م)یش دەڕواتە لای سەرۆکی رادیۆ و رووداوەکەی بۆ دەگێڕێتەوە. هەر چەند ئەو شتە لە رادیۆدا پاوان دەبێ، بەڵام روخسەتی لێ وەردەگرێ‌و ماشێن دەنێرن قاپێکی تریان بۆ دێ‌و دەیخۆنەوەو خانباجی تۆمار دەکەن.

لە کاسێتەکەی کانی مەلا ئەحمەددا کە دەردی دڵی خۆی بۆ «أبو صباح»و «میرزاکەریم» دەگێڕێتەوە، بەو پەڕی ناهومێدییەوە دەڵێ (هونەر لە نێو کورددا قەدری نەما، هونەر بۆ من بەهرەیەکی نەدا، هونەر بۆ من، کارێکی نەکرد کە بە دوویدا بچم، چون کوردم بە زمانی کوردی قسە دەکەم).

کاری ئەو دەنگە خۆشەو ئەو هونەرە رەسەنە، دەگاتە جێگایەک بە کەمانچەیەکی تورکییەوە کە پیرێکی گیرۆدە بە تریاک بۆی دەژەند، داوەت‌و ئاهەنگ بگێڕی‌و کوردێکی لە گەڵدا نەبێ. ئیتر وای لێ دێ کە مەلا حوسێنی عەبدوڵلازادەی «شایەرو بەستەبێژی مەهاباد»یش کە ماوەیەک لە گەڵیا دەڕواتە شایی‌و داوەتان، بە جێی بهێڵێ‌و دەستی لێ بەردا. حەسەن زیرەک لە گۆرانییەکدا کە «شاداب»ی کەمانچەژەن بۆی لێ داوە، بە گۆرانی دەڵێ:

خەبــەر بەرن بۆ خزمــانم
ئاورێ بەر بــۆتە خــەرمـانم
لێم زیزە مەلا حسەینی جوانم!

وەکوو خۆی لە گۆرانییەکیدا باسی دەکا، (ئاخری پیرییەکەی) یان دوایین ساڵەکانی تەمەنی دەباتەوە شاری شنۆیەو لەوێندەرێ دەژی. جێگای خۆیەتی، کاک عەزیزی خەیات‌و بە تایبەت تەقیزادەی نەوارفرۆش، کە هەردووکیان دووکانەکانیان بە نێوی زیرەک کردبوو، لە بیر نەکەم چوونکە لەو ماوەیەدا کە حەسەن زیرەک لە شنۆیە ژیاوە، پیاوانە چوونەتە ژێر باڵی‌و زۆریان یارمەتی داوە. لەوێ بە یارمەتی کاک تەقیزادەی نەوارفرۆش، لە گەڕەکی حەسەناوا، خانوویەک بە کرێ دەگرێ‌و بۆ ئەوەی دەست لە کەس دانەکێشێ‌و نەبێتە گۆشتی گەردە مل، «تالۆار»ێکی ماڵی (ئاغا مووسا خان)ی بۆ بەتاڵ دەکەن‌و هەموو رۆژێکی هەینی ئەو تالۆارە دەبێتە تەلاری حەسەن بۆ پێشکەشکردنی گۆرانی‌و وەدەسخستنی نان! لەو کاتەشدا هونەرمەندە فارسەکان لە باشترین‌و خۆشترین تالاری شارەکانی ئێراندا هونەرنوێنییان دەکردو رایاندەبوارد! بەڵام حەسەن چونکە کورد بووە، بەو چەشنە بەڕێ چووە!! لەوێش پاش ساڵو نیوێک مانەوە، نەخۆشی وای لێ دەکا کە بگەڕێتەوە بۆکان. حەسەن نەخۆش دەبێ کەچی بەو حاڵەشەوە، دەیبەنە داوەت‌و خەتەنەسووران‌و خەنەبەندان‌و زۆر کۆڕو بۆنەی دیکە، بەڵام وەک مامۆستار هەژار گوتەنی:

داخــەکەم بۆ گــوڕو تینی جوانیم
ئەو دەمەی چۆن‌و چ بوو، بۆ وانیم؟!

بە داخەوە حەسەن زیرەک ئەو «حەسەن زیرەک»ە نەمابووەوە کە دەنگ هەڵبڕێ‌و لە سیلەی قەبرانی پێ بچڕێ! نەخۆش‌و دەردەدار، هەژارو لەشبەبار، دۆش دامابوو. بە هیچ شتێک سرکنایی نەدەهات و هیچ ئۆخژنێک، کوڵو کۆی دەروونی دانەدەمرکاند، هیچ هەتوانێکیش دەردی دەوا نەدەکرد، نە ئەم دوکتۆر، نە ئەو دوکتۆر؛ ئاخرەکەی سەرەتان دەرگای هیوای لێ تەنی‌و پاش عەمەلێک لە تەورێزو گەڕانەوە بۆ بۆکان، دوای چەند مانگ ژیانی سەگمەرگی لە ١٩٧٢/٦/٢٦ لە تەمەنی ٥١ ساڵاندا، بەجێی هێشتین‌و بۆ هەمیشە ماڵاوایی لێ کردین. مردنی حەسەن زیرەک بوو بە هۆی ئەوە کە گۆرانی کوردی خۆشەویستر بێ‌و رێزی هونەرو هونەرمەندی کورد لە ناو کۆمەڵانی خەڵکی کورددا بڕواتە سەرێ‌و تێ بگەن کە کوردیش وەکوو گەلانی دیکەی سەر رووی زەوی، خاوەن مەقام‌و گۆرانی و بەستەی تایبەت بە خۆیەتی. حەسەن زیرەک مرد، بەڵام گۆرانییەکانی هەتا هەتایە، زیندووڕاگری نێوی ئەو هونەرمەندەن.

ناسری رەزازی ستۆکهۆڵم ١٩٩١

لەم سەرچاوەگەلەی ژێر، کەڵکم وەرگرتووە:
(گەوهەرێ) گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک ئامادەکردن و نووسین عوسمان شارباژێری.
حەسەن زیرەک و هەندێک لە بەسەرهاتەکانی میزا کەریم خۆشناو.
کاسێتی دانیشتنەکەی «کانیمەلائەحمەد» لە گەڵ ئەبوو سەباح.
کاسێتی دانیشتنەکەی ماڵ «جەلال سەعاتساز» لە مەریوان.

www.arsivakurdi.org

نامەویٰ باسی ئەوە بکەم کە ریزو خۆشەویستی حەسەن زیرەک لە نێو کوردو لە کۆمەڵی کوردەواریدا، تا چ رادەیەک بووە، چوونکە ئەو سەردەمەی کە ئەوی تێدا ژیاوەو ئەو رەوشەیەی بە سەر ویدا سەربەران بووە، هونەری کوردیو هونەرمەندی «کورد»یشی هەڵداشتۆتە بەستۆرەی بایەخپێنەدانو بەهەندگرتن! ئەو هونەرمەندە چەوساوەیە، چەند جار ئێرانو ئێراقی کردووەو سنووری دوو وڵاتی داگیرکەری پەڕاندووە، بۆ ئەوەی بتوانیٰ بحەسێتەوەو ژیانێکی ئینسانانەی هەبیٰ، بەڵام لە هیچ لایەکیاندا جێگەی نەبۆتەوەو نەیتوانیوە خۆی رابگریٰ.

بە دەیان جار لێیان داوەو سووکایەتییان پیٰ کردووە، زۆرجاران بە سەرخۆشیو بێئاگایی هەڵیانداوەتە سەر عەرەبانەو داشقەی حەمباڵانو بە بیٰ یارمەتیو چاوەدێر، بەرەو ژوورەکەی کە هەر چەند مانگو ساڵێک لە لایەک دەمایەوە، کل کراوە. هەتا بەهۆش بووە گۆرانییان پیٰ گوتووە، کە سەرخۆشیش بووە، بێکەسو بێدەر خۆی دیوەتەوە، چونکە لە لایەک خۆی نەناسیوەو نەیزانیوە ئەرکی هونەرمەندێک لەو ئاهوتەیەدا چییە؟! لە لایەکی دیکەش، کۆمەڵی پاشکەوتووی کوردەواری دێرانەیەی ئەوەی نەبووە کە لەگەڵ هەڵسو کەوتی گۆرانیبێژێکی دڵتەڕو بەزمیدا هەڵبکا!

لە خێزانەکەی جویٰ دەبێتەوەو بیرە بیرەو سەر لیٰ شێواو، هەر شەو لە لایەک رۆژ دەکاتەوە. کەچی پاش هێنانی سیٰ ژنیتر، لەگەڵ رابە خانم زەماوەند دەکاو دوای ئێرەو ئەوێیەکی زۆر، لە کانی مەلا ئەحمەدی ئەو پەڕی شاری بانەوە سەر هەڵدێنن! لەوێش وەکوو خۆی لە کاسێتێکدا باسی دەکا: (لە ئێرانو ئێراقدا هیچ جێگاو رێگام نەبووەوە تیا دانیشم، شوێنێکم نەدی تیا بژیم، لە بەینی دوو سیٰ کێودا چایخانەیەکی پرتووکاوو ناخۆشو عەجاییم هەیە! ئەگە بێن تەمەشا بکەن تەعجوب دەمێنن)، سەرەڕای ئەوە دەڵیٰ (نە پێم خۆشە چون کاسپی لیٰ دەکەم!) ئەو هونەرمەندە بلیمەتە، لەبەر ئەوەی مشتەرییەکانی بەویٰ رابێریٰ، ناچار دەبیٰ هەر لە بەیانییەوە هەتا شەو دێریٰ، یا بەپای وان بخواتەوە و بە دەفەیەک گۆرانییان بۆ بڵیٰ، بەڵام مەگەر مرۆڤ بەردە، یان ئاسن؟ رۆژێک هەر دەبیٰ بەلادا بیٰ!

حەسەن زیرەک تەنیا لەبەر کاسپی نەبووە کە رووی کردۆتە شوێنێکی تەریکی وەکوو «کانی مەلا ئەحمەد»ی لای بانە؛ ئەو هونەرروەرە، دڵی بە کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئێراق، زۆر کراوەتەوەو هەمیشە دڵی بۆ ئەو دیو، کۆرەی هاتووە! بانەش سەر سنووررو نزیک بە ویٰ بووە. زۆرتریشی لەبەر ئەوە بووە کە لەو دەمەدا، کوردستانی بندەستی ئێراق وەکوو سیٰ بەشە داگیرکراوەکەی تر نەبووە، کورد ئازادی ئەوەی هەبووە کە بە زمانی کوردی بخوێنیٰو بنووسیٰو شۆڕشی چەکداریش لە گۆڕێدا بووە.

لە سەفەرێکیدا بۆ ئێراق، ساڵی ١٩٦٦ کاتێک کە لە بەغدا دەبیٰ، لە بەر چەند هۆ، دەیگرنو ٦ مانگ، ئازارو ئەشکەنجەی دەدەن! بۆ خۆی لە کاسێتێکدا دەڵی ١٨ مانگ بەڵام وانییەو ماوەی سەفەرەکەی ١٨ مانگ بووە، لەو کاسێتەدا سەرخۆشەو جۆڕاوە دەنا شاهیدی لە سەرە کە ٦ مانگی لە زیندانێدا ماوەتەوە. دوای ئەوەش کە بەر دەبیٰ، ماوەیەک لە سلێمانی دەمێنێتەوەو پاش ئاهەنگێک لە ماڵی یەکێک بە نێوی شێخ جەبار، دیسان دوای ماوەیەک دەیگرنەوەو دەیدەنەوە بە ئێران. خۆی لەو کاسێتەدا دەڵیٰ:

(ئەی هاوار ئەی هاوار، من لە هیچا نەبووم، هەژدە مانگ لە ئێراقا گیرام! شەش مانگ لە ژێر شکەنجەی سازمانی ئەمنییەتی ئێراقا بووم! ئەوەی کە بە سەریان هێنام، هێنام. ئەوی کە «تعذیب» بوو، کردیانم. ئاخری دەیانەویست بترییەکی بیرە لە قنگم بڕن! کوڕێکی خانەقینی پۆلیس بوو لەویٰ، گوتی ئەگەر هەرچیتان لیٰ کردووە قەی ناکا، من قبووڵم کردووە، ئەگەر ئەوەی لیٰ بکەن من ئەم ئەمنە بە یەکا ئەدەم!! باشە ئەو خراپەی دەربارەی من کرد، لە منی دا، کوشتمی رۆژێک، پێشتر، مانگێک پێشتر لێی دام. ئەمما دوایی جغەرەی بۆ دێنام. تا ئەو رۆژەی بمرم، مەمنوونیم بە خاتری خوا. کاکە من رۆژگاری خۆمم ئاوا بردۆتە سەر). تا ئەوەی کە دەیگوێزنەوە بۆ زیندانی کەرکووکو پاشان مووسڵو لەوێش پێشمەرگەیەکی ئەو سەردەمەی شۆڕشی بارزانی سەختی دەکا بەری دەدەنو رزگاری دەبیٰ.

پێش ئەو سەفەرە، یەکەمجار کە لە ئێراق دەبیٰ، گۆرانییەک بە عبدوالکریم قاسمدا هەڵدەڵیٰ، چوونکە (لەو سەردەمەدا کوردستان ئاهوتەیەکی نیوەدێمۆکراسییانەی بە خۆیەوە بینیوەو لە کوردستانی بندەستی ئێرانەوە زۆر کەس بەرەو ئەویٰ هەڵاتوون). کە دەچێتە گەلاڵەو حاجی ئۆمەران، هەر هەمان ستران دەکاتە پایەنازی مەلا مستەفا. کەچی لە گەڕانەوەیدا بۆ ئێران، سترانی نێوبراو دەکا بە:

لێـدەن لێـدەن لێـدەن، مـۆسیقـای شـادومـانیـی
ئەوە هـاتـە رووی دونیـا چکـۆڵ شـازادەی ئێـرانیـی
سـەقزو بانـەو تیـلـەکۆ، سـەردەشت سابـلاغو شنـۆ
شاهەنشا موبارەک بیٰ، فەرەح تەبریک بیٰ لەتۆ...و زۆر گۆرانی دیکەی قۆڕی وەکوو ٢١ی ئازەرەو ٢٨ی مورداد و تێکدانی سروودی «نەورۆز» شیعری مامۆستا «پیرەمێرد»و هیتر. ٢١ی ئازەریش ئەو رۆژەیە کە لەشکری ئێران گەیشتە تەورێزو ئازەربایجان کەوتەوە دەست حکوومەتی شای دەرکراو.

لێرەدا گەرەک ئەوە روون بێتەوە کە، کوردستانی بندەستی ئێران بەشێکی زۆری، بە قبڵی حکوومەتی ناوەندی، خراوەتە سەر ئازەربایجانی رۆژهەڵاتو کوردستانیان بە بەشێک لە ئازەربایجان لە قەڵەم داوەو دەیدەن! ٢١ی ئازەریش، بۆ دەوڵەتی رەزاخانی سەرکەوتنێک بوو کە گرتنەوەی کوردستانیشی مسۆگەر کرد، چونکە ئازەربایجان بە شەڕ گیراوەو خەڵک زۆر کوژراو سەرەک کۆماری ئەوێش «پیشەوەری»، هەڵات بۆ ئازەربایجانی سۆڤیەت. لیٰ کورد شەڕی نەکردو پێشەوا قازی محەممەد بە جێگای هەڵاتن، مایەوە. بەڵام بە داخەوە گیرا و رۆژی ٣١ی مارشی ١٩٤٧، بە دەستی چەتەکانی رەزاخان، لە سێدارە درا!

گوتنی ئەم گۆرانییانەش لە لایەن حەسەن زیرەکەوە، هۆی نەخوێندەوارییو نەزانیو چۆکدادانی خۆی بوو، دەنا تووشی شتێکی ئاوەها نەدەهاتو نەدەبوو بە ماڵ بەسەرییەوە. هەر چەند ئەو گۆرانییانە لە لای خەڵک، کارێکی وا بەرچاوی نەکردە سەر حەسەن زیرەک، بەڵام هەر چەند جاریٰ کە بیستوویەتەوە، جەرگی، جەرگی خواردۆتەوە!

www.arsivakurdi.org

گۆرانییەکانی زیرەک لە رادیۆ کرماشان سەنتووری لێ داوەو لە کەسیترم بیستووەو بە گۆرانییەکانیدا دیارە، هۆرو هۆشی بۆ وەرگرتنی دەزگاکانی مووزیک، کەمو کووڕی نەبووە.

جگە لەو گۆرانییە کوردییانەی کە چڕیونی، هەر گۆرانییەکی ناکوردیشی کە گوتۆتەوە، وا لە دەنگیدا جێگەی گرتووە کە نەناسراوەتەوە. وەکوو ئەو چەند سترانە تورکیو ئازەریو عەرەبیو ئەرمەنیو ئاسوورییەی کە بە کوردی گوتوونیەوە: (وەرەقوربان)، (دەوەرە گوڵم نێوی دڵم)، (بۆت دەڵێم تۆزە تۆزە)، (دوگمەت داخە)و (خانباجی).

لە راستیدا، گۆرانی لە داڕێژگەی دەنگی ئەم هونەرمەندەدا، قاڵبی گرتووەو بووە بە کوردی. هیچ کات دەنگی نەچۆتە داڕێژگەی گۆرانییەوە. گۆرانییەکە بۆ خۆی بووە کە لە دەنگیدا جێی گرتووەو داکاسراوە، بۆچی؟ (چونکە گوێی حەسەن زیرەک بە لای لایەی کوردیو بەندو باڵۆرەی کوردانە گۆچ کراوە، لەبەر ئەوەش کە نەخراوەتە بەر فێرگەی فارسیو نەنێردراوەتە ژێر دەست مامۆستای فارسو کورد ماوەتەوەو نەگۆڕاوە، هەر بەو پێودانە، دەنگێکی کێوییو دەستەمۆنەکراو و کوردیی هەبووە.)

ئەو هەڵبەستانەی کە زیرەک بە گۆرانی چڕیونی، ئاوێنەی وێنەنوێنی ژیانی سادەی بە تایبەت، ئەو کاتەی کوردەواریو تەنانەت ئێستاشە. لە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەکدا:

دەنگی باو باران، هاژەی رۆباران، سەیرانی بەهاران، هەوهەوی سواران، قاسپەی کەوی نزاران، هۆرەی شوانانو (بەر بەر)ی جووتیاران، گەڕەلاوژەی شەوانەو هەڵپەڕینی ئێواران، گەڕی رەشبەڵەکو گۆڤەندی چاوبەخوماران، زرینگەی گۆبەرۆکو خرمەی مێخەکو گواران، کۆڕی گەرمی دیوەخانو هێماو ئاماژەی دڵداران، بزەی تازەبووکی دەستبەخەنەو چاوبەسورمەی ئامێزی رەشماڵانو دەواران، لەنجەی کناچەی گۆزەبەشانو قیتەقیتو پسکەپسکی لاوی سەر کۆنسوارانو قەراخ پاسارانو هەستو سۆزو خۆشەویستیو فرە رانەی دیکە وێنەنوێنە.

حەسەن زیرەک مۆڵەقێک بەستەی فۆلکلۆریکی رندو ناسکی لە نەمان رزگار کردووە کە هەرکام لەو شیعرانە لە باری ئەدەبیەوە، دەربڕی پاودانێکی تایبەتیو خاوەنی بایەخی سەردەمی خۆیانن.

حەسەن زیرەک لەبەر دەردی نەخوێندەواریی، جگە لە چەند شیعری تاکو تەرای شاعیران، نەیتوانیوە شیعری شاعیرێکی کورد بە درووستیو بێهەڵە بڵێتەوە. لە ستۆدیۆی تۆمارکردنی گۆرانیدا لە رادیۆ، شیعری شاعیرێکیان داوەتێ کە بیڵێ، هەرکە چۆتە پشت میکرۆفۆن، لە بیری چۆتەوەو چی بەزاردا هاتبێ، ئەوەی گوتووە! سەبارەت بەمە، کۆچکردوو مامۆستا هێمن، پێی گوتم ئەو سەردەمەی کە لە ئێراق بووم، وتارێکم لە ژێر سەردێڕی (ئەوانەی دە شیعری من رەیاون)دا نووسی، کە لە (حەسەن زیرەک)ەوە دەستم پێ کردبوو و چەند گۆرانیبێژی دیکەشی دەگرتەوە، بەڵام دوایی لە بەر چەند هۆ......!، لە ستۆن کردەوە و وازم لێ هێناو بڵاوم نەکردەوە!

ئەوەی کە دەڵێن حەسەن زیرەک ...١ گۆرانی تۆمارکراوی هەیە، وا نییەو هەڵەیە، ئەو بژاردنە پەڵەیە. وان سترانان بە مەمانان نایەنە هەژمار، مەگەر گۆرانیبێژ بۆ خۆی ئارشیڤی رادیۆ کوردییەکان!!

ئەو گۆرانییانەی کە حەسەن زیرەک لە رادیۆی کوردی بەغداو تەورێز و تاران سنە و ورمێ و کرماشان، تۆماری کردوون، ئەوانەشی کە هی دانیشتنو ئاهەنگی کۆڕو کۆمەڵن، بە هەموویانەوە ئەگەر دووپاتکراوەکان بە (٢) حیساب نەکەین، واتە ئەو گۆرانییانەی کە دووجار گوتوونییەوە، لە (..٦) گۆرانی تێپەڕ ناکا. کورتو کورمانجی (ئەوەی کە لە بەرچاوە چی بە رانانێ داوە؟!)

حەسەن زیرەک لە گۆرانی کوردیدا، خاوەن قوتابخانەیەکی تایبەتەو گۆرانی گۆرانیبێژی تریشی گوتۆتەوەو زۆر لە گۆرانیبێژانی کورد، کە من یەکێکیان بۆ خۆمم، لە سەرەتادا لاسایی ئەومان کردۆتەوە.

حەسەن زیرەک گۆرانی هەندێک لە گۆرانیبێژەکوردەکانیشی گوتۆتەوە نموونەشیان: ماملێ، جەلال بەگ، مەلاکەریم، تایر توفیق و هیتر.

ئەوەش دەبێ باس بکرێ کە ڤیۆلینیستی بەرزو بەنێوبانگ کاک مجتبی میرزادە خەڵکی کرماشان، لە زیاتر بە نێوبانگکردنی حەسەن زیرەکو خۆشەویستکردنی گۆرانییەکانی لەناو خەڵکی کورددا دەورێکی باڵای دیوە.

لە سەرپاکی ئەو کاسێتانەدا کە زیرەک لە گەڵ سازو ئامێری جۆر بەجۆری مووزیک تۆماری کردوون، چ لە ئێراق، چ لە ئێران، هیچیان بە قەدەر ئەو گۆرانیانەی کە لە گەڵ میرزادەو عبدالصمدیو یووسفزەمانیو فەرەیدوونی مورادی لە رادیۆ کرماشاندا تۆماری کردوون، مووزیکەکە لە گەڵ دەنگو گۆرانییەکانیدا نەگونجاوەو جێی نەگرتووەو لە داڕێژگە دەرنەهاتوون!

ئەو سەردەمەی کە حەسەن زیرەک لە رادیۆ کرماشان کاری دەکردو مامۆستایان (تاهیر توفیق)و (علی مەردان)و (عارف جزیری)و (حەسەن جزیری)و (ئەلیاس فەرەنگی)، لە بەر گرێدایی کولتووری نێوان ئێرانو ئێراق، یان ئەوەی کە حکوومەتی ئێران نێوی نابوو: (روابط فرهنگی)!!، رێ درابوون بێنە ئێرانو میوانی حەسەن زیرەک دەبن، مامۆستا تاهیر توفیق، یادی بەخێر، بۆی گێڕامەوە کە، هەر ڤیۆلینیستێکیان هێناوە، لە بەر ئەوەی فارس بووەو شارەزای مووزیکی کوردی نەبووە، نەیتوانیوە لە گەڵیاندا لێ بدا هەتا ئەو کاتەی میرزادە هاتووە!

(میرزادە هەم لە مووزیکی کوردی، هەم فارسی، تەنانەت عەرەبیو ئازەریش شارەزایە! ئەو شێوازە کوردییەی کە میرزادە لە ڤیۆلۆندا هەیەتیو لە هەستانی «حیجازو سەباو بەیات»دا کە بۆ مامۆستا (تاهیر توفیق)ی لێ داوەو زەقو وێنەنوێنە، بە هیچ ڤیۆلینیستێکی کوردستانی بندەستی ئێراق، کە کوردییان خوێندووەو لە ژێر دەست مامۆستای کورددا فێر بوونە، لێ نەدراوەو لێ نادرێ،مەگەر پەنجەی هونەرمەندانەی «دڵشاد»ی دهۆک!)

کاک ئەنوەر قەرەداغی هەر چەند دەستکەمێکی لە میرزادە نییەو لە میرزادە گەلێک خۆشەویستترو بەنێوبانگترو بە خزمەتترە لە نێو کورددا، پاش هەرەسی شۆڕشی ئەیلوول، کە پەڕەوازەی ئێران بوون، بە هەر جۆرێک بوو خۆی گەیاندە میرزادەو دیتی، چونکە زۆر حەزی لە شێوازی ژەندنی میرزادە دەکردو بە مرۆڤێکی هەڵکەوتووی دەزانی.

www.arsivakurdi.org

مانگیٰ «٦» دینار. لەویٰ بە وتەی خۆی، ٥٧ گۆرانیی تۆمار کردووە کە یەکەم سترانی (ئەسەر یارم جوانە) بووەو گۆرانییەکی کوردییەو لە پێشدا جەلال بەگی دیاربەکریی کە بە «جەلال گوزەل ساس» واتە: جەلال دەنگخۆش، بە نێو بانگ بووە، بە تورکی گوتوویەتیو حەسەن جەزراوی بە کرمانجی لە ئێزگەی بەغدا تۆماری کردۆتەوەو حەسەن زیرەکیش بە سۆرانی، گوتوویەتەوە. لە ئێزگەی کوردی بەغداش، کاک ئەحمەدی شێخاڵیو کاک قادر احمدو چەند کەسیتر، وەکوو دەستەی «کۆراڵ»، سەربەندی زۆربەی ئەم گۆرانییانەیان، لە گەڵدا گوتۆتەوە.

ساڵی ١٩٥٧ حەسەن زیرەک لە ڕێگای خانەقینەوە دێتەوە شاری سنەو خەبەر دەگاتە خەڵک کە حەسەن زیرەک گەڕاوەتەوە.

بەڵام ساڵی ١٩٦٦ کە دیسان چۆتەوە ئێراق، لە ئێزگەی بەغدا وەریان نەگرتووەو گۆرانییان لیٰ تۆمار نەکردووە! چونکە جارێک لە ئێراق بووەو گەڕاوەتەوە. سەرەڕای ئەوە پاش ماوەیەک لە کۆڵی نابنەوەو دەیگرن، کە دواتر باسی ئەو گرتنە لە زمانی خۆیەوە دەگێڕمەوە.

لێرەدا پێویستە ئاماژەیەک بە سەردەمی شۆڕشی بارزانی «ئەیلوول» بکەم کە کاردانەوەی لە باری سیاسییەوە چ بووەو لە سەر حکوومەتی ئێران، کە خۆی لاقی لە کێشەی کورددا گیرە، چ شەوتێکی داناوەو ئەو حکوومەتەی خستۆتە چ پلو پایەک؟!

لەو سەردەمەدا کە شۆڕشی کوردستانی بندەستی ئێراق بە سەرۆکایەتی مەلا مستەفای بارزان لە ئارادا بوو، ڕژێمی شای گۆڕبەگۆڕ، بە ساواکو دەزگا دەوڵەتییەکانییەوە، کەوتنە پڕوپاگەندەی پڕو پووچ بۆ کوردو کوردی هەر چوار پارچەکەی کوردستانی داگیرکراویان بە ئێرانی لە قەڵەم دەداو بە (مەرزداری غەیوور)و (کوردی سەلەحشوور)و (نەتەوەی سەلاحوددینی ئەیوبی)و (اصیل)و (نەجیب)و بەم وتە قۆڕانەیان نێو دەبردین! چونکە دەیانەویست وای بنوێنن کە کورد عەشیرەتێکە لە هۆزەچیانشینەکانی ئێرانو زمانی کوردی بە هەموو لقو پۆپێکییەوە، «گوویش»ێکە لە زمانی فارسی. سەبارەت بەمە، چەند نووسەری زۆڵەکوردی دەستندەخۆری وەک شەمیمی هەمەدانی و هیتریان هان دا کە لە سەر جوغرافیاو مێژووی کوردستان شت بنووسن، بەو مەبەستەی کە کوردستان وڵاتێکی کوردی نەبووەو نییەو گەلێکی بە نێو کوردی لیٰ نەژیاوە. رادیۆی کوردی (قەسری شیرینو کرماشانو تاران)شیان تەرخان کرد بۆ بانگەوازو جاڕدان، بۆ جێبەجێکردنی ئەو مەبەستانە! لە ئێراقیش هەر ئەم هەنگاوەیان هەڵگرتو کەوتنە بەرێکردنی نووسەرو هونەرمەندو رۆشنبیرو هیتر بۆ ئێران!

بەڵام بە داخەوە، لە سەردەمی شۆڕشی بارزانیدا، کۆچکردوو مامۆستا هەژاری لیٰ دەرچیٰ، نە تەنیا مرۆڤی سیاسیو شۆڕشگێڕی کوردی بندەستی ئێران، بەڵکوو هیچ نووسەر و هونەرمەندێکی کورد لەو رەوشەیەدا نەیتوانیوە بحەوێتەوە و خۆی پیٰ ڕانەگیراوە!

زیرەکیش لەم کاتەدا وەکوو خۆی باسی دەکا، بە بانگهێشتنی بارزانی! دەڕواتە گەلاڵەو حاجی ئۆمەران، بەڵام ئەستەم بووە لە رەوشەیەکی ئاوەهادا دەربەریو لەویٰ نەیتوانیوە هەڵ بکاو پاش ماوەیەک، بیری زێدەکەی خۆیو کوردستانی بندەستی ئێران، حەجمینی لەبەر هەڵدەگریو دەگەڕێتەوە!! ئەو بانگهێشتنەش تەنیا بۆ بەزمی دانیشتنو گۆرانی بووە نەک شتێکیتر. مێژووی ئەو سەفەرەش نازانم.

بە هەر حاڵ، دوای ئەوەی ماوەیەکی زۆر شارو گوندەکانی کوردستان قونەکەو دەکا، لە لایەن وەزارەتی فەرهەنگی ئێرانەوە، بەشی کۆکردنەوەی کولتووری کوردی لە کوردستان!! بانگ دەکریٰ بۆ تاران کە گۆرانی تۆمار بکا! ئەم بانگهێشتنانەی نووسەر و هونەرمەند و شاعیری کوردیش بۆ تاران، هەر وەک لە سەرەوە باس کرا، پێوەندی بەو ترسەوە هەبووە کە شۆڕشی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئێراق خستبوویە دڵی حکوومەتی ئێرانەوە.

بەڵیٰ زیرەک بە دەستی پڕ بەرەو تارانو کرماشانو تەورێز، وەڕیٰ دەکەویو لەوێش بە وتەی کاک کەریم قەیبومی، ٢٦٠ گۆرانی دیکە تۆمار دەکا! ماوەیەکیش لە رادیۆی کوردی کرماشان دایانمەزراندو بارو دۆخی زۆر باش بوو، بەڵام لەوێش نەیتوانی داکاسریو هاتە دەریٰ.

تا ئەو جێگەیەی من بزانم، حەسەن زیرەک پێنج ژنی هێناوە، (میدیا)و (زینیٰ)و (زیە)و (ئامە)و (رابیە). لە میدیا خاتوون دوو منداڵی لە پاش بە جیٰ ماوە کە هەر دووکیان کچنو ئێستا لە ئێران دەژینو (رابە خانم)یش دوایین ژنی بووە.

(حەسەنی زارەعی) یان «حەسەنی ئامینە کەیفیٰ» کە دواتر لە بەرئەوەی بە راستی بەستەبێژو تا بڵێی زاڵو سەربەران بوو بە سەر گۆرانی کوردیدا، بە حەسەن زیرەک نێو دەردەکاو لە ماوەیەکی کەمدا بە هۆی ئێزگەی کوردی بەغداو ئێزگەی کوردی کرماشانەوە دەناسریو، گۆرانییەکانی دواتر کە (ضبط صوت)و «تسجیل» دادیٰ سەر دەکا بە هەموو ماڵێکی کوردەواریداو دەبیٰ بە دەنگی زەنگی کاروانی پێشڕۆی گۆرانیِ فۆلکلۆری کوردیو ئاوێنەی ژیانو سرووشتی کوردەواری.

حەسەن زیرەک نەخوێندەوار بووە، بەڵام مێشکێکی وریاو کراوەی هەبووە. لە هەر کۆڕێک گۆرانییەکی کوردیو تەنانەت ناکوردیشی بیستبیٰ، وەری گرتووەو لەبەری کردووە. هەموو دەم تۆشەی پڕو تەیار بووە. ئەوەندە بەستەو هەڵبەستی فۆلکلۆری زانیوەو خۆشی وشەی بۆ گۆرانی داناوە، وەکوو لە کوردەواریدا باوە: ئەوەی گوتوویەتی، نەیگوتۆتەوە! دیارە ئەو بەستەبێژییو وشەدانانە، تەنیا لە حەسەن زیرەک نەوەشاوەتەوەو لە کوردستان، بە تایبەت لە ناوچەی موکوریان، شتی ئەوتۆمان زۆرەو شایەرو گۆرانیبێژی وامان هەیە کە بە سەعاتان دەیڵێنو نایبڕنەوە، بیٰ ئەوەی بەندێک دووپات بکەنەوە! بەڵام یەکیٰ لەو تایبەتمەندییانەی کە «حەسەن»ی لەوان جیا کردەوە، دەنگەکەیو ئەو هەموو سترانە گەلێریانەن کە بە کۆرپەیی لە ئامێزی گرتن و لە دارێژگەی گەرووی پڕ لە سۆزیدا، بەخێوی کردن و بۆ رادیۆی بردن و لە هەڵدێری نەمان پەراندنییەوە.

بەو چەشنەی لە کاک (کامکار)و کاک (نیروومەند)ی کلارینێتژەنو کاک (مەسقەتی) تارژەنو کاک (ئیزەدی) کە بۆ زۆربەی زۆری

www.arsivakurdi.org

هونەرمەندی بلیمەت،

«حەسەن زیرەک»

ناسری رەزازی

لەمەڕ حەسەن زیرەک شتی زۆر بڵاو کراوەتەوە، چ بە نووسراوە، چ بە کاسێت، بەڵام هیچیان پڕ بەپێسی وەکوو یەک نین‌و راو بۆچوونەکان جیاوازن.

من پێم خۆشە، هەر کەسێک لە سەر هەر هونەرمەندێکی کورد، بە تایبەت ئەو هونەرمەندانەی کە نەماون، شت دەنووسێ، بێ کەمان دەست باتە قەڵەم‌و ئەوەی کە هەبووەو رووی داوە باسی بکات‌ومانی خۆی بداتێ،نەک شتێکی لێ بشارێتەوەو شتێکی‌تری بخاتە سەر.

بێ پێوەنان، ئەو بوویەرو رووداوانەی ژیانی حەسەن زیرەک، بۆ ئەوە دەشێن کە رۆمانێکی لە سەر بنووسرێ. ئەوی لەوی قەوماوە، لە حەسەن‌و حوسێنیش نەقەوماوە. لە کۆمەڵی کوردەواریدا دەنگبێژێک شک نابەم کە بەقەدەرحەسەن زیرەک، دەربەدەری‌و کوێرەوەری کێشابێ‌و ئەوەندە، بەستەو گۆرانیی لە داڕێژگە دەرهێنابێ!

کوتەیەک لە ناو خەڵکی هەژارو دەسکورتا باوە:

ئەوەی دڵم دەیەوێ، چیبکەم دەستم نایهێنێ. منیش گەرەک بڵێم چە کەردەن؟ لە کوردستان دوورم، داخەکەی گرانم! لێرەش لەم هەندەرانە، کەنگێ دەلوێ‌و کوا بۆم هاسانە، بەو بارو دۆخە نالەبارەی باری ئابوورییەوە، (خودەم دەر ئێنجاو یارم دەر پاوە)، لە سەر حەسەن زیرەک شت کۆ بکەمەوە! بەداخەوە من دووجار حەسەن زیرەکم دیوە، ئەویش بە رێبواری، نەک بە دانیشتن‌و شەوزیندەداری. ئەوەش کە لە دوو توێی ئەم وتارەدا خۆی حەشار داوە، کاردۆژەی ساڵەهای ساڵ پرس‌و گەڕان‌و لێکۆڵینی ئەو چەند ساڵ تەمەنەی کوردستانمە، دەنا بۆ منی هەڵداژراوی دوور لە «واقع»ی خاک‌و گەلەکەم، ئەستەمە شتی وا!

زیرەک هەڵکەوتووی شاری بۆکانەو ساڵی ۱۹۲۱ هەر لەوێ لە دایک بووە. خوشکێکودوو برای هەیە کە خۆی دووهەمین منداڵی ئەوخێزانە بووە.

پاش ماوەیەک چاوساغی‌و شاگردیی لە کسمی جۆر بەجۆرداو شارو دێ کردن، دەبێ بە شاگرد شۆفێر. لە سەرەتای پێگەیشتنیدا کە تازە دەستی کردووە بە گۆرانیگوتن، دەڕوا بۆ ئێزگەی تەورێز گۆرانی تۆمار بکا، بەڵام وەری ناگرن‌و بە ناهومێدی دەگەڕێتەوە بۆ کوردستان‌و شاگردشۆفێرییەکەی خۆی درێژە پێ دەدا. لەم کاتەدا بە حەسەنی ئامینە کەیفێ ناسراوە، نەک حەسەن زیرەک.

ساڵی ۱۹۵۱، لە لای داژوێنەر «شۆفێر»ێک، بە نێوی مصطفی، کە بە «مچە» بانگ کراوە، لە سەر ماشێنێکی باری، شاگردشۆفێریی دەکا. رۆژێکیان لە بەختی رەشی وی، لە سەقز، لە شەقامی «ساحلی» لە بەر ماڵی حاجی تەیموورزادە، ماشێن وەردەگەڕێ‌و گڕی تێ بەر دەبێ. لەو کاتەدا خەڵک بۆ ئەوەی بکوژێننەوە، بانیژەی ماڵی ئەو حاجی تەیموورزادەیە دەڕووخێنن بە سەر ماشێنەکەدا، بەڵام چ فایدەی نابێ‌و ناکوژێتەوەو ماشێن دەبێ بە قەقنەس‌و مچەی داژوێنەریش دەمرێ. ئەویش لە ترسی ئەوەی کە نەبێ بە ماڵ بەسەریەوەو پووڵ‌و پارەی ماشێنەکەی نەیەتە سەر، هەڵدێ‌و بە هەر چەرمەسەرییەک دەبێ، دەچێتە تەورێز. لەوێش دوای قەدەرێک دەربەدەریی‌و لاتەوازیی، بە ناچار دێتەوە سابڵاغ‌و بۆکان. لەوێش‌ڕا ساڵی ۱۹۵۳، رێی مەریوان دەگرێتە بەرو هەتا شاری پێنجوێن لە کوردستانی بندەستی ئێراق بەن نابێ. لە پێنجوێنیشەوە دوای چەند رۆژ دەڕواتە سلێمانی‌و ماوەیەک لەوێ دەمێنێتەوەو لە بەر «خانەقا» کوویەو شەربەتی فرۆشتووەو بەو چەشنە بەڕێ چووە! ماوەیەکی کورتیش لە کەرکووک ماوەتەوەو ئەوسا چۆتە بەغدا. لەوێ بە هاندانی دڵسۆزێک کە نێوی کاک (صلاح) بووەو پشتگریی کاک (عادل عرفان)، دەڕواتە ئێزگەی کوردی بەغداو بەو نێوەوە کە گوایە خەڵکی «قەڵادزێ»یە، دامەزراوە بە

www.arsivakurdi.org

وەرجیش......! پیاوی دەوێ! بەسەری تۆ! هەموو ڕۆژێ خوا دایناوە، یەکی دەکیلۆمیتران هەڵدێن و جا دوایە، ئاغای بە ماڵم وەردەگەڕێنە خواردەمەنی بە لەزەت و بە قەوەت......

یەکیان چرکەیەک تێمەوە ڕاماو بە ناباوەڕی پرسی:

– بە ڕاستیتە کزبووین!؟ ڕاستیش دەکەی، چونکە هەرکەسێکی تووشمان دەبێ، هەر قسەکەی تۆ دەکا.

ئەوجار بە بارێکی دیکەدا پرسیارم لێکردن و گوتم:

– دەکرێ پێم بڵێن، وا بە تالووکە بۆ کوێ دەچن و ئەم گشتە خرت و پرتانەتان بۆچییە؟

هەردووک وێکرا وەڵامیان داوە:

– حەی بێقەزابێ! بۆ چما نازانی ئێمە لە شارێکی دیکە دەژین و جا چۆن ئەو شتانەتان بۆچییە؟! ئێستاش دەبێ بهوورێ، کاتی ڕۆیشتنی ئۆتۆرۆپۆستەکەمان نزیکە و بێتوو بە پەلە نەڕۆین بەجێمان دێڵێ و ئەوجار دەبێ زوو ئەم شتانە لە ئێستگەی دانێن و بگەڕێنەوە، چونکە سێ ئەوەندەی دیکەمان شت ماوە بچین بیهێنینەوە.

بەسەرسوورمانەوە لێم پرسینەوە:

– بۆ چما لە شاری خۆتان، لەم چەشنە شتانە گیرناکەوێ، کە ئێستا خۆتان تووشی ئەو قووڕەکارییە کردووە؟

– بەری وەڵڵاهی، لێرەشی زیاتر لێیە، بەڵام لێرەکانە سوورە سوور! بابم منداڵمان زۆرە و دەرەقەت نایەین و بۆخۆشت دەزانی ئەو هەلات هەلاتەش پێی دەوێ و دنیاش هەزار و یەک مقەدەری بە دوواوە و نابێ پیاو لە پاشەڕۆژی بێ ئاگابێ... ئەو کەرەتەی ئێمە کوردین کورد...! ئەوە بۆ بە دوو ڕۆژان هەمووشتێکت لەبیرچووە!؟

ویستیان قسان ببڕنەوە و خۆم لە دەست ڕزگارکەن، بەڵام دەرفەتم نەدان و بەرسینگەم قایمتر کرد و لێم پرسینەوە:

– حاڵی نەبووم لەوەی، چ سوورە و لە کوێ سوورە؟

– تەک ماڵت بە سێ چەپی قوڕێ گیرێ! چۆن تاکو ئێستا مانای سووری فێر نەبوی؟ ئەدی لەم وڵاتەدا خەریکی چ تاڵەم ساڵدمێکی؟ سوور واتە (ریبا) بە زمانی خۆمان هەرزانکراو (هەراج). لەهەر شوێنێکی ئەم وڵاتە، هەر نووسراوە و ئەژمارێکی سوورت دیت، ئەوە بەو واتاییە شت نرخی شکاوە... ها ها ها لەهەوو فرۆشگایەی ئەولا ئەولای ئەو شتانەمان کڕیوە. ئێستاش بابم، شتەکانمان لێدەدزن و ئۆتۆرۆپۆستەکەش بەجێمان دێڵێ و دەبێ بڕۆین! ئەتۆش واباشە بچییەوە لەقوتابخانەکەتان مانای ئەم سوور و موورانە و گەلێک شتی دیکەش هەنە، لە مامۆستایەکەتان فێربی. چونکە بەو بایەی لەو کونە ڕا دێتەدەر، دەزانم ماندەنی و زۆرت حەوجەێ بە ئەژماری سوور دەبێ و ماڵئاوا......

ئەوان بە هەڵلا و گرمە ڕۆیشتن و منیش بەرەو ئەو فرۆشگایەی ئەوان قامکیان بۆلا ڕاداشتبوو، سەرم داخست و ڕۆیشتم.

چوومە ژوور و دیتم ڕاستیان دەگوت، سەر دار و بەردیان سوور هەڵگێرابوو. هەرزان و بەلاش! گۆشتی مریشکێ لە ٢٤ کرۆنی را ببو بە ٢٣و٩٠. گۆشتی مانگایە لە ٦٠ کرۆنی را ببو بە ٥٩و٩٠. ئارد لە ١٣ کرۆنی را ببو بە ١٢و٩٠. پەتاتە و تەماتە و گشت حەلەم قەلەمێکی دیکە، هەر بەو چەشنە لە قاقەزێکی ئەستوور و چوارگۆشە نرخی پێشوویان قەڵەمێکی ڕەشی بەسەرا کێشرابوو، نرخی تازەش بە دێڕی سوور، جەمع و جەهەت دە ئورەیان لێکەم کرابووە، کە پولی لای خۆمان تا قرانێک و زرێڵە فلسێکی دەکرد و ئێڵەڵڵا......

هەر لەجێ تاوێک ڕاوەستام و بیرم لێکردەوە:

– ڕەنگبێ ئەو چاوئەزێری و ڕفکان ڕفکانەی ئێمە لەبەر تۆسقاڵەیەکیش هەرزانی بووبێ، بەڵام ئەوەی ڕاستی بێ و نابێ لێشمان بگرن. هۆی سەرەکی ئەوەیە: ئێمەی کورد ئەوەندەمان ڕاوڕاوێن و دەربەدەری و برسێتی و هەڵقلەمەقۆ لەدەست دوژمنەکانمانەوە دیتوە و چێشتووە، هەر بۆیە لەگشت شوێنێکی ئەم دنیایەدا، بە دایم مۆتە بە ئەوکمانەوە نووساوە و ترسی پاشەڕۆژ و مەبادامان هەر لە دڵدایە و لێمان نابێتەوە......

سالا ١٤/٩/١٩٩١

تکایەک

تکایە کەمێک دەست بگرنەوە لەو بابەتانەی بۆ «بەربانگ»ی دەنێرن. لە ڕاستیا هەندێک لەو بابەتانەی لۆ ئەم گۆڤارەی دێن هێند درێژن مەگەر بە مقەست بکەوینە سەرو قژیان تا لە گۆڤارەکەماندا جێیان بۆ بکەینەوە. دیارە نەک ئێمە، ئێوەش کەیفتان بەو سەرتاشینەی نایە. دە تکایە لەمەودوا، خەمێکی ئێمە و هی بابەتەکانی خۆشتان بخۆن. کوڕانە، خۆتان لەبری ئێمە، بە دڵی خۆتان تۆزێ سەرو قژیان چاکەن و ئەوجا بۆ مەی بنێرن.

سوپاس

www.arsivakurdi.org

چیرۆکی تەنز

سـوور!

سیامەند

هاوین بوو، تازە پەڕیوەی ئەورووپایە ببوم و لە شارەکی سوێد، کە هەروا حۆل حۆل دەخولامەوە، لەپڕێک چاوم بە دووسێ کوردی نەناسیاو کەوت، کە هەر کامە دە پازە کیسە ئاردی دوو کیلۆییان بە نەقە نەق هەڵگرتبوو. کەیفخۆش و رووگەش تیژ بە لامدا تێپەڕین.

بەخۆم گوت:

– لە ولاٚتی خۆمان، راست لە سەروبەندی مانگی پووشپەر و جۆزەردانێدا، ئەگەر هاتوو تەپەکوێرە و مێشوولە لە زیادیاندا و لەسەروگوێلاکی پیاوی هاڵاٚن. بەپێی قسەی قەدیمییان و ئەزموونی کۆن، ئەوە دەگەیەنی، کە هاوینی ئەو ساڵەمان زۆر گەرم دەبێ. دەکرێ بڵێم بەم حیسابە شاڵاوی ئەم کوردانەش بۆ کرینی ئارد، وای چاوەروان لێدەکرێ، لە نەکاو عروسان هێرش بکەنە سەر ئەم ولاٚتە و هیچ دووریش نییە، بە دوای خۆیاندا قاتی و قوریش بە دیاری بێنن.

هەروا کە بیرم لە شەڕوشووڕ و گرانی دەکردەوە، رووم کردە فرۆشگایەکی یەکجار گەورە و هەزار بە هەزار، کە مەیدانە ئەسپێک درێژ و پان دەبوو. لەوێدا، لەسەری مار و مێرووی را بگرە، تاکو شیری وشتریشی تێدا دەدۆزرایەوە! لە بەشی خواردەمەنی زۆر وردبوومەوە و چاوم گێرا، نە خوانەکا! نە یەک زەڕە چەقە و شەقەی ترازووی فرۆشیار دەبیسترا و نە پاڵەپەستۆ و رفان و بەسەرووگوێلاکی یەکدا هەڵپرژانی کڕیاران دەبیندرا. دەریایەکی ئارام و مەند و پڕ بەرەکەت بوو. لەقورنەیەک بە سەدان کیسە ئاردی دوو کیلۆیی و پێنج کیلۆیی و ...... لە هەموو بابەتێک وەک ئاشی (مام ئەحمەدی) لەسەر یەک داندرابوو، هەر کەس بەلاشیاندا نەدەرۆیشت. کەمێک لەولاتر بە نۆزدە چەشنە نانی جۆ، گەرمە شامی، هەرزن و گەنم بەرێکوپێکی و پێچراوە کەڵەکە کرابوون.

دەی ڕاوتەگبیر، ئەو کوردانە ئەو گشتە ئاردەیان بۆ چ بوو؟ خۆ لەم ولاٚتە تەندوور و تیرۆک و رفێدەی نانکردن، لە چەشنی ولاٚتی خۆمان دەست ناکەوێ و نانکردن هەروا سانا نییە. دەی! ئەدی چی؟

لە فرۆشگایەکە وەدەرکەوتم و بەرەو شەقامی رووبەڕوو جاڵە بوومەوە، لەوێش را بۆ خەیابانێکی دیکە و هەر کەویستم بادەمەوە، لە نەکاو تووشم بە تووشی دوو کۆنە برادەری خۆم هاتوو ئەوانیش هەریەکە، چەندین کیسە نایلۆنی زەرد، سوور و شینی پڕ لە شتومەکی خواردەمەنییان بەدەستەوە و بە هانکە هانک و پەلە پەل، یەک لەپێش و ئەوی دی دوو شەقاو لەپاش بەدەنگی بەرز و بۆر لەسەر ئەو شوێنە بڕیاربوو بۆی بچن مقو مقویان بوو. هەر کە چاویان بەمن کەوت وێکرا راوەستان و بەیەک دەنگ گوتیان:

– کوڕە ئەوە لێرە چ دەکەی؟ ئای ئای! یاڕەبی بەخێربێی!

هەروا کە چاک و خۆشیم لەگەڵ دەکردن، لە بنەوە نەختێک لە بەژن و باڵاٚیان فیکریم و دیتم هەردوو لە عارەقەی رەش و شیندا شەلاڵ بوونە و هەرچەند لە رابردووشدا قەڵەو و خەپەتۆڵەبوون، بەلاٚم سەیر ئەوەبوو، لەو ماوە کورتەدا، کە ئەوانیش وەک من لە ولاٚت پچرابوونەوە، چەند ئەوەندەی دیکە گۆشتییان گرتبوو، هەروەک بەرانی دابەستە لارەی دووگەیان دەهاتوو پلەگۆشت، بەز و پێستی چین لەسەر چین کەوتووی ورگیان، دووگمەی کراسیانی پساندبوو، تەقەڵی دوولینگەکانیان هەڵوەشاوە و بەجێ دوورمانەکانییاندا، گۆشت و پێستی سپی سپی ران و خارووی تەنگەیان دەرپەڕیبوویەدەرێ! لەبەرخۆمەوە، بەو ڕواڵەتە سەیر و نائاساییە و بە تایبەتی، بەزیادە لەبەر گۆشت و چەوری گرتەنەکەیان پێکەنینم هات. بۆ ئەوەی پێکەنینەکەم ئاشکرا نەبێ، بەدوو قامکان لووتی خۆم رێک گوشی و سەرێکم باداو لێیان دەولای کەوتم و لێم پرسین:

– یاڕەبی لەچاوی پیس بەدووربن! هەر بەراستی راستی، لەوکاتەوە کە نەمدیوون، هەردووکتان زۆر کزەڵۆکە و باریک و خونجیلانە بوونە! خوا ماڵتانە ئەوە چتان کردووە، بۆچی فێری ئێمەش ناکەن؟

بەو شێخەی باوەڕتان پێیەتی! پێش ئەوەی پرسیارەکەم تەواوکردبێ، هەردووک بە جووتە وەلاٚمیان دایەوە:

– کاکەلێ هێشتا کوێت دیوە! ئێمە وەرزشیش دەکەین

www.arsivakurdi.org

نازانم ... دەزانم

شیعری: مارف عومەر گوڵ

نازانم گۆرانیی بۆ کامە شەهیدم
بدەمە دەم سۆزی ئاوازی تارەوە
نازانم مەدالیای روخساری کام ئازیز
هەڵواسم بە ئەڵقەی ملوانکەی گەردنی یارەوە.
کاروانێک، دە کاروان، سەد کاروان
قەڵایەک، دە قەڵا، سەد قەڵا
چیایەک، دە چیا، سەد چیا
شەهیدم ریز بووە!

نازانم ناوی کام لوتکە شاخ
بنێم لە دیوانە هۆنراوەی ئاوارەم
نازانم ناوی کام چەمی خوێن
بنێم لە بارانە فرمێسکی پەژارەم.
دەزانم پێش مردن،
تف دەکەم لە نەخشەی سیاسەتی وڵاتان
دەزانم پێش مردن،
دە پەنجەم دەبێتە نیزەی رق بۆ چاوی دوژمنان.

٣/١٩٩٠
ئوکرانیا- کییف

ژەهرباران... مەرگ باران

ئاسکێکی زامداری هەورامان، پێدەشتی بەجێهێشت
لە لوتکەی سووتاوی وڵاتی پەردوودا تا ئەژنۆی نیشتبۆ
ژیلەمۆ
دەیڕوانی، هەر گورگ بوو چوار دەوری
هەر تەم بوو ئاسمانی بەرینی سەرسەری
هەر لەوێ، لەو جێیە، بوو بە دار
دەرختێ، بێگەڵا... بێ باڵدار
شوانێکی بەهاری بادینان، بە چاوی کوێرەوە
مێگەلی چاونووستووی ژێر هەوری ژەهراویی بەجێهێشت
تێ ڕاما! بەردەمی واچیای جەستەیە
هەستی کرد! چوار دەوری هەر گورگ و جەردەیە
بە تەکان، دوای هەزار سەرسمدان
بە تەکان، دوای هەزار هەڵپلان
هەمدیسان گەیشتەوە تەلبەندی دوژمنان!
دە سەیرکەن:
دارستان وا کێڵگەی جەستەیە، نووستوە
دە سەیرکەن:
هەوراز و نشێوی ئەو خاکە،
پاڵ بەرد و توولە رێی هەر خوێنە وشک بووە.
هەوایەک هەڵناکا کە تاپۆی مردنی پێ نەبێ
لە بەینی شاخێک و دەشتێکا
سنوورێک نابینم جێ قەمەی زۆرداری لێ نەبێ.

٨/١٩٩٠
ئۆکرانیا- کییف

www.arsivakurdi.org

لەبری:

ئەی باڵداری ئینسک سووک

بلبلی دەنووک بچووک

وەرگێر دەڵێ:

Du lilla näktergal
i din gröna dal

واتا:

ئەی بلبلی بچکۆلە

لە نێو دۆڵە سەوزەکەتا

ئەوی سەرنجێکی دەقە سوێدییە کە بدات، هەست دەکا وەرگێڕ لەبەر کێش و سەروا دەستکاری شیعرەکەی کردووەو راستە بەشێک لەو جوانییەی شیعرەکانی گۆران بۆ کێش و سەرواکانیان دەگەڕێتەوە، بەڵام گرنگی دان بە کێش و سەروا وەک لە شێوە رەسەنەکاندا بالای جوانیی دەقەکانیان بڵندتر نیشان داوە، لە دەقە سوێدییەکاندا شیعرەکانیان شێواندووە و بێ پێزیان کردوون، وەرگێڕ وەک پێشتر ئاماژەم بۆ کرد لە شیعری بەستەی دڵداریشدا هەمان رێچکەی زیانبەخشی گرتۆتەبەر.

لەبری:

یان چۆن ئەو نەختە مێشکە

بۆ فەن بووە بە بێشکە

وەرگێڕ دەڵێ:

Din lilla hjärnas rum
bli konstens eget hem?

واتا:

چۆن ژووری مێشکە بچکۆلانەکەت

بۆتەماڵی هونەر؟

وەرگێڕ لە خۆڕا وشەی «ژوور»ی خوولقاندووە، «بێشکە»شی کردووە بە ماڵ. بێشکەی هونەر، چەند دەربڕینێکی شاعیرانەیە، ماڵی هونەر چەند دەربڕینێکی ساکارە.

لەبری:

چۆن تۆخوا چۆن ئەی بلبل

ئەی باڵداری بەهرە زل

نە پەری، نە ئینسانی

نە قوتابی، فەننانی

وەرگێڕ دەڵێ:

Din sång du näktergal
är ingen människastal
och inte är du fe
och inte ens elev
på en akademi

واتا:

ئەی بولبول گۆرانیی تۆ

قسەی ئینسان نییە

تۆ نە پەرییت

نەقوتابی ئاکادیمیای

وەرگێڕ لەبری: «کام درەخت شۆخ و شەنگە» دەنووسی:

alla lugna, ljusa träd

واتا: هەموو درەختە هێمن و رووناکەکان

* بۆ گەورەیەکی شیعر دۆست(١١)

لەبری: پەڕەی دڵێ زامدار نەبێ بە تیری خوای دڵداری،

وەرگێڕ دەڵێ: om ingen kärleks pil trängt in
i mitt hjärtas djup

واتا: ئەگەر تیری دڵداری لە قووڵایی دڵم نە چەقی بێ.

گۆران گوتوویەتی: «تیری خوای دڵداری»، وەرگێڕ کردوویەتی بە «تیری دڵداری».

گۆران گوتوویەتی «دڵی»، واتا باسی دڵی کەسێکی ناشوناس دەکا، وەرگێڕ کردوویەتی بە «دڵم».

* لە بەندیخانەدا(١٢)

لە بەری:

بۆ وڵاتێک هاونیشتمان تیایا ئازاد بێ

ژیری دڵسۆز باوک بێت و گەلیش ئەولاد بێ

گۆران شاعیرانە لە بری «دەوڵەت، میریی، دەسەڵاتداران» باوک ی بەکارهێناوە، خاڵی بە هێزی دێڕە شیعرەکە ئەوەیە، گۆران راستەوخۆ مەبەستەکەی نەگوتوە، شاعیرانە گوتوویەتی، کەچی وەرگێڕ ئەمەی رەچاو نەکردووە و وشەی Stat «دەوڵەت»ی بەکارهێناوە.

گۆران دەڵێ: ئەندامێکی وەک منی بۆ شیعر و ئەدەب زاو

وەرگێڕ دەڵێ: någon som jag författare, poet

واتا: یەکێکی وەک منی نووسەر و شاعیر

چەند شاعیرانەیە بڵێی: من بۆ شیعر و ئەدەب خوولقاوم. چەند نا شاعیرانەیە بڵێی: من نووسەرم، شاعیرم.

10- Tårar och Konst S. 34, 35.
11- Tårar och Konst S. 40.
12- Tårar och Konst S. 68

www.arsivakurdi.org

واتا:

لێم دەپرسن بڕوام بە چییە
لەسەر چ ئایینێکم؟
هەمیشە وا وەڵامتان دەدەمەوە
تەنیا تۆ دەبینم.

وەک بەو دوو نموونەیەی سەرەوەدا دەردەکەوێ، وەرگێڕ لەبەر سەروا لە مەبەستەکەی گۆران دوورکەوتۆتەوە.

لە بری: عەشقێک لە دڵ چەسپیوە

وەرگێڕ نووسیویتی: har jag fastnat för dig وەک دیارە لەو سێ وشەیە، دووانیانی «عەشق، دڵ» پشتگوێ خستووە.

* ئافرەت و جوانی (٢)

لە بری: شەونمی درەخت لە رووم پژاوە.

وەرگێر دەڵێ: Kvälls fuktiga träd har vattnat mni ansikte

واتا:

درەختی شێداری ئێوارە رووی ئاو داوم.
لە بری: هەتاوی نەورۆز، مانگی جۆزدەرو

وەرگێڕ دەڵێ:

det nya året mars sol
majs och juins måne

واتا: هەتاوی مارتی ساڵی تازە، «مانگ»ی ئایار و حوزەیران

پێم وایە وشەی «نەورۆز» دەبوو وەک خۆی بنووسرێتەوە و لە پەراوێزدا روون بکرێتەوە، وەرگێر وەک «نەورۆز»ی بەو شێوەیە وەرگێڕاوە، بەو پێیە دەبوو «جۆزدەرو»یشی هەروا لێبکردایە، واتا باسی جۆ و درەوەکەیشی بکردایە، وەک چۆن لە نەورۆزەکەدا باسی ساڵی تازەی کردووە، ئەگەرچی نەورۆز با سەرەتای ساڵی نوێش بێ، بەڵام بە مانای رۆژی نوێ دێ. گۆران مەبەستی لە جۆزدەرو، جۆزەردانە واتا «مایس، یان ئایار» وەک خۆی لە پەراوێزی شیعرەکەیدا نووسیویتی(٣)، نەک مایس و حوزەیران وەک وەرگێڕ لێکیداوەتەوە.

* نیاز(٤)

ئیتر رابورد من پەریبم یان دڵم بری
یان بلووری شادمانیم هەرگیز گەرد بگرێ

لەبری «بلوور» وەرگێڕ Lampglass ی نووسیوە، واتا: «شووشەی چرا» راستە بلوور بە مانای ئەو شووشەیش دێ کە تایبەتە بەو چرایەی لە کوردستان لامپای پێدەگوترێ، بەڵام تەنیا ئەو مانایەی نییە و گۆران مەبەستی لە شووشەی سپی «کریستاڵ»ە نەک شووشەی چرا.

هەر گۆران دەڵێ:

بەفر ئاسۆی بڵند بگرێتە چوارچێوەی بلوورینی
لە چەم هەڵسێ خوڕە و هاژەی شەپۆلی ئاوی خوێنینی(٥)

هەردی دەڵێ:

ئەو گەردنە بێگەردە کە وەک تەختی بلوورە
ئەو لێوە کە وەک خونچە تەڕ و ناسک و سوورە(٦)

وای بۆ دەچم لە هەموو نموونەکاندا بلوور بە مانای شووشەی سپی بەکار هێنراوە، بلوور بە مانای خامی زۆر سپییش بەکار دێ و جۆرە قوماشێکە.(٧)

جوانی بێ ناو (٨)

لە بری «جوانی بێ ناو» en namnlös skönhet نووسراوە، واتا: جوانییەکی بێ ناو. Skönhet بە مانای «جوانی» دێت نەک «جوان»، هەر وەرگێڕ خۆشی لەبری «ئافرەت و جوانی» Kvinna och Skönhetenی نووسیوە. ئاشکرایە گۆران مەبەستی لە جوانێکی بێ ناوە، نەک لە جوانییەکی بێ ناو. «جوان»ەکەی گۆران ئاوەڵناوە adjektiv نەک «ناو» substantiv وەک وەرگێڕ بۆی چووە، «جوان»ەکەی گۆران مانای شۆخێک دەبەخشێ، ئەمەش بە دوا دێڕی هۆنراوەکەیەوە دیارە:

هیی ئەوەی نیگارێک لە یادم کێشراوە
شۆخێکی نایابە، بەڵام ئاخ بێ ناوە.

لەبری «شاگوڵ» کە بە مانای گەشترین گوڵ، یان جوانترین گوڵ دێ، Kungliga Blommor نووسراوە، واتا: گوڵی پاشایانە، لە هۆنراوەی «ئەی گەلاوێژ»یشدا (٩) لەبری شاستارە Konungsliga Sjärna نووسراوە، واتا: ئەستێرەی پاشایانە، نەک گەشترین ئەستێرە وەک گۆران مەبەستێتی، ئەمەش وەرگێڕانی حەرفییە، بە مانا هەرە نێگەتیفەکەی.

* بۆ بلبل(١٠)

2- Tårar och Konst S. 22, 23.

٣- گۆران، بەهەشت و یادگار چاپخانەی مەعاریف بەغدا . ١٩٥ ل١ پەراوێزی ژمارە ٣.

4- Tårar och Konst S. 24, 25.

٥- دیوانی گۆران، ل ١٦٥.

٦- رازی تەنیایی، ل ٥١.

٧- بۆ وشەی بلوور، سەرنجی هەنبانە بۆرینەی مام هەژار و فەرهەنگی خاڵ و قاموسی زمانی کوردیی زەبیحیم داوە.

8- Tårar och Konst S. 28.

9- Tårar och Konst S. 56

www.arsivakurdi.org

بیروباوەڕی کۆمۆنیستیدا پەیداکردووە، لە بەندیخانەیشدا ساڵی ١٩٥١، کە بۆ جاری یەکەم دووچاری زیندان بووە، ئاشنایەتی لەگەڵ حیزبی شیوعی عیراقدا پەیدا کردووە.(١٠)

وەک دڵزار بە تەلەفۆن پێیگوتم: «نەژادی ئەحمەدی عەزیز ئاغا، (گۆران)ی هێناوەتە ریزی حیزبی شیوعی عیراقەوە.»

ساڵی ١٩٧٤ کاکەی فەللاح لە یەکێ لە ژمارەکانی گۆڤاری بەیان دا بە ناونیشانی «گۆران-م چۆن ناسی» باس لەوە دەکا کە لەگەڵ گۆران دا پێکەوە لە حیزبی شیوعی عیراقدا کاریان کردووە.

دڵزار دەڵێ: «گۆران کە ناوی نهێنی «هۆشیار» بوو زۆر دڵسۆزی حیزب و -حشع- گوێ رایەڵی بوو.»(١١) هەروەها دەڵێ: «پارچە شیعرێکی نووسی کە سەرەتایەکی ئەم شیعرە بوو:

ساڵ یەکە هەزار و نۆسەدوو چواروسی
پزیسکێک لەبیری تیۆری مارکسی (١٢)

هەروەک دڵزاریش دەڵێ: ساڵی ١٩٥٣ گۆران و دیلان هەردووکیان پاڵێوراو بوون بۆ ئەندامێتی لە حیزبی شیوعی عیراقدا.(١٣)

گۆران وەک محەممەدی مەلا کەریم نووسیویتی: «لە ١٧ای ئۆکتۆبەری ١٩٥٤ دا بۆ جاری دووەم لەگەڵ کۆمەڵێ لە ئاشتیخوازانی سلێمانی ئەگیرێ.»(١٤)

کەواتە گۆران یەکەم جار لەسەر بیروباوەڕ نەگیراوە، دووەم جاریش کە گیرا لە مێژوو پێوەندی لەگەڵ (حشع)دا پەیدا کردبوو. سێیەم جاریش: «لە هێرشی میریدا بۆ سەر نیشتمان پەروەران بە بۆنەی دەستدرێژییە سێ قۆڵییەکەی سەر میسرەوە ئەگیرێتەوە.»(١٥)

وەک دەرکەوت هیچ کام لەو جارانەی گرتنی گۆران پێوەندی بە ناسیونالیست بوونییە و، نەبووە، لەگەڵ ئەم سەرنجانەیشدا دەڵێم گۆران شاعیرێکی گەورەی کوردە، ئەتەوەیی بوو بێ یا نەبووبێ، کۆمۆنیست بوو بێ یا نەبووبێ، هیچ لە گەورەیی و شوێنی وەک شیعر کەم و زیاد ناکات.

دەکرێ بگوترێ گۆران شاعیرێکی نوێکەرەوە و پێشڕەو بووە، شاعیری وەسفی سروشت و جوانی ئافرەت بووە، نەک شاعیری ناسیونالیست یان کۆمۆنیست، ئەو خەسڵەتانە بۆ کادر و گۆتارنووس دەست دەدەن نەک شاعیرێکی جوانپەرستی، داهێنەری وەک گۆران.

٢

لەم بەشەی نووسینەکەمدا سەرنج و تێبینییەکانم لەسەر چۆنێتی وەرگێڕانی شیعرەکانی گۆران دەردەبڕم و پێشەکی ئەوە دەڵێم کە رێزێکی زۆرم هەیە بۆ ئەوانەی بە وەرگێڕانی شیعرەکانەوە ماندوو بوون، بە تایبەتی فەرهاد شاکەلی، کە ئاتێستا لە سوێدا لە بواری وەرگێڕاندا چ لە کوردییەوە بۆ سویدی، چ بە پێچەوانەوە، کەس هێندەی ئەو جێدەستی دیار نییە.

* بەستەی دڵدار(١)

لەبری:

لەژێر ئاسمانی شینا

وەرگێڕ نووسیویتی: under himlens blå واتا: لەژێر شینایی ئاسمانا، لە بری: لە پاڵ لوتکەی بەفرینا، under Fjällens snö نووسراوە، واتا لەژێر بەفری شاخدا. لە بری: وەک فریشتە و پەریزاد بێ، min ängel, min älva نووسراوە، واتا: فریشتەکەم، پەرییەکەم.

«نە پاریکی، نە گزشتن.» لە بری «گزشتن» fet نووسراوە کە بە مانای «قەڵەو» دێت. بێگومان قەڵەو وشەیەکی یان خەسڵەتێکی نێگەتیفە، بەڵام بە پێچەوانەوە «گزشتن» پۆزەتیفە، قەڵەو ناو و ناتۆزەیە، گزشتن ستایشە. لەبری:

بەڵام بە نیگای شیرین
ئەم دی کەس وەک تۆ بە تین

وەرگێڕ دەڵێ:

med sin starka blika
brinner mig som beck

واتا:

بە نیگای بەهێزی
وەکو قیر دەمسووتێنێ

گۆران دەڵێ:

بۆ ئاینم ئەگەڕێ*
هەندێ کەس
با جار بدرێ
تۆیت و بەس

وەرگێڕ نووسیویتی:

Ni frågar vadjag tror
vad är min religion?
alltid så svarar jag er:
Du är den enda jag ser.

١١- ئەحمەد دڵزار، بیرەوەری رۆژانم ژیانم، ستۆکهۆلم، بنکەی سارا ١٩٩١ ل ١٢٦.

١٢- هەمان سەرچاوە ل ١٣٠.

١٣- مع گوران الشاعر الكبير دلزار، الثقافه الجديده عدد ٧، ٢، ٨- ٢- ١٩٨٩ ص ٢٥.

١٤و١٥- دیوانی گۆران- محەممەدی مەلا کەریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا ١٩٨٠. ل ٥٤٧.

1- Goran Tårar och Konst översättning: Lars Bäckström, Bakhtiar Amin, Farhad Shakely 1986 Azad Förlag, S.18,19.

* ئەگەڕێن، راستە، چونکە «هەندێ کەس» کۆیە، گۆران لەبەر سەروا، رێزمانی فەرامۆش کردووە.

کوردستانیش بووایە، حیزبایەتی هەر بە زیان دەگەڕایەوە بۆی. شاعیر سەربە هەر حیزبێک بێ، زیان بە شیعری دەگات، گەورەیی گۆران بە شاکارەکانییەوە بەندە.

گۆران کە مایەی شانازیی گەلی کوردە، لەبەر بەرهەمەکانیتی، نەک لەبەر تێکۆشانی، لەبەر شیعریتی نەک لەبەر فیکری، لەبەر ئەوەیە کەس لەو شاعیرتر نەبووە، نەک لەبەر ئەوەی کەس لەو خەباتگێڕتر یان بیرکەرەوەتر نەبووە.

لە ساڵی ١٩٣٤ (حشع) سەری هەڵداوە، لە ١٩٤٦یشدا پارتی، کە ئەویان خاوەنی (بەرنامەیەکی کۆمۆنیستی) و ئەمیان بەرنامەکەی ناسیونالیستی بووە. لە ساڵی ١٩٥٠یشدا دوو کۆمەڵە شیعری گۆران چاوی کوردیان ڕۆشن کردۆتەوە. بەلای منەوە بەهەشت و یادگار لە بەرنامەی (حشع) و فرمێسک و هونەر لەوی پارتی گرنگترە.

جێگەی سەرنجە بەلای نەتەوەییە توندڕەوەکانەوە، یەکێک لە خەوشەکانی گۆران نا نەتەوەیی بوونیتی، بۆ نموونە د. کامیل بەسیر لە گۆڤاری (ڕۆژی نوێ)دا نووسینێکی درێژی بڵاوکردۆتەوە، بەو مەبەستەی بیسەلمێنێ کە (کامەران)ی نەتەوەیی لە (گۆران)ی نانەتەوەیی شاعیر ترە. کەچی تازەکی لەم دوورەوە گۆران وەک شاعیرێکی نەتەوەیی ناودەبرێ!

لاش گەرچی (گۆران)ی بە شاعیرێکی ناسیونالیست لە قەڵەم داوە، کەچی لە کۆتایی باسەکەیدا وەک هاوتای «دان ئەندەشۆن» ناوی بردووە، ئەو شاعیرە سوێدییەش وەک شاعیری پرۆلیتاریا ناسراوە و(٧) لە مێژووی ئەدەبدا ناوی لەگەڵ جاک لەندەن و مەکسیم گۆرکی دا دێت.(٨)

گۆران لە شیعری «نیاز»دا دەڵێ:

بەڵام ئەی یار، یاری نازدار، شۆڕەژنی شۆخ
بە لێوی ئاڵ، بە چاوی ڕەش، چاوی ڕەشی تۆخ

لە شیعری «دوا سەرنج»یشدا دەڵێ:

ئەو چاوە کاڵانەت کە نیگای دەربەست بوون...

بەپێی لێکدانەوەی لاش ئەو ئافرەتە چاوڕەشەی «نیاز» و ئەو چاوکاڵەی «دواسەرنج» هەردووکیان هەر یەکێکن و سیمبوڵن بۆ گەلی کورد. ئەمەش بارکردنی ئەرکێکی گرانە لەسەر کۆڵی ئەو دوو هۆنراوەیە و ئەوی شارەزای شیعری گۆران بێ، لەوە دڵنیایە کە ئەو دوو ئافرەتە، ئافرەتی ئاساین و سیمبوڵ نین بۆ هیچ مەسەلەیەک. ئەگەر دوو ئافرەتی ڕاستەقینەش نەبن و دەستکردی خەیاڵی بە پێزی شاعیرانەی گۆران بن و دوو چیرۆکە شیعری دیکە بن، لە باتی «بەردە نووسینک» و «بووکێکی ناکام»ەکەی ئەوا هەر ئافرەتن و هیچی دیکە و سیمبۆڵ نین بۆ کورد.

لاش لەبەر ئەوەی (گۆران)ی بە ناسیۆنالیست لە قەڵەم داوە، بۆیە ناچار بووە، بەهەر شێوەیەک بێ ناسیونالیست بوونی گۆران بسەلمێنێ، بەڵام وەک چۆن مەحاڵە کەسێ بیسەلمێنێ کە مریشک بەچکەی دەبێ، هەرواش مەحاڵە کەسێ بتوانێ بیسەلمێنێ گۆران ناسیونالیست بووە.

لاش نووسیویتی: «کاتێک گۆران وەک ناسیونالیستێکی کورد بەرەو زیندان دەبەن......» یان دەڵێ: «گۆران وەک ناسیونالیستێک و کۆمۆنیستێک سێ جاران بۆ ماوەی دوورودرێژ خراوەتە زیندانەوە.»(٩)

ڕاستە گۆران سێ جاران گیراوە، بەڵام هیچ کام لەو جارانە وەک ناسیونالیستێکی کورد نەگیراوە. یەکەم جار لە ساڵی ١٩٥١ فەرمانبەرێکی گچکە بووە لە ئەشغاڵی سلێمانی لەبەر بزربوونی پارە بەندکراوە. ئەوی سەرنجی شیعری «لە بەندیخانەدا» بدات کە بەرهەمی سەردەمی یەکەمین زیندانیکردنیەتی، هەست دەکا گۆران بە دزێتی تاوانبارکراوە بۆیە بۆتە میوانی زیندان. پاڵەوانی ئەو شیعرە کە بە تاوانی دزێتی دووچاری بەندیخانە بوو، گۆران خۆیەتی:

ئەی تیشکی ڕۆژ ئەو وڵاتەی کۆمەڵی پاکە
ئەندامێکی وەک منی تیا ئازارد و چاکە
ئەندامێکی وەک منی بۆ شیعر و ئەدەب زاو
تیا نابێتە پارە دزی برسی و ناتەواو

گۆران گەر پارەی میریی بۆخۆی لادابێ یان ئەو تاوانەی بۆ هەڵبەسترابێ، لەهەر دوو حاڵەتەکەدا ئەوە مایەی شەرمەزارییە بۆ ئەو کۆمەڵگایەی (گۆران)ی تێدا ژیاوە نەک بۆ گۆران خۆی. لە کۆمەڵگایەکی مرۆڤانەدا داهێنەرێکی وەک گۆران ژیانی بۆ دابین دەکرێ و لێی دەگەڕێن تەنیا خەریکی داهێنانی هونەریی خۆی بێ.

گۆران بۆ یەکەم جار ئەو کاتانەی لە ئێسگە کوردییەکەی یافا کاری کردووە، سەردەمی جەنگی دووەمی جیهانی، لە ڕێی چیرۆکنووسی فەلەستینی ئەحمەد دەباغەوە ئاشنایەتی لەگەڵ

٧- مامۆستای کورد، ژمارە ٦ ل ٣٥ پەراوێزی ژمارە «٥». جێی سەرنجە ئەمجەد شاکەلی زانیارییەکی زۆری سەبارەت دان ئەندەشۆن نووسیوە، بێ ئەوەی ئاماژەی بۆ هیچ سەرچاوەیەک کردبێ.

8- Svenska blandning, Litteraturs historia. Lars Johansson, Anders Melchior 1972 Sweden 172.

٩- مامۆستای کورد، ژمارە ٦ ل ٣٣.

١٠- بۆ ئەم زانیارییانە سوود لە: مع گوران الشاعر الکبیر مع الرفیق هوشیار. دلزار الثقافە الجدیدە عدد ٢.٧، ٢.٨ ١٩٨٩، ص ٢٤٩ وەرگیراوە، جگە لە تەلەفۆنێک لەگەڵ دلزار خۆیدا.

www.arsivakurdi.org

ناسیونالیزمیشدا کردبا، هەر لاواز دەبوون. (شاعیر کە رۆڵی کادری وازی کرد، ناتوانێ شیعری چاک و نەمر بنووسێ.)

سالح خۆشناوی ئەفسەری پۆلیس دەڵێ: (گۆران تا نەبوو بە شیوعی، گەورەترین شاعیری کورد بوو، ئەمە نەک هەر بە قسەی من ئەدەمۆزیش وا دەڵێ)(٢)

ئەو پۆلیسە شیعردۆستە راستی گوتوە، بەڵام ئایا ئەگەر ببووایە بە پارتی (ناسیونالیست) هەر بەو گەورەییەی جارانی دەمایەوە؟

لاش نووسیویتی: (دەگوترێ کەوا گۆران لە دوا کاتەکانی تەمەنیدا کە لە مۆسکۆ دەژیا، وەکو نەخۆشێک کە شێرپەنجەی هەبوو، لەبیروباوەڕە کۆمۆنیستییەکانی خۆی نائومێد و دڵسارد و هیوابڕاو دەبێت)(٣)

ئەمە تەنیا قسەی رووتە و پشتی بە هیچ سەرچاوەیەکی بڕواپێکراو نەبەستووە، ئەوانەی گۆران یان لە نزیکەوە ناسیوە و لە کاتی نەخۆشییەکەیدا لە مۆسکۆ یان لە سلێمانی سەردانیان کردووە وەک: (پرۆفیسور عیززەدین مستەفا رەسوول، محەممەدی مەلا کەریم، کاکەی فەللاح) وایان نەگوتووە و واناڵێن.

ئەوی سەرنجی بەرهەمی گۆران بدات، هەست دەکات کە ئەو شاعیرە بیری لەوە فراوانتر بووە کە وەک ناسیۆنالیست ناو ببرێ. گۆران وەک بیروباوەڕ نێونەتەوەیی بووە نەک نەتەوەیی، وەک شیعریش لە قاوغی تەسکی کەلەپووری نەتەوەییدا گیری نەخواردووە و ئەو سنوورەی شکاندووە و پەلی بۆ ئەدەب و کولتووری جیهان هاوێشتووە و دەرگا و پەنجەرەی ماڵی شیعری بۆ ئەزموونی گەلانی دیکە خستۆتە سەر گازەرای پشت.

هیچ شاعیرێکی ئەوسای کورد هێندەی گۆران شارەزای ئەدەبی بێگانە نەبووە، هێندەی ئەو ئەزموونی گەلانی دی لە بەرهەمیدا رەنگی نەداوەتەوە. ئەو کەرەسەیەی گۆران تەلاری شیعری پێ رۆناوە، تەنیا کەرەسەیەکی نەتەوەیی نەبووە، بەڵکو کەرەسەیەکی نێونەتەوەیی بووە، هەر بۆیەش توانیویتی ببێ بەو شاعیرە گەورەیەی نەتەوەی کورد، نەک شاعیری نەتەوەیی کورد.

ئەو شیعرانەی کە (گۆران)یان بە لاش بێکسترۆنیم ناساندووە، بریتین لە: «ژن، بەستەی دڵدار، ئافرەت و جوانی، نیاز، جوانی بێ ناو، شیوەنی گوڵاڵە، بۆ بولبول، بۆ گەورەیەکی شیعردۆست، دەروێش عەبدوڵڵا، هەڵبەستی دەروون، زەنگی پەستی، پایز، شەوێکی بەهار، ئەی گەلاوێژ، بەسەرهاتی ئەستێرەیەک، ئاخ هەزار ئاخ، دوا سەرنج، لە بەندیخانەدا، زیندانی ئەژدەهاک و بێشکەی منداڵ.» لەو بیست شیعرەیش تەنیا لە هۆنراوەی «ئاخ هەزار ئاخ»دا بە زەقی هەست بە هەستی نەتەوەیی دەکرێ، ئیدی زۆربەی هەرەزۆری شیعرەکان لەگەڵ جوانیی، ئافرەت، دڵداریی، سروشت و ئازاری ناخی دەروونی مرۆڤێکی هونەرمەندی دەستکورت خەریکن.

گۆران گەڵێ شیعری وای هەیە کە ئەوینی بێ سنووری خۆی بۆ گەل و نیشتمانەکەی (کورد و کوردستان) بەرجەستە دەکەن، بەڵام ئەمەیش ناکاتە ئەوەی بە ناڕەوا خەسڵەتی ناسیونالیست بدرێتە پاڵ ئەو شاعیرە مەزنە کە مەودای فڕینی مەلی شیعری ئاسمانی هەموو جیهانە.

«بەهەشت و یادگار... کۆمەڵە شیعرێکە لە دیوانەکەم سەرانسەر لەگەڵ بابەتەکانی جوانی و دڵداری خەریکە. گۆران»(٤)

«شیعر و ئەدەبی گۆران هەر چەندە لە کوورەی دەروونی رۆژهەڵاتییەکەوە سەری هەڵداوە، بەڵام لە بۆتەی زێرینی رۆژئاواییەکدا قاڵ کراوەتەوە. عەلائەدین سەجادی»(٥)

ئەو دوو بۆچوونەی گۆران خۆی و عەلائەدین سەجادی کە یەکەمیان لە پێشەکیی بەهەشت و یادگاردا و ئەوی دیکەیان لە پێشەکیی فرمێسک و هونەردا هاتووە باس لەو شێوانە دەکەن کە لاش توێژینەوەی لەسەر کردوون.

گۆران ئەگەر لە دوا ساڵی تەمەنیشیدا لە بیروباوەڕە کۆمۆنیستییەکانی پاشگەز بووبێتەوە، ئەمە هیچ ناخاتە سەر خەرمانی شیعرەکانی، هەر وەک چۆن ئەگەر تادوا هەناسە لەسەر ئەو بیروباوەڕە سووریش بووبێ، هیچ رۆڵێکی نابێ لە بڵندکردنەوەی باڵەخانەی شیعریدا.

پرۆفیسۆر عیززەدین مستەفا رەسوول کە زەحمەتە کەس هێندەی ئەو لە نزیکەوە (گۆران)ی ناسی بێ دەڵێ:«... گۆران پێشڕەوی ڕێبازی ریالیزمی سۆسیالیستە لە ئەدەبی کوردیدا و... تێکۆشەرێکی ناسراوی ریزەکانی بزووتنەوەی ئاشتییە لە عێراقدا و ئەندامی ئەنجوومەنی ئاشتیی جیهانییە.»(٦)

گومان لەوەدا نییە ئەنجوومەنی ئاشتیی جیهانی و بزووتنەوەی ئاشتی لە عێراقدا دوو رێکخراوی سەر بە (بزووتنەوەی کۆمۆنیستی) بوون. ئەو ئەدیبەشی بەرهەمی بکەوێتە خانەی ریالیزمی سۆسیالیستەوە، واتا خۆی وەک فیکر کۆمۆنیستە، ریالیزمی سۆسیالیستیش هیچ نییە. بێجگە لە ناوە هونەرییەکەی مارکسیزم، لینینیزم، ئیدی کەی دەکرێ نووسەرێکی لەم چەشنە بە ناسیونالیست لە قەڵەم بدرێ؟

گۆران سەر بە حیزبی شیوعی عێراق بووە، ئەمەش لایەنێکی بەهێز و گەشی شیعرەکانی نییە، گۆران گەر سەر بە پارتی دیموکراتی

٢- ئەحمەد دڵزار- بیرەوەری رۆژانی ژیانم ل ١٥٤.
٣- مامۆستای کورد ژمارە ٦ ل ٣٤.
٤- گۆران- بەهەشت و یادگار، چاپخانەی مەعاریف- بەغدا . ١٩٥.
٥- گۆران- فرمێسک و هونەر- چاپخانەی مەعاریف.
٦- الدکتور عزالدین مصطفی رسول- الواقعیه في الادب الکردي، بیروت، دار المکتبه العصریه ص ١٥.

www.arsivakurdi.org

شیعری هاوچەرخی کوردی بە زمانی سوێدی

حەمە سەعید حەسەن

«کە شیعرێک وەردەگێڕین، ئەشتەرگەریی لە دڵیدا دەکەین، دوای وەرگێڕانەکە، یان ڕاستتر، دوای ئەشتەرگەرییەکە لە دڵیدا، دەشێ شیعرەکە بژی، دەشێ بمرێ.»

ڕەخنەگرێک

-١-

لە ساڵی ١٩٨٦دا بەختیار ئەمین و فەرهاد شاکەلی بە یاریدەی شاعیر و ڕەخنەگر و وەرگێڕی سوێدی لاش بێنگستروێم، کۆمەڵێ هۆنراوەی شاعیری هەرە ناسراوی کورد «گۆران» یان کردە سوێدی و بەناونیشانی Tårar och konst «فرمێسک و هونەر»ەوە بڵاویان کردەوە.

ئەو نامیلکە ٨٥ لاپەڕەیییە بریتییە لە پێشەکییەک، ٢٠ شیعری گۆران بە کوردی و (حەرفی لاتینی) سوێدی، ژیاننامەیەکی کورتی گۆران و هەندێ کورتە سەرنج لەسەر شیعرەکان.

«گۆران شاعیری نەتەوەی کورد»، بەو ناونیشانە لاش بێنگستروێم لە بری پێشەکی، لێکۆڵینەوەیەکی لەسەر شیعری گۆران نووسیوە، ئەمجەد شاکەلی کردوویە بە کوردی و لە گۆڤاری (مامۆستای کورد)ی ژمارە ٦دا بڵاوی کردۆتەوە.

ئەو پێشەکییە هەندێ بۆچوونی وای تێدایە کە مشتومڕ هەڵدەگرن، لەوانە: «گۆران... تێکۆشەرێکی نەتەوەیی کورد... بوو» یان: «گۆران وەکو ناسیۆنالیستێکی کورد بەرەو زیندان دەبەن» یان: «مرۆڤ ئەوە لە شیعرەکانیدا دەبینێ کە ئەو ناسیونالیست بوو لەگەڵ گەلدا زێتر لەوەی کۆمۆنیست بێت و شاعیر بوو زیاتر لەوەی سیاسی بێت.»(١)

گۆران شاعیر بوو، زێتر لەوەی سیاسەتمەداربێ، ئەمە بۆچوونێکە مشتومڕ هەڵناگرێ، دەنا نەدەبووە لوتکە بڵندەکەی شیعری کوردی. ئەگەر گۆران تەنیا سیاسەتمەدار بوایە، ئەوا ئێستا ئێمە نە دەمان ناسی و نە ناویشمان دەبرد. لەو سەردەمەدا کە گۆرانی تێدا ژیاوە و خەباتی سیاسی تێداکردووە، سەدان و هەزاران کەسی دیکە سەرقاڵی خەباتی سیاسی بوون و پلە و پایەی حیزبایەتیشیان لەو باڵاتر بووە، بەڵام لای ئێمە شیاوی باس نین و مەگەر کەسوکاری خۆیان جارجار یادیان بکەنەوە.

گۆران کورد بوو، شاعیرێکی مەزنی گەلی کوردیش بوو، هەر بە مەزنیش دەمێنێتەوە. نەکەس گەلی کوردی لە گۆران زێتر خۆش ویستوە، نە هیچ شاعیرێکی ئەوسا و ئێستاش هێندەی ئەو ڕاژەی زمان و شیعر و ئەدەبی کوردی کردووە.

ئەگەرچی گۆران وەک بە ژیانی و بەرهەمەکانییەوە دیارە، خاوەنی هەستێکی ناسک و خاوێنی نەتەوایەتی بووە، بەڵام وەک بیروباوەڕ نەتەوەیی واتا ناسیونالیست نەبووە.

لاش کە گۆرانی بە ناسیونالیست ناوبردووە، مەبەستی شێواندنی ڕاستی و چەواشەکردنی خەڵکی نەبووە، ئەگەر بڕێک زێتر خۆی ماندوو بکردایە، ئەگەر خۆشباوەڕ نەبووایە، کە ئەمەش ڕەنگدانەوەی ڕاستگۆیی خۆیەتی، ئەو بۆچوونەی دەرنەدەبڕی.

کامەران موکری ناسیۆنالیست بووە، تائێستا کەس نەیگوتوە: کۆمۆنیست بووە، (گۆران)یش وەک فیکر و ئیلتیزام کۆمۆنیست بووە و ئەمە جێگەی مشتومڕ نییە. مەزنیی گۆران بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە کۆمۆنیست یا ناسیۆنالیست بووە، گەورەیی گۆران پێوەندیی بە بەرهەمە هونەرییەکانییەوە هەیە، نەک بە ئایدیۆلۆژیا و خەباتی سیاسییەوە.

سەدان کەس وەک کادر لە گۆران خەباتگێڕتر و لێزانتر و بە دەموپلتر بوون، بەڵام کەس لەو شاعیرتر نەبووە. لە حیزبی کۆمۆنیستی عێراقدا کاکەی فەللاح و دڵزار هەر یەکە و سەردەمێ بەرپرسی گۆران بوون، بەڵام هەردووکیان هەمیشە لە بواری شیعردا خۆیان بە قوتابیی ئەو زانیوە.

گۆران شاعیرێکی گەورەی کوردە، کە تێکەڵی سیاسەت بووە، ئەوە بە زیان بۆ خۆی و ئەدەبی کوردی و گەلی کورد گەڕاوەتەوە. گۆران گەلێ «شیعر»ی لاوازی هەیە، ئەگەر حیزبایەتیی نەکردایە، ئەو شیعرە لاوازانەی نەدەنووسی. ئەو شیعرانە لەبەر ئەوە لاواز نین کە پروپاگەند بۆ کۆمۆنیزم دەکەن، ئەگەر ئاویان بە ئاشی

١- مامۆستای کورد، ژمارە ٦ ل ٣١، ٣٣، ٣٤.

جوانکارییەکانی دیڕ بە بە دیڕی هەستی دوورەولاْتیی نالی بە «کاتی پیرۆز»، بە «شوێنی پیرۆز»... لەلای نالیدا پێشچاو دەخات و دەیانسەلمێنێ. وەک نووسەر بۆ خۆشی دەڵێ (پرۆسەی گەڕانەوەکەی شاعیر بە مەبەستی وەدەستهێنانەوە و خولقرکردنەوەی «رۆژگاری پیرۆز»)(۱۳)، (لە چوارچێوەیەکی میتۆلۆژیانەدا خۆی دەنوێنێ)(۱٤) کەچی لەم فەسڵە دیاریکراوەدا، واتە لە فەسڵی (دەسەلاْت-چارەنووس)دا، گەڕانەوە میتییەکەی نالی بە هۆیەکی سیاسی لە قەلْەم دەدات و دەیخاتە چوارچێوەیەکی سیاسییەوە: «دەست بەسەرپوونی فیکریی شاعیر» و «ملکەچبوونی شاعیر لە ئاست جیهانبینی سیاسیی دەسەلاْتداری بابانەکان»(۱۵)

ئەم لەگەڵ خۆ دژوەستان و ناکۆکییەی بیروڕا، لەلایەن ڕەخنەگرەوە، بێگومان سەر لە خوێنەر دەشێوێنن و ئامانجی لێکۆڵینەوەی ڕەخنەی ئەدەبی نادیار و شێلوو دەکەن. بەم شێوەیە کاک ڕێبوار لە لێکۆڵینەوە ڕەخنەییەکەی خۆیدا نەیتوانیوە خۆی لە «پڕپشکی» ئەو میتۆدە سیاسی و ئایدیۆلۆژییە جۆراوجۆرانە بە دوور رابگرێ، کە ساڵانێکی زۆرە و هەتا ئەمڕۆکەش ئەدەبیات و ڕەخنە و هونەر دەخەنە ژێر باری ئەرکە سیاسییەکانی خۆیانەوە.

نووسەر، هەر بە تێگەیشتنی ئەوەی کە گوایە نالی لەم شیعرەیدا «دەسەلاْتخواز» و «دەوڵەتخواز» بووە، هاتووە گفتوگۆیەکی درێژی بێ نموونەی لەبارەی چەمکی «دەسەلاْت» و «دەوڵەت» سازداوە، گوایە ئیتر «ئەو دەسەلاْتە، بە درێژایی چەندین سەدەیە ئیحتیوای فیکری و رۆشنبیریی کردووین»(۱٦)

جارێ پێش هەموو شتێک، «چەندین سەدە» نییە کە نووسەر و ڕووناکبیرانی کورد بیر لە هەبوونی «دەسەلاْت» و «دەوڵەتێکی کوردی» دەکەنەوە- ئەگەر وا بوایە حاڵمان بە ڕۆژی ئەمڕۆ نەدەگەیشتا، جگە لەوەش خۆ ئەگەر (لە سەرەتای ئەم سەدەیەوە) بیریشیان لێکردبێتەوە، ئەم بیر لێکردنەوەیە بۆچی دەبێ، بەڕای کاک ڕێبوار، بە ئیحتیوای فیکری و رۆشنبیری لە قەڵەم بدرێ؟ ئایا، بەڕای کاک ڕێبوار، کام بیری سیاسی باشە و «ئیحتیوا» نییە: ئایا (نالی)ش هەر لەو سەردەمەدا داوای «حوکمی زاتی»ی بکردایە و باسی سۆزی غەریبی و دوورەولاْتیی بۆ نیشتمانەکەی نەکردایە؟! ئایا نالی، لەو کاتەی کە رۆژگاری حوکمی بابانەکانی لەدەست چووبوو، لە جیاتی دەربڕینی سۆزی غەریبی خۆی لە هەمبەر بەسەرچوونی «ڕۆژگاری پیرۆز»، بیروڕا و هەست و نەستی کۆسمۆپۆلیتانەی دەربڕیبایە؟! کاک ڕێبوار وەلاْمی ئەم پرسیارانە ناداتەوە، بەلاْم بێ سۆنگە، بێ بەڵگە، هەر لە خۆیەوە دەیەوێ وا لە خوێنەران بگەیەنێت کە ئەو «دەسەلاْت» و «دەوڵەتەی» گوایە نالی باسی کردووە و خۆزگەی بۆ خواستووە، ئەوا مایەی «بوحران» و تەنگوچەڵەمەیە بۆ کورد.(۱۷)

کاک ڕێبوار، سەرەڕای ئەوەی هەوڵی داوە کە خۆی لە درێژدادڕی و جووینەوەی بیروڕای پێشترگوتراو بە دوور ڕابگرێت و هەمیشە پوختەی بۆچوونەکان بەدەستەوە بدات، بەلاْم دیسانەوە لە گەلێک شوێندا چەندین لاپەڕەی کتێبەکەی بە گێڕانەوەی باس و خواسی بێ سوود ڕەش کردۆتەوە. گێڕانەوەی چیرۆکی فەقێ ئەحمەدی دارەشمانە (ل ۲۱-۲۵)، چیرۆکی دروستبوونی شاری سلێمانی (ل ۲٦-۲۸)، چیرۆکی ساڵی لە دایکبوون و مردن و ژیانی نالی (ل ٤۹-۵۰)... هتد. ئەم جۆرە شتانە لە لێکۆڵینەوەی ئەدەبیدا، هەمیشە دەخرێنە پەراوێزەوە، چونکە زەینی خوێنەر لە ئامانجی سەرەکیی لێکۆڵینەوەکە دوور دەخەنەوە.

خوێنەر ئەگەر سەرنجی بیبلیۆگرافیا و ئەو سەرچاوانە بدات کە ڕێبوار سوودی لێوەرگرتوون، دەبینێ بەشی هەرە زۆریان سەرچاوەی «ئیسلامی» و «ڕۆژهەلاْتین» واتە عەرەبی و فارسی و کوردی. لە کاتێکدا کاک ڕێبوار دەیتوانی، بۆ توێژینەوە لەم شاکارەی نالی، لێکۆڵینەوەکەی خۆی بە بە کارهێنانی کۆمەڵێک سەرچاوەی «رۆژئاوایی» و دانمارکی دەوڵەمەند بکات.

جێگای خۆشحاڵییە، کە ئەمڕۆ دەبینین سەرتاسەری کتێبێک، لە دوورەولاْتیدا، بۆ لێکۆڵینەوەی تاقە یەک شیعری نالی تەرخانکراوە و بلاْوبۆتەوە: شیعرێک کە نالی (۱۵۷) ساڵ لەمەوبەر، لە دوورەولاْتیدا بە هەمان هەستی پڕ لە نسکۆی بێ ولاْتیی ئێمەوە نووسیویەتی:

لەم شەرحی دەردی غوربەتە، لەم سۆزی هیجرەتە
دڵ ڕەنگە بێ بە ئاو و بە چاومدا بکا عوبوور
ئایا مەقامی ڕوخسەتە لەم بەینە بێمەوە
یا مەسڵەحەت تەوەققوفە تا یەومی نەفخی صوور؟!

پاریس: ۱۹۹۱/۹

ژێدەر:

۱- ڕێبوار سیوەیلی: چەمکی میتۆلۆژیا و جیهانبینی مەلا خدری نالی، دانمارک، دەزگای چاپ: ؟، ۱۹۹۱، لاپەڕە (٦۱). بە تایبەتی بڕوانە بەشی سێیەم و چوارەم.
۲- شیعری (قوربانی تۆزی ڕێگەتم ئەی بادی خۆش مروور). وەک پاشبەندێک لە کتێبەکەی کاک ڕێبواردا بلاْوکراوەتەوە. سەرچاوەی پێشوو، ل ۷۵-۸۱.
۳- س. پ.، ل ۳۱-۳۲.
٤- دەربڕینی کەفوکوڵ و چەند هەست و نەستێکی دوورەولاْتی، کە ئەمڕۆ تاکوتووک لە هەندێ شیعری شاعیرانی دوورەولاْتدا دەیانبینین، جیاوازە لەگەڵ ئەوەی کە شاعیر لە سەرتاپای شیعرەکانی خۆیدا، ئەو هەست و نەستانەی دوورەولاْتیی لە چوارچێوەی ڕوانینێکی بە پەلوپۆی فەلسەفیی قووڵدا لە بارەی ئەزموونی «دوورەولاْتی» هەڵچنیبێت.
۵- سەرچاوەی ناوبراو، ل۵۹.
٦- س.پ، ل.٦۰.
۷- س.پ، ل۵۹.
۸- س.پ، ل ٦۲.
۹- س.پ، ل٦۲.
۱۰- س.پ، ل.٦۰.
۱۱- س.پ، ل٦۱-٦۲.
۱۲- دیوانی نالی، لاپەڕە ۱۹۹-۲۰۱.، لەسەرچاوەی پێشوو وەرگیراوە، ل٦٤-٦۵.
۱۳- ڕێبوار سیوەیلی: چەمکی میتۆلۆژیا و جیهانبینیی نالی، هـ. س، لاپەڕە ٦۱.
۱٤- هـ. س، ل ۳.
۱۵- هـ. س، ل ٦۰.
۱٦- هـ. س ل٦٤.
۱۷- هـ. س، ل٦٤.

www.arsivakurdi.org

پیشان بدا و بیسەلمێنێ:

ئایا مەقامی ڕوخسەتە لەم بەیتە بێمەوە
یا مەسلەحەت ئەوەقترفە تا یەومی نەفخی صوور؟

نووسەر لە بارەی ئەم کۆپلەیەوە، دەڵێ کە لێرەدا (نالی وەکو مەوجوودێکی دەسەڵاتخواز «سلطوی» ئاشکرا دەبێت).(٥) ئەمەش، دیسانەوە، بێ ئەوەی بۆمانی ڕوون بکاتەوە، چۆن؟ بێ ئەوەی تەنانەت بەیەک دێڕیش چییە، لەهیچ بەیتێکی، لە هیچ وشەیەکی شیعرەکەی نالی بدوێت «کە گوایە» ئەم ڕاستییە وتراوەی نووسەر دەسەلمێنن!

لەلایەکی دیکەشەوە، نووسەر نالیی شاعیری بەوە تاوانبار کردووە کە گوایە (دەسەڵاتخوازیی میرەکانی بابان لە ئەندێشەی نالی‌دا ڕەنگی داوەتەوە)(٦)، هەروەها گوایە نالی «دەسەڵاتداری و ڕەوشی پەروەردەیی سیستەمی بابانەکانی»، «کە بێگومان بە شێوە تەقلیدی و خۆرهەڵاتی و ئیسلامیەکەی مومارەسەی حوکمی تیاکراوە» لە شیعرەکەیدا «بە شێوەیەکی ڕەمزی و لە نائاگاییدا» مومارەسە کردووە و دووبارەی کردوونەتەوە.(٧)

خوێنەر، سەرسوڕماوانە، حەپەساوە، لە خۆی دەپرسێ: ئایا نالی چ «دەسەڵاتخوازی» و «ڕەوشێکی پەروەردەیی سیستەمی بابانەکانی» لە شیعرەکەیدا باسکردووە؟! چ «ڕەوشێکی پەروەردەیی» «تەقلیدی» و «ڕۆژهەڵاتی» و «ئیسلامیانەی» «حوکمی بابانەکانی» لە شیعرەکەیدا دەربڕیوە؟! ئەم وشە و زاراوانە، واتایان چییە؟! سەبارەت بەچی لەلایەن نووسەری ئەم کتێبەوە، واتە لەلایەن کاک ڕێبوارەوە، سەپێندراونەتە سەر جیهانی پاک و بێ تاوانی «ڕۆژهەڵاتیانەی» ئەم شیعرەی نالییەوە؟!

ئایا ئەو «ڕەوشە پەروەردەییە» «تەقلیدی» و «ڕۆژهەڵاتی» و «ئیسلامیانەی» سیستەمی بابانەکان، لە چ کۆپلەیەکی ئەم شیعرەی نالی‌دا، لە کام بەیتی ئەم شیعرەدا ڕەنگیان داوەتەوە و باسیان لێکراوە؟! خۆ نالیی شاعیر، تەنانەت لە هیچ بەیتێکیشدا باسی «لەم دیاردە تەقلیدی و ڕۆژهەڵاتی و ئیسلامیانە» نەکردووە؟!

نالی لە یەکێک لە کۆپلەکانی شیعرەکەیدا، کاتێ سۆزی غەریبی خۆی بۆ نیشتمان دەردەبڕێ، بەم شێوەیە باسی خەڵک و ڕۆڵەکانی نیشتمان دەکات:

ئەهلێکی وای هەیە کە هەموو ئەلی دانشن
هەم ناظیمی عوقوودن و هەم ناظیری ئوموور

ئاشکرایە کۆپلەیەکی ئاوها، نابێتە بەڵگەی ئەوەی کە گوایە نالی «مومارەسەی ڕەوشی پەروەردەیی تەقلیدیانە و ئیسلامیانەی سیستەمی حوکمی بابانەکانی کردبێ». چونکە نالی بە مەدحکردنی هاوشار و هاونیشتیمانەکانی خۆی لەم کۆپلەیەدا (کە ئەم سیفاتانە، بێگومان لەو سەردەمە مێژووییەی ئەو کاتدا ڕاستیش بوونە!) ویستوویەتی کە خۆشەویستیی خۆی بۆ «ڕابردووی پیرۆز» بۆ «شوێنی پیرۆز» بۆ ئایدیالێک دەربڕێ کە نالی لە دوورەوڵاتیدا لەدەستی چووە و «جاران نرخی وجوودی خۆی تیا دەبینی»(٨)، ئەو ئایدیالەی کە کاک ڕێبوار خۆشی بە «مدینە الفاضلە» ناوی دەبات.(٩)

جگە لەوە، لە ئاستە شیعرییەکەشدا، نالی بەم جۆرە چنینە جوانکارییە، هەڵبەتا ویستوویەتی سیفەتێکی ئەفسانەیی و ئایدیال ببەخشێتە (نیشتمان). ئەمەش یەکێکە لە توخمە میتۆلۆژییەکانی جیهانبینیی نالی لەم شیعرەیدا. وەک چۆن لە چەند کۆپلەیەکی دیکەشیدا دەبینین، کاتێ وەسفی (کوردستان) دەکا:

شامی هەموو نەهار و، فوصوولی هەموو بەهار
تۆزی هەموو عەبیر و، بوخاری هەموو بخوور

نووسەر هەر بەوە نەوەستاوە، هاتووە «نیشانەی پرسیاری» لەسەر ئەو سۆزی غەریبی و هەستی دوورەوڵاتییەی نالی داناوە، دەڵێ: (ئایا ئەم ڕەنگدانەوەیە لە ئەنجامی خۆشەویستیی نالی بۆ فەرمانڕەوایانەوە هاتووە، یاخود بەڵگەیە بۆ دەست بەسەر بوونی فیکریی شاعیر وملکەچبوونێتی لە ئاست جیهانبینیی سیاسیی دەسەڵاتدارێتی بابانەکان...؟).(١٠)

نووسەر لەم فەسڵەدا، دەیەوێ ئەوە بسەلمێنێ کە نالی لەم شیعرەیدا «وەک ملکەچێکی سیاسی بابانەکان» چارەنووسی خۆی بەستۆتەوە بەو ڕۆژگارەی کە بابانەکان فەرمانڕەواییان دەکرد: بەو ڕۆژگارەی کە حوکم بریتی بوو لە سیستەمی پەروەردەیی- سیاسیی دەسەڵاتدارێتیی بابانەکان بۆ ئیحتیواکردنی عەقڵیەتی سەردەم»(١١)

هەموو ئەم قسانەش، هەموو ئەم هێرشە بێ هەنجەتانەش بۆسەر ڕۆژگاری حوکمی بابانەکان، بێ هیچ بەڵگە و هیچ نموونەیەک، بێ هیچ سەلماندنێکی زانستییانەی باوەڕپێکراو! ئایا بەڕاستی (بابانەکان) ڕۆڵیان لە مێژووی گەلی کورددا ئەوە بوو کە ئیحتیوای عەقڵیەتی مرۆڤی کورد بکەن لەو سەردەمەدا؟! ئەمە پرسیارێکە، کە من- وەک خوێنەرێک- چاوەڕێم دەکرد کە کاک ڕێبوار پێشنیاری ئەوە بکات بە کتێبێک، بە چەند کتێبێک وەڵامی ئەم پرسیارە بدرێتەوە، نەک بە دێڕێکی ڕاگوزارییانەی بێ بەڵگە لە سووچی کتێبێکدا کە بۆ لێکۆڵینەوە لە (شیعرا) تەرخانکراوە!

ئایا بیر و ئەقلیەتی شاعیری گەورەمان (سالم)یش هەر، لەلایەن بابانەکانەوە ئیحتیوا کرابوو، کاتێ- دوای لەناوچوونی حوکمی بابانەکان- لە سلێمانییەوە نامە بۆ نالیی شاعیر دەنووسێت و دەڵێ:

تۆخوا بڵێ بە حەضرەتی نالی دەخیلی بم
بەم نەوعە قەت نەکا بە سولەیمانیدا گوزەرا

بەم شێوەیە، نووسەر لەم فەسڵەی کتێبەکەیدا (لاپەڕە ٥٩-٦٥)، بە تەواوەتی لەهەمبەر ئەو پێشبڕیار و بۆچوونە ڕەخنەییانەی خۆی دژ دەوەستێتەوە کە لە فەسڵەکانی پێشوودا دەری بڕیبوو. چونکە لە فەسڵەکانی پێشوودا، نووسەر زۆر زیرەکانە و بەوردییەوە پەیوەندییە

www.arsivakurd.org

وەک ڕەگەزێکی میتیۆلۆژی لە بنیاتنانی جیهانبینیی نالی‌دا، شوێنی پیرۆز وەک ڕەگەزێکی میتۆلۆژی لە چینی جیهانبینیی شیعری نالی‌دا، بنەماڵەی بابان... هتد، واتە شوێن و ڕۆڵی هەر یەکێک لەو ڕەگەزانە، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ و فراوانتر، لە چوارچێوەی جیهانبینیی شیعری نالی‌دا ڕوون بکردایەتەوە. نەک بە شێوەیەکی سەربەخۆ و جیاواز- وەک ئەوەی هەیە- لێی تۆژیبانەوە. یانیش دەیتوانی ڕاستەوخۆ لە کاتی لێکۆڵینەوە لە جیهانبینیی نالی‌دا باسیان بکات، واتە لە بەشەکانی سێیەم و چوارەم و پێنجەمی کتێبەکەیدا.

تازەیی و ڕەسەنایەتی لێکۆڵینەوە ڕەخنەییەکەی کاک ڕێبوار، بە ڕای ئێمە، لە بەشی سێیەمەوە دەست پێدەکا. ئەم تازەییەش لە دوو خاڵی دیاریکراودا خۆی دەنوێنێ:

١- بەخشینی ڕەگ و ڕیشە و پەلوپۆیەکی فەلسەفی بە مەسەلەی «دووره‌وڵاتی» لە شیعری نالی‌دا. کە ئەم دیاردەیەش، شتێکە، بەو قووڵی و فراوانییە، لەلایەن ڕەخنەگرانی دیکەوە لێی نەکۆڵدراوەتەوە.

٢- گرێدانەوەی ئەم مەسەلەیەی «دووره‌وڵاتی» بە بیری میتی/ میتۆلۆژیاییەوە. ئەمەش، لەبەر ئەوەی ئاوارەیی و دووره وڵاتییەکەی نالی لە شیعرەکانیدا (واتە گەڕانەوەی شاعیر بە مەبەستی وەدەستهێنانەوە و خوڵقکردنەوەی «ڕۆژگاری پیرۆز»)، بەڕای نووسەر، لە چوارچێوەیەکی میتۆلۆژیانەدا خۆی دەنوێنێ.[1]

نووسەر، زۆر زیرەکانە توانیویەتی پەیوەندی ئەم دوو دیاردەیە (دووره‌وڵاتی) و (بیری میتۆلۆژی) بە یەکترەوە، لەم شیعرەی نالی‌دا بدۆزێتەوە، بەڵام بەڕای ئێمە، نەیتوانیوە سنوور و پەلوپۆکانی ئەم دوو دیاردەیە، ئەم دوو ڕەگەزە، بخاتە ژێر کۆنترۆڵی بەکارهێنانێکی سەرکەوتووانەی میتۆدی ڕەخنەییەوە. ئەمەش لە سۆنگەی ڕەچاونەکردنی ئەو فاکتەرانەی کە لە سەرەوەدا باسمان کردن و لەبەر چەند هۆیەکی دیکەش، کە لە خوارەدا پەنجەنومایان دەکەین:

نووسەر لە کتێبەکەیدا، تەنیا یەک تاقە شیعری نالیی بۆ لێکۆڵینەوە لە «جیهانبینی»ی نالی هەڵبژاردووە، کەچی لە پێشەکیی کتێبەکەیدا، لە لاپەرە (٤)دا دەڵێ: (لێرەدا، دەمانەوێت ڕەگەزی میتۆلۆژیا لە جیهانبینی شیعری نالی‌دا بکەینە تەنگوچەڵەمەی لێکۆڵینەوەکەمان).

واتە، بەڕای کاک ڕێبوار، ئێمە دەتوانین جیهانبینیی نالی، لەم تاکە شیعرەوە بکەینە جیهانبینی هەموو شیعرەکانی نالی.[2] ئەم جیهانبینییە، لەم تاقە شیعرەدا، کە پشت بە فەلسەفەیەکی قووڵی دووره‌وڵاتی- میتۆلۆژی- دەبەستێت، بەڕای نووسەر، دەکرێ شموولی بکرێت و بۆ هەموو شیعرەکانی دیکەش بەڕاست بگەڕێ. بێگومان ئەمەش شتێکی هەڵەیە، چونکە سەرتاپای لێکۆڵینەوەکەی کاک ڕێبوار لە بارەی تەنیا یەک تاقە شیعری نالی‌یە، نەک هەموو شیعرەکانی نالی، شیعرێک کە نالی لە دووره‌وڵاتیدا نووسیویەتی. جگە لەوەش، هەموومان دەزانین کە شیعرەکانی دیکەی نالی لەسەر هەمان ئەم بینینە تراژیکەی، وەک من ناوی دەنێم (فەلسەفەی دووره‌وڵاتی» هەڵنەچنراون. بۆیە ئەم سەرجەمگیری کردنەی کاک ڕێبوار تەنیا لەبارەی شاعیرێکەوە ڕاستە کە سەرتاپای شیعرەکانی (دیوانەکەی) لەسەر ئەم دوو پەیوەندییە هەڵچنرابن: پەیوەندی (دووره‌وڵاتی) بە بیری میتۆلۆژیایی/ نیشتمانەوە.

کاک ڕێبوار لەوەدەچی بۆخۆیشی ئاگاداریی ئەم ناقۆڵاییە بێت، لە لاپەرە (٣١)دا دەڵێ: (لە سەرجەمی ئەم باسەدا، قەسیدەکەی «قوربانی تۆزی ڕێگەتم...» دەکەینە بەڵگەی قسەکانمان) چونکە (ئەم دەقە شیعرییە بۆخۆی یەکێکە لە شاکارەکانی تێکڕای شیعری سەرانسەری ڕۆژهەڵات) پاشان (لەبەر ئەوەی باسی شاری سلێمانی دەکات لە دوای ڕووخانی شارستانیەتی بابانەکان، کە ئەم شارستانیەتەش وەکو یۆتۆپیای نائاگایی مرۆڤی کورد خۆی دەنوێنێت) سێیەم (لەبەر ئەوەی نموونەیەکی دەوڵەمەندی تێکستی شیعرییە کە خوێندنەوەیەکی بەردەوامی جیاواز هەڵدەگرێت)هتد.[3]

ئاشکرایە، هەموو ئەم ڕاستییانەی باسی کردوون، بەهیچ شێوەیەک ناتوانن ئەوەمان بۆ بسەلمێنن کە شیعرەکانی دیکەی نالی، لەسەر هەمان ئەو دوو پەیوەندییەی نێوان (دووره‌وڵاتی) و (بیری میتیۆلۆژیایی/ نیشتمان) هەڵچنراون: لە غوربەتەوە گەڕانەوە بەرەو «پیرۆزترین سەردەم» «پیرۆزترین شوێن»، «بەهەشتی ونبوو»...... هتد. کاک ڕێبوار بۆخۆشی و هەموو خوێنەرێکی دیکەی نالی، ئەم ڕاستییە باش دەزانن، چونکە نەک تەنیا لە دیوانی شیعری نالی‌دا، بەڵکو لە سەرتاپای ئەدەبیاتی شیعریی سەدی نۆزدەهەمی کورداندا، ئەم شیعرەی نالی تاقە شاکارێک و تاقە شیعرێکە کە توانیبێتی بۆعدێکی فەلسەفیی قووڵ ببەخشێتە ئەزموونی «دووره‌وڵاتی»، ئەو کارەی کە تاکو ئەمڕۆش، تێکڕای نەوەیەکی شاعیرانی ئاوارەی کورد لە دووره‌وڵاتیدا هەر بیریشیان لێ نەکردۆتەوە.[4]

درێغی لێ‌ناکرێ کە نالی خۆشەویستی و سۆزی غەریبیی خۆی لە دووره‌وڵاتیدا بۆ نیشتمان، گەیاندۆتە ئاستێکی پیرۆزی میتی و فەلسەفیی بەرز. ئەمە، شتێکە کە کاک ڕێبواریش جوانی یەکلا کردۆتەوە. بەڵام نووسەر کە دەگاتە کۆتایی لێکۆڵینەوەکەی لە فەسڵی (دەسەلات- چارەنووس)دا، هەوڵ دەدا کە ئەم ئاستە میتی- فەلسەفییەی جیهانبینیی نالی، لە گۆشەنیگایەکی سیاسی- ئایدیۆلۆژییەوە شیبکاتەوە. بۆ ئەمەش، نووسەر چەند بیرۆکەیەکی سیاسی لە دەرەوەی جیهانی شیعرەکەوە سەپاندۆتە سەر شیعرەکە، کە پەیوەندییان نە بە ڕەخنەی ئەدەبی، نە بە شیعرەکەی نالییەوە نییە، لەوانە: بیری «دەسەلاتخوازیی نالی» و «دەوڵەتخوازیی نالی» و...... هتد، کە گوایە نالی لە شیعرەکەیدا دەریبڕیوە. ئەمەش بێ ئەوەی هیچ نموونەیەکی ئەم قسەیەمان لە شیعری نالییەوە پێ

www.arsivakurdi.org

خوێندنەوە:

کتێبێک لە بارەی شیعرێک

فەرهاد پیربالْ

شامی هەموو نەهار و، فصوولی هەموو بەهار
تۆزی هەموو عەبیر و، بوخاری هەموو بوخوور

ئەگەر یەکێک لە مەرجەکانی ڕەخنەی ئەدەبی، لێکۆڵینەوەی ئەو وردەکاری و جوانکارییە تازانەی شیعر بێت کە بۆ یەکەمین جار لەلایەن شاعیرەوە داهێنراون و خوێنەر ناتوانێ درکیان پێ بکات: ئەوا ئەو کتێبە تازەیەی ڕێبوار سیوەیلی بەناونیشانی (چەمکی میتۆلۆژیا و جیهانبینی مەلاخدری نالی) یەکێکە لە ڕیزی باشترین ئەو لێکۆڵینەوە ڕەخنەییانەی کە تائێستا لە بارەی (نالی)یەوە نووسراون.

(نالی) لە ڕیزی شاعیرانی کلاسیکی کورد، لە هەموویان زیاتر لێکۆڵینەوەی لەسەر نووسراوە، بەڵام زۆر کەم لەو لێکۆڵینەوانە توانیویانە لە گۆشەنیگایەکی تازەوە جیهانی شیعری (نالی)مان پێ بناسێنن. نووسەری لاو، ڕێبوار سیوەیلی، لەو کتێبە ڕەخنەییەی خۆیدا، دوور لە جوینەوەی هەموو ئەو شتانەی کە تائێستا لەسەر نالی نووسراون، هەوڵی داوە کە بەشێک لە توخمە پێکهێنەرەکانی شیعری (نالی)مان یەکەیەکە بۆ شیبکاتەوە و پاشانیش جیهانی شیعری (نالی)مان لە پەنجەرەیەکی دیکەوە، لە گۆشەنیگایەکی تازەوە پێ‌پیشان بدا.

لەم چەند دێڕە ڕاگوزارییەی خوارەوەدا، ئێمە زیاتر دەمانەوێ تەنیا یەک- دوو تێبینی لەبارەی میتۆدی لێکۆڵینەوەکەی کاک ڕێبوار بخەینە بەرچاو: ئایا بۆ بەڕاست نیشاندان و سەلماندنی بۆچوونە ڕەخنەییەکانی خۆی، کاک ڕێبوار تا چ ڕادەیەک لە بەکارهێنانی میتۆدی ڕەخنەی ئەدەبیدا سەرکەوتووە؟

مەسەلەی هەڵبژاردن و بەکارهێنانی زاراوە ئەدەبییەکان، یەکێکە لەو گیروگرفتانەی کە پێش هەموو گیروگرفتێک لەبەردەم ڕەخنەگر و لێکۆڵینەوەی ڕەخنەییدا قووت دەبنەوە. ڕەخنەگر، کاتێ هەر زاراوەیەکی ئەدەبی بۆ ناونیشانی باسەکەی و بۆ بەتەنگوچەڵەمەکردنی لێکۆڵینەوەکەی بەکاردەهێنێ، پێویستە لەسەرەتای یان لە پێشەکیی باسەکەیدا زۆر بە وردی و بە فراوانییەوە ڕوونی بکاتەوە، هەروەها پەیوەندییە جۆراوجۆرەکانی ئەو زاراوەیە بە توخم و بابەتەکانی لێکۆڵینەوەکەی گرێبداتەوە.

بەم پێیە، کاک ڕێبوار دەبوایە لە سەرەتای کتێبەکەی خۆیدا، بەوە دەست پێ بکا ئایا زاراوەی «جیهانبینی» وەک زاراوەیەکی ڕەخنەیی، واتە چی؟! چی دەگەیەنێ؟! پاشان بۆمانی ڕوون بکاتەوە کوا داخوا جیهانبینیی نالی چییە؟ چۆنە؟ توخمە پێکهێنەرەکانی ئەو جیهانبینییە «تایبەتیەی» نالی، کامانەن؟! ئایا نالی جیهانبینیەکی (ڕوانینێکی) سەربەخۆی ئەوتۆی هەیە کە لە جیهانبینیی شاعیرانی دیکە جیای بکاتەوە؟! ئەگەر هەیەتی، ئەو جیهانبینییە کامەیە؟! نیشانەکانی، توخمەکانی، سروشتی، خاسیەتەکانی؟! هتد.

کاک ڕێبوار دەبوایە لەم خاڵەوە دەستی پێ‌بکردایە، ئینجا هاتبایەتە سەر مەسەلەی لێکۆڵینەوەی میتیۆلۆژیا وتوخمە میتییەکان لە چوارچێوەی جیهانبینیی شیعری نالی‌دا. چونکە ڕەسەنایەتیی شیعر، هەمیشە لە شیعر- خۆی‌دا: لە جیهانبینیی شاعیر دایە. هەرچی توخم و دیاردەکانیشن، بۆ نموونە وەکو (ئافرەت) و (سروشت) و (دوورەوڵاتی) و (میتۆلۆژیا) و...... هتد، ئەوا لە پلەی دووەمدا دێن، تەنیا چەند توخمێکن لە توخمە پێکهێنەرەکانی جیهانبینیی شاعیر. خۆ ئەگەر ڕەخنەگرێک بێت و توخمێک لەو توخمانە بکاتە ئامانجی لێکۆڵینەوەکەی، ئەوا لێکۆڵینەوەکەی دەبێتە لێکۆڵینەوەی بابەتان (لێکۆڵینەوەی Thematique)، پەیوەندی بە لێکۆڵینەوەی ڕەخنەیی و لێکۆڵینەوە لە شیعر نامێنێت... دەبێتە سەپاندنی چەند بیروڕایەکی سۆسیۆلۆژی، دەروونناسی، چەند بیروڕایەکی دەرەوەی شیعر بەسەر شیعردا. وەکو ئەو لێکۆڵینەوە تەقلیدیانەی کە جاران لە گۆڤارە کوردییەکانی ساڵانی پەنجا و شەست و حەفتاکاندا دەمانبینی: (مەمک لە شیعری کوردیدا)، (برایەتی کورد و عەرەب لە شیعری کوردیدا)، (کرێکار لە شیعری کوردیدا)...... هتد.

بە داخەوە، کاک ڕێبوار لە کتێبەکەیدا، هاتووە بە لێکۆڵینەوەی یەکێک لەو بابەتانە دەستی پێکردووە: بە تۆژینەوە لە (توخمی میتیۆلۆژیا) لە شیعری نالی‌دا. ئەم کارەش، لێکۆڵینەوەکەی لە لێکۆڵینەوەیەکی Thematique نزیک خستۆتەوە.

پێناسەی جۆراوجۆری میتۆلۆژیا، گێڕانەوەی ئەفسانە جیاجیاکان، لێکۆڵینەوەیان، بەراوردکردنیان «وەک ئەوەی ویستبێتی کتێبێک لە بارەی میتیۆلۆژیا بنووسێت» هیچ شتێک لەمانە، خزمەتی بیری سەرەکیی لێکۆڵینەوەکە ناکەن. ئەم جۆرە ڕێبازە بێ سەروبەرەی نووسین، لێکۆڵینەوە لەوە دوور دەخاتەوە کە تەرخان کرابێ بۆ تۆژینەوە لە شیعر و جیهانبینیی شاعیر.

ڕەخنەگر، لە بەشەکانی پێشەوەی کتێبەکەیدا، هەر هیچ نەبوایە دەیتوانی بەم شێوەیە لە بابەتەکەی بکۆڵیبایەوە: سەردەمی پیرۆز

www.arsivakurdi.org

خۆكوتان دژی ڤایرۆسی ئەیدز(vaccination)

كوتان vaccine لەسەر ئەو بنچینەیە پێک‌هاتووە كە مرۆڤ بەو میكرۆبە بكوترێ كە نەخۆشیەكە توش دەكات، بێ‌گومان میكرۆبەكە نابێ چالاک بێ، جا لەبەرئەوە یان میكرۆبەكە كوژراوە یان ئەوەتا بێ‌هێز كراوە بۆ ئەوەی نەتوانێ نەخۆشیەكە توش بكات بەڵكو بەس هانی سیستەمی بەرگری بدات و ببێتە هۆی دروست بونی دژەتەن. بەكارهێنانی كوتان لە سەر ئەم بنچینەیە دژی ڤایرۆسی ئەیدز پڕە لە موجازەفە هەر لەبەر ئەوەشە هەوڵ دەدرێ كە كوتانێک ئامادەبكرێت كە بەس بەشێک لە بەشەكانی تیادا بەكار هاتبێ نەک هەموو ڤایرۆسەكە و هەوڵی ئەوە ئەدرێ كە بەشێک لە توێكڵی ڤایرۆسەكە بدۆزرێتەوە كە نەگۆڕ بێت. ئەگەر بێتەوە یادمان لە پێشەوە باسمان كرد كە ڤایرۆسی ئەیدز توانای ئەوەی هەیە كە توێكڵەكەی خۆی بگۆڕێ، بەو شێوەیە كۆئەندامی بەرگری لەش فریوبدات (هەڵ بخەڵەتێنێ)، جابۆیە ئەبێ بەشێک لە توێكڵی ڤایرۆسەكە بەكار بهێنرێت لە كوتانەكەدا كە نەگۆڕبێ، بۆ ئەوەی دژەتەنەكان بە ئاسانی بیناسنەوە و یەكبگرن لەگەڵیا. لەم ماوەیەی دوایدا كۆمەڵێ سویدی بۆ یەكەم جار توانیان دژەتەنی دەستكرد (صناعی)(artificial) ئامادە بكەن بۆ چارەسەركردنی ئەوانەی توشی ڤایرۆسی ئەیدز بوون. لە سەرەتادا ئەم دژەتەنەیان لەسەر حەوت نەخۆش تاقیكرایەوەو ئەنجامێكی باشی هەبوو، هەرچەندە تا ئێستا لێكۆڵینەوە لەسەر ڤایرۆسی ئەیدز زۆر بەكەمی كراوە لە سەرێكەوە زۆر تیۆری بووە بۆ زاناكان بۆ ئەوەی كە دژەتەنێک بدۆزنەوە كە بە باشی ڤایرۆسەكە بكوژێ وە لە لایەكی ترە هەروەكو لە پێشەوە باسمان كرد ڤایرۆسی ئەیدز توانای گۆڕینی توێكلەكەی دەرەوەی هەیە بەشێوەیەک كە ئەو دژەتەنانەی كە لە خوێندا دروست دەبن دژی ڤایرۆسەكە ناتوانن جارێكی تر ڤایرۆسەكە بناسنەوە. بەڵام پسپۆرە سویدیەكان دوای هەوڵێكی زۆر لە ماوەی ساڵێكدا توانیان شەش دژەتەنی تایبەتی بە ڤایرۆسی نەخۆشی ئەیدز بدۆزنەوە بە تایبەتی دوانیان زۆر كاریگەرە هەر شەش دژەتەنەكە تایبەتن بەمادەیەكی گرنگ لە سەر توێكڵی ڤایرۆسەكە كە پێیدەوترێ gp .۱۲۰. و بە تایبەتی بەشێكی ئەم gp .۱۲۰ كە لەوە دەچێ كە لەناو زۆربەی زۆری ڤایرۆسەكاندا لەیەک بچێ واتە ئەم بەشە نەگۆڕە، و كاتێ كە ڤایرۆسەكە توێكلەكەی خۆی دەگۆڕێ ئەوا ئەم بەشەیان بە نەگۆڕی دەمێنێتەوە. جا ئەگەر بێتو دژەتەنێكی باش هەبێ لەخوێندا تایبەت بەم بە بەشە نەگۆڕە ئەوا یەكسەر یەكدەگرێ لەگەڵ ڤایرۆسەكەدا وە دەتوانی لەناوی ببات جا با ڤایرۆسەكەش خۆی بگۆڕێ ئەوا دژەتەنەكە هەریەک دەگرێ لەگەلیا، چونكە وەک وتمان تایبەتە بەو بەشەی كە نەگۆڕاوە. لە ئەپریلی ۱۹۹۱ ئەم دژەتەنە تازە دروست بوانە دران بە حەوت نەخۆش كە توشبوون بە ڤایرۆسی ئەیدز. Britt Wahren كە باسی ئەم نەخۆشانە دەكات دەڵێ: نەخۆشەكان سیستەمی بەرگری لەشیان زۆر بێهێزبوو بوو. دوای ئەوەی كە دژەتەنەكانیان بەشێوەی دەرزی دران بە نەخۆشەكان، سیستەمی بەرگری لەشیان توانای بەرز بۆوە بۆ لەناو بردنی چ ڤایرۆسی ئەیدز چ ڤایرۆسی تر تەنها ئەو نیشانە لابەلایەی كە لە نەخۆشەكاندا دەركەوت دوای ئەوەی دژەتەنەكانیان لێدرا بەس لەرزو تا بوو. لەساڵی -4-1989 ۹ رۆژنامەیDN سویدی خەبەرێكی بڵاو كردەوە لە ژێر ناوی خەیاری چینی هیوایەكە دژی ئەیدز. كە گوایە دەرمانێک كە لە رەگی خەیاری چینیەوە دروست كراوە دەتوانرێ بەكار بهێنرێت دژی ڤایرۆسی ئەیدز دەرمانەكە ئەو خانانەی سیستەمی بەرگری لەش دەكوژێ كە ڤایرۆسی ئەیدزیان تیایە و كار ناكاتە سەر خانەكانی تر واتە ئەوانەی كە ڤایرۆسیان تیا نی‌یە. ئەم دەرمانە بۆ ماوەي سەدەها ساڵە لە چین بەكار دەهێنرێت بۆ منداڵ لە باربردن. تائیستا زۆر دەرمانی تر بەكارهێنراوە لە وانە ,DDC , DDI , AZT بەڵام ئەمانە هەموریان نیشانەی لابەلایان هەبووە و لە كاتی بە كارهێنانی ئەم دەرمانانەدا دوای ماوەیەک ڤایرۆسەكە بەرگری پەیدا كردوە بەرامبەریان.

تووش بوون بەم ڤایرۆسە و رێگای بڵاوبوونەوەی

ڤایرۆسی ئەیدز لە دەوروسێ رۆژ زیاتر ناتوانێ لە دەرەوەی لەشدا بژی، هەر لەبەر ئەوەیە كە ئەم ڤایرۆسە بە شێوەیەكی سەرەكی لە رێی پەیوەندی سێكسییەوە (لەنێوان پیاو و پیاو و ژن و پیاو) ئەگوێزرێتەوە، هەروەها لە رێگای بەكارهێنانی دەرزی پیسبوو بەم ڤایرۆسە، لەكاتی بەكارهێنانی(موخەدەراتدا) (ناركۆتیكا) و هەروەها لە رێگای خوێنەوە وەكو گوێزانەوەی خوێن لە یەكێكی تووش بوو بەم ڤایرۆسەوە بۆ مرۆڤێكی ساغ. ئەم ڤایرۆسە ئەتوانێ لە ئافرەتی سک‌پڕدا كۆرپەكە تووش بكات. ئەو منداڵانەی كە هەر لەسكی دایكیانا تووشی ئەم ڤایرۆسەبوون زووتر نەخۆشییەكەیان تیادا دەردەكەوێ وەک لە مرۆڤی گەورەتردا، هەروەها لە رێگەی شیری دایكیشەوە منداڵ توشی ئەم ڤایرۆسە دەبێ. ژیانو خواردن و هەڵسوكەت كردن لەگەڵ مرۆڤێكی تووش بوو بەم ڤایرۆسە بە هیچ شێوەیەک نابۆتە هۆی گوێزانەوەی ئەم ڤایرۆسە. لە نیویۆرک دیراسەیەک كرا لەسەر ۱.۱ مرۆڤ كە بۆ ماوەی ۳۷ مانگ هەڵسوكەوتیان كردوە لە ماڵێكدا لەگەڵ ۳۹ مرۆڤی گەورە كە نەخۆشی ئەیدزیان هەبوو. لەو ۱.۱ مرۆڤەدا ۲۱ یان تەمەنیان لە ژێر ٦ ساڵەوە بووە، ٤٧ یان تەمەنیان لە نێوان 18-6 ساڵ بووە وە ئەوانی تر ۳۳ مرۆڤی گەورە بوون. هیچ پەیوەندییەكی سێكسی نەبووە لە نێوان ساغ و نەخۆشەكاندا بەڵام پەیوەندی تریان زۆر سروشتی بووە و وەكو خێزانێک هەموو شتێكی ناوماڵیان بەش كردووە و بەكاریان هێناوە بە یەكەوە بۆنموونە ئەم شتانەیان بە هاوبەشی لەگەڵ یەكتردا بەكارهێناوە:- فڵچەی دان شتن، خاولی، پەرداغ، ئاودەستخانە، حەمام، قەرەوێڵە و جێگەی نوستن، موبەق، هەروەها ساغەكان جلی نەخۆشەكانیان شتووە، باوەشیان كردوە بەیەكا، ماچی رومەت و لێوی یەكتریان كردووە. ئاكامی ئەم دیراسەیە ئەوەبوو لەو ۱.۱ مرۆڤە تەنها یەكێكیان نەبێ توشی ڤایرۆسەكە ببوو كە منداڵێک بوو كە تەمەنی ۲ساڵ بوو. وا دیار بوو كە منداڵەكە لە دایكیەوە تووشی ڤایرۆسەكە بووبێ پێش ئەوەی لە دایک بێت، چونكە دایكی ئەیدزی هەبوە.

كردنی جنس لە دواوە موجازەفەیەكی گەورەیە، چونكە ڤایرۆسەكە دەتوانێ لە رێی سپێرمەوە بچێتە ناو خوێنەوە بەهۆی ئەو درزانەی كە لە كۆتای رێخۆڵەدایە. هەروەها ڤایرۆسەكە ئەگوێزرێتەوە لە پیاوەوە بۆ ئافرەت بە پێچەوانەشەوە بۆ پیاو لە كاتی پەیوەندی جنسیدا بۆیە زۆر زۆر گرنگە كۆندۆم بەكار بهێنرێت لە كاتی پەیوەندی جنسی لەگەڵ یەكێكی نەناسراودا .

www.arsivakurd.org

(دی،ئێن، ئەی) خۆی.

دوای ئەوەی کە (دی،ئێن، ئەی) ڤایرۆسەکە چووە ناو (دی،ئێن، ئەی) خانەکەوە ئەوا دوو (احتمال) هەیە، یان ئەوەتا خانەکە ناچار دەبێ هەزارەها خانەی ڤایرۆسی تازە دروست بکات(وێنەی E-F 5)، یان ئەوەتا (دی،ئێن، ئەی) ڤایرۆسەکە بەخامۆشی (latent) تاماوەی هەشت ساڵ یان زیاتریش دەمێنێتەوە بێ ئەوەی هیچ شتێک لە خانەکەدا ڕوبدات، واتە خانەکە دەژی وەکو ئەوەی هیچ شتێک ڕووی نەدابێ. هەموو جارێک کە خانەکە دابەش دەبێت بۆ دوو خانە ئەوا (دی، ئێن، ئەی) ڤایرۆسەکەش دابەش دەبێت، کۆپیەکیش لە خانە تازەکەدا دروست دەبێت.

ڤایرۆسێک کە بەشاراوەیی دەمێنێتەوە لە خانەیەکدا وەکو بۆمبایەک وایە هەرکاتێک بێ دەتەقێتەوە، چونکە ڤایرۆسەکە هەر کاتێک بێت دەتوانێ لە خامۆشیەکەی خەبەری ببێتەوە و وا لە خانەکە بکات کە ڤایرۆسی تازە دروست بکات واتە خانەکە بکات بە کارگەیەک بۆ دروست کردنی ڤایرۆس.

کاتێک کە ڤایرۆسەکە شارراوەیە لە ناو ناوکی خانەکەدا ئەوا هیچ دەرمانێک ناتوانێ بگاتە ڤایرۆسەکە و کاری تێ بکات، تا خانەکە بژی و زیندوو بێ ئەوا ڤایرۆسەکە ئەمێنێ. لەبەر ئەوەیە کە توش بوون بەم ڤایرۆسانە واتە (ریترۆ ڤایرۆس) هێندەی درێژایی ژیان ئەخایەنێ وە هەر لەبەر ئەمەشە کە توش بوون بەم ڤایرۆسە زۆر ترسناکترە وەک لە توش بوون بەهەندێ ڤایرۆسی تر وەک ڤایرۆسی سورێژە measles.

هێرش دەکاتە سەر مێشک

ئەو زیانانەی کە ڤایرۆسی ئەیدز لە سیستەمی بەرگری دەدات وورده وورده دەبنە هۆی توش بونی نەخۆشی ئەیدز وە لەم کاتەدا سیستەمی بەرگری زۆر لاواز و بێ هێز بووە، وە توانای بەرگری زۆر کەم بۆتەوە هەر لەبەر ئەوەشە ئەوانەی نەخۆشی ئەیدزیان هەیە توشی زۆر نەخۆشی تریش دەبن کە پێیان دەوترێ (Opportunist infections) نمونەش بۆ ئەم نەخۆشیانە وەکو هەڵئاوسانی(ئیلتیهابی) سیPneumonia و (ئیلتهابی السحایا)Meningitis وهەڵئاوسان لەناو دەمو بۆریی خواردندا بەهۆی کەڕووەوە (fungus infection)هەروەها هەڵئاوسانی ریخۆڵە، سک چونێکی زۆر diarrhoea. تا زیاتر ژمارەی خانە یارمەتیدەرەکان بەرەو کەمی بڕوات لە خوێندا ئەوا زیاتر تەندروستی نەخۆشەکە بەرەو خراپی دەڕوات هەرچەندە لەوانەشە چەند ساڵێک بخایەنێت پێش ئەوەی کۆگەی مۆخ بەتاڵ ببێت و خانەی یارمەتی دەری تیا نەمێنێ. لە سەرەتای دەرکەوتنی دەردی ئەیدزدا وا دەزاندرا کە تەنها خانەکانی کۆئەندامی بەرگری immune system ئەکەونە بەر هێرشی ڤایرۆسەکە. زۆر لە نەخۆشەکان هەندێ نیشانەی تایبەتیان هەبوو لەوانە گۆڕان لە شەخسیەتیانpersonality و بیرچوونەوە lost of memory، بەزەحمەت قسەکردن و بە زوویی پیر بوون premature aging. لە سەرەتادا وا شیکرایەوە کە گوایە ئەمانە هەمووی ناکامی درێژ بوونی کاتی نەخۆشیەکەیە کە لە هەمان کاتدا بوونەوەری تر بێجگە لە ڤایرۆسی ئەیدز هێرش دەبەنە سەر مێشکو ئەم نەخۆشیانەی کە ناومان بردن واتە opprtunist infection دەردەکەون. بەڵام ئێستا ئەزانین کە ڤایرۆسی ئەیدز هەر زوو هێرش دەکاتە سەر خانەکانی مێشکیش.

لە سەرەتادا نیشانەی نەخۆشیەکە نادیارە

وەکو لە پێشەوە باسمان کرد ڤایرۆسی ئەیدز دەتوانێت بە خامۆشی بمێنێتەوە لە ناو خانەکەدا، مانەوەی ڤایرۆسەکە بەخامۆشی بۆ ماوەیەکی درێژ لە لەشی نەخۆشەکەدا ئەوەندەی تر وای کردوە کە تووش بوون بەم ڤایرۆسە زۆرترسناک بێت چونکە لەو کاتەی کە ڤایرۆسەکە خامۆشە، نەخۆشەکە هەست بەوە ناکات کە تووش بووە بەم ڤایرۆسە بەم شێوەیە ڤایرۆسەکە لەمەوە ئەگوێزرێتەوە بۆ یەکێکی تر بێ ئەوەی کەسیان هەستی پێبکەن. ئێمە تا ئێستا بەوە ڕانەهاتووین کە نەخۆشیمان تیا دەرکەوێ دوای بەسەرچوونی چەند ساڵێک بەسەر تووشبونمان بە نەخۆشیەکە چونکە ئەگەر میکرۆبێک بچێتە ناو لەشمانەوە ئەوا توشی نەخۆشیمان دەکات دوای چەند ڕۆژێک یان ئەوپەڕی هەفتەیەک نەک دوای چەند ساڵێک وەک لە حاڵەتی نەخۆشی ئەیدزدا. ئەمەش لەوانەیە هۆی ئەوەبێ کەوا زۆر کەس ئەم بارە ترسێنەرەیان پشت گوێ خستوەو ڤایرۆسەکەیان گواستۆتەوە بۆ خەڵکی تر. دەرکەوتنی ئەیدز لە تووشبووەکاندا دوا ئۆزناغە، وە گەیشتن بەم ئۆزناغەش بە چەند هەنگاوێکدا ئەڕوات. تا (fever)و سکچوون(diarrohea)و لاواز بوون و ئاوسان و زلبوونی گلاندە لیمفاوییەکان چەند نیشانەیەکن لە نەخۆشەکەدا دەردەکەون. ئەم نیشانانە لەزۆر نەخۆشی تریشدا دەردەکەون و هەر لە بەرئەوەشە دەست نیشانکردنی نەخۆشیەکە ئاسان نیە ئەگەر لە پێشا نەزانرێ کە نەخۆشەکە تووشی ئەم ڤایرۆسە بووە.

دەست نیشانکردنی تووشبوون بە ڤایرۆسی ئەیدز بەوە دەکرێت کە فەحسی چڕی (تەرکیزی) دژە تەنی دژ بەڤایرۆسی ئەیدز بکرێ لە خوێندا ئەم فەحسە کە تائێستا بەکارهێنراوە لایەنێکی خراپی هەیە ئەویش ئەوەیە کە ئەبێ چڕی(تەرکیزی) دژەتەنەکان دژی ڤایرۆسی ئەیدز گەیشتبێتە ڕادەیەکی بەرز ئەگینا ناتوانرێ دەستنیشانی نەخۆشیەکە بکرێت، دروست بونی دژە تەنیش دژی ئەیدز یەکسەر ڕوونادات بەڵکو 6-7 هەفتە دەخایەنێنێت بۆ ئەوەی تەرکیزی دژەتەنەکە گەیشتبێتە ڕادەیەکی وا بەرز کە بتوانرێ پیشان بدرێ کە مرۆڤەکە تووشی ئەم ڤایرۆسە بووە، لەبەر ئەوەشە کە ئەگەر ڤایرۆسەکە لە لەشیشدا هەبێ لەوانەیە نەتوانرێ دەست نیشان بکرێت لە ڕێی بەکارهێنانی ئەم فەحسەوە.

بەڵام ئێستا لە تاقیگاکانی ئەمەریکادا خەریکی ئەوەن کە دوو فەحسی تازە ئامادە بکەن بۆ دەست نیشانکردنی ڤایرۆسی ئەیدز لە لەشدا. یەکێ لەو فەحسانە لەوانەیە لەم ساڵانەدا بکەوێتە بەکارهێنان، فەحسەکە زۆر ئاسانە و پێویست بە هیچ دەستگایەک(جیهازێک) ناکات لە کاتی بەکارهێنانیدا و زۆر بەخێرای لە نێوان (3-15) دەقیقەدا ئەنجام دەدات بەدەستەوە. فەحسەکەی تر لەسەر بنچینەی DNA-engineering واتە(ئەندازەی-دی.ئێن.ئەی) یان (ئەندازەی بۆماوە) پێک هاتووە. بەهۆی ئەم فەحسەوە لە ماوەی ١ سەعاتدا ئەتوانرێ تاکە خانەیەک لە نێوان ١ملیۆن خانەی تردا دیاری بکرێت کە ڤایرۆسەکە خۆی تیادا شاردۆتەوە. ئەم فەحسەیان تۆزێک درەنگتر دوای فەحسەکەی تر ئامادە دەبێت و دەکەوێتە بەکارهێنان.

www.arsivakurdi.org

میکانیزمی تووشبوونی نەخۆشی ئەیدز

ئامادەکردنی: ئومێد سالح رەسول

بەشی دووەم

خۆی دەشارێتەوە لەناو بۆماوە ماددەی خانە (Genetic Material)

کاتێ کە ڤایرۆسی ئەیدز دەچێتە ناو سایتۆپلازمی خانەیەکەوە بۆ نمونە خانەیەکی پارمەتیدەر(T-helper cell) ئەوا یەکسەر مۆلیکولی ئار.ئێن. ئەی RNA لەگەڵ ئەو ئەنزیمەی لە پێشەوە ناومان برد ئەنزیمیreverse transcriptase لە ڤایرۆسەکەوە دەچنە ناو خانەکەوە (وێنەی A-5). ئەم ئەنزیمە دەکەوێتە لەبەرگرتنەوەی (استنساخ) مۆلیکیولی(ئار ئین ئەی) ڤایرۆسەکە وە کۆپی‌یەکی (دی. ئێن ئەی)(DNA) لێوە دروست دەکات (وێنەی B-5) . هەر لەبەرئەمە شە کە ئەنزیمەکە پێی دەوترێ reverse transcriptase [واتە کۆپی کەری پێچەوانە چونکە بەشێوەیەکی گشتی لە هەمو زیندەوەرو گیانەوەرەکانی تردا هەمو کاتێ مۆلیکیولی (دی، ئێن، ئەی) کۆپی دەبێ بۆ(ئار،ئێن، ئەی)بەهۆی چەند ئەنزیمێکی ترەوە، ئەم (ئار،ئێن،ئەی)ەش تەرجومە دەکرێ و دەبێ بە پرۆتین . ئەمەش هەموی پێی دەوترێ Central dogma].

ئەم کۆپی‌یە (دی. ئێن.ئەی)ەی کەتازە دروست بووە لە مۆلیکیولی(ئار.ئێن.ئەی) ڤایرۆسەکە، ئەچێتە ناو ناوکی خانەوە (وێنەی C-5)، وە وەکو دەزانین لەناوکی خانەدا کرۆمۆسۆمەکان هەیە. ئەم کرۆمۆسۆمانەش لە مۆلیکیولی دی. ئێن. ئەی و جۆرە پرۆتینێک پێک هاتوون کەپێیان دەوترێ (Histones).

کۆپیە(دی.ئێن.ئەی) ڤایرۆسەکە کە خۆی ئەخاتە ناو (دی.ئێن.ئەی) کرۆمۆسۆمەکانی خانەکەوە (وێنەی D-5) . ئا بەم شێوەیە ڤایرۆسەکە خۆی دەخاتە ناو گرنگترین شوێنی خانەکەوە چونکە کرۆمۆسۆمی خانەکە وەکو کۆمپیوتەرێک وایە دەستی گرتووە بەسەر چالاکی خانەکەدا وە ڤایرۆسەکە ئەتوانێ لێرەوە دەست بگرێت بە سەر هەموو چالاکی خانەکەدا. ئەگەر ڤایرۆسەکە تا ئەم رادەیە رۆیشت ئەوا خانەکە بەهیچ شێوەیەک ناتوانێ بەرگری لە خۆی بکات و ناتوانێ (دی، ئێن، ئەی) ڤایرۆسەکە (کە چۆتە ناو کرۆمۆسۆمی خانەکەوە) لە (دی، ئێن، ئەی) خۆی جیا بکاتەوە، واتە خانەکە سەیری (دی.ئێن، ئەی)، ڤایرۆسەکە دەکات وەک بەشێک لە

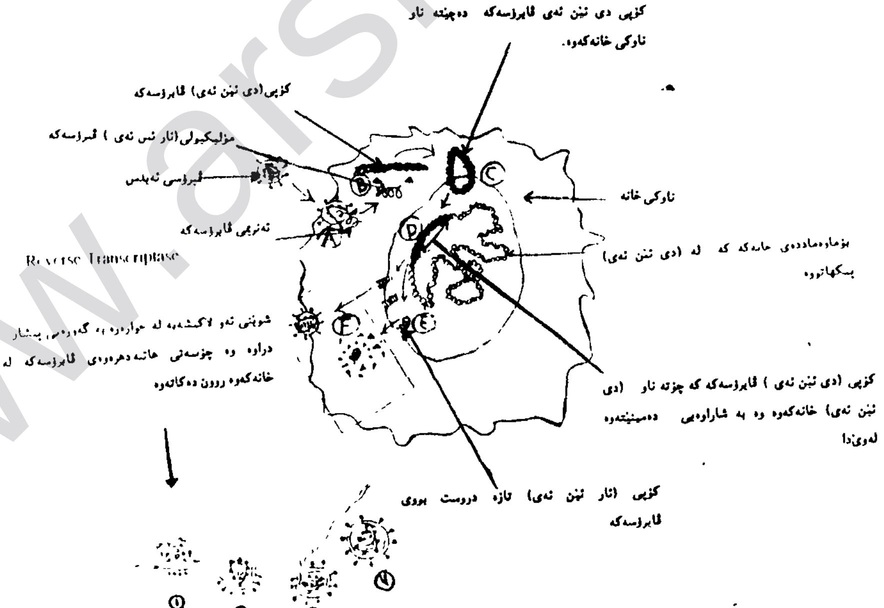

وێنەی(٥)- ئەمە روون دەکاتەوە کە چۆن ڤایرۆسی ئەیدز هێرش دەباتە سەر خانەیەک لە خرۆکە سپی‌یەکان. لێرە دا ڤایرۆسەکە هێرشی بردۆتە سەر خانەیەکی یارمەتی‌دەر (T- helper cell)

www.arsivakurdi.org

خۆگونجاندن لەگەڵ پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان و کۆمەڵگای جیهانیدا.

چونکە پێش ئەوەی هەر گەلێکی خەباتگێر بتوانی ببێ بە ئەندام و سۆبێکتی کاریگەری یاسای نێونەتەوەیی، دەبێت هەندێ کاری گرنگ لەناو قەوارەی بزوتنەوەی رزگاریخوازیی خۆیدا بکات و رێگاوبان خۆش بکات بۆ ئەم مەبەستە. بە بیروباوەڕی ئێمەش ئەم کارانە بۆ گەلی کورد بزوتنەوەی رزگاریخوازەکەی ئەمانەن:-

١- پێکهاتنی دامودەزگاکانی بزوتنەوەی رزگاریخوازیی کورد لە رێگەی:-

ئا- یەککگرتنی لایەنەکانی بزوتنەوەکەوە لە رێکخراوێکی سیاسی یەککگرتوو دا.ب- هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان بە رێیەکی دیموکراسی، بە مەرجێ بۆ کوردستان و بزوتنەوە رزگاریخوازەکەی کورد، بەرزترین ئەنجوومەنی یاسادانان بێت

٢- ئازادکردنی مەسەلەی کورد، واتە بە دوورگرتنی لە دروشمی ئۆتۆنۆمی و وازهێنان لەو چارەسەرە ناوخۆییانەی کە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان بۆ ڕزگاربوون لە دەست کورد و کێشەکەی دۆزیویانەتەوە یان دەیدۆزنەوە.

٣- دانهێنانی تەواو بە مافی گەلی کورد دا لە دیارکردنی مافی چارەنووسی سیاسی و ئابووری خۆیدا، چ بە شێوەی جیابوونەوە یان فیدرالی.

٤- پەیڕەویکردنی بنچینە و فۆرمە یاساییە نێونەتەوەییەکان لە خەباتی رۆژانەی بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد دا چ لە کاتی ئاشتی یا کۆنفلیکتی چەکداریدا، هەروەها خۆ دوورخستنەوە لە کاری تیرۆریستی.

٥- گرنگیدان بە خەباتی سیاسی و دبلوماسی لە دەرەوە و ناوەوەی ولاتدا.

ئەم کارانەی سەرەوە (بێگومان بە ئەنجامدانیان) باری ئالۆزی ئێستای بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، تا رادەیەک چاک دەکەن و بنکەیەکی کاریگەر بۆ ئەم بزوتنەوە لە رێگەی بوونیەوە بە سوبێکتێکی تەواوی یاسای نێونەتەوەیی لە رووی پراکتیکەوە دروست دەکەن.

ئەگەر بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد خۆی بۆ خۆی داوای چارەسەری مەسەلەکەی لە روانگەی یاسا ناوخۆکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستانەوە بکات، ئەو کاتە باسکردنی چارەسەرکردنی مەسەلەی کوردی لەبەر رۆشنایی یاسا نێونەتەوەییەکاندا، لە رووی یاسایی و واقیعەوە، باسێکی بێکەڵک و بێبایەخە و کۆمەڵگای جیهانی هەرگیز ئامادە نییە پشتگیری مەسەلەیەکی ناوخۆ بکات.

ولاتە زلهێزەکانی جیهان، بە تایبەت ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت دەورێکی کاریگەریان، بۆ چەسپاندنی فۆرمەکانی یاسای نێونەتەوەیی و چارەسەرکردنی کۆنفلیکتە ناوچەیەکانی جیهان و مسۆگەرکردنی مافی مرۆڤ و مافی چارەنووس گەلان هەیە.

بێگومان، سەرکەوتنی دیموکراسی لە سۆڤیەت و هەموو ئەورووپای رۆژهەڵاتدا و دوایی هاتن بە جەنگی ساردی نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوا، بارێکی تازە و نوێی دروست کرد و ئێستا پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان زیاتر لە جاران لەسەر بنچینەی ئاشتی و دیموکراسی و پاراستنی مافی مرۆڤ و گەلان دامەزراون. هێزی چەکداری و هەڕەشەی چەکی ئۆتۆمی تابێت کەم دەبێتەوە و لەناودەچێت. زۆر گەل و نەتەوە لەم بارە تازە بابەتەوە توانیان بە ئازادی و سەربەخۆی خۆیان بگەن، لە سۆڤیەت و یۆگسلاڤیا و ئەسیوبیا.

مەسەلەی گەلی کوردیش، پاش شکانی سوپای عێراق لە شەڕی کەنداودا، کەوتە هەنگاوێکی تری خەباتەوە و زیاتر ناسرا لە کۆمەڵگای جیهانیدا. بە بیروباوەڕمان هیوای رزگاربوون و ئازادبوونی گەلی کوردیش وردە وردە نزیکتر دەبێتەوە. بۆ گەیشتن بەم ئامانجە پیرۆزەش گەلی کورد و بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد، پێویستە لە هەموو وەختێ زیاتر هەوڵ و خەباتی خۆی بەهێز بکات و خۆی رێک بخات و خۆ بگونجێنێ لەگەڵ یاسای نێونەتەوەیی و سیستێمی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا.

هەڵسان بەم ئەرکانەش کەوتۆتە ئەستۆی هەموو کوردێکی دڵسۆز و بزوتنەوە رزگاریخوازەکەی گەلی کوردیش لێپرسراوی سەرەکی هەر سەرکەوتن و تێکشاندێکی مەسەلەی رەوای گەلی کوردە. ئەمرۆ یەککگرتن و رێکخستنی ریزەکانی ئەو بزووتنەوەیە کاریگەرییەکی گەورە و مەزن دەداتە مەسەلەی کورد چ لە ناوەوە لە کوردستان چ لە دەرەوە لەسەر ئاستی نێونەتەوەیی.

سەرچاوەکان:

١- دەستووری رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، سالی ١٩٨٦. (بە رووسی)

٢- یاسای نێونەتەوەیی لە دۆکۆمێنتەکان، مۆسکۆ ١٩٨٢. (بە رووسی)

٣- پرنسیپە سەرەکییەکانی یاسای نێونەتەوەیی، مۆسکۆ ١٩٨٩. (بە رووسی)

٤- ڤاسیلێنکا ڤلادیمیر، بنچینەی تیوری یاسای نێونەتەوەیی، کیێڤ، ١٩٨٨ (بە رووسی)

٥- International Law, (Progress Publishers), 1986.

٦- The Concept of Self Determination in the United Nation, Damascus 1965.

٧- غانم محمد طلعت، القواعد العامه للقانون الدولي، القاهره ١٩٧٠.

٨- د. احسان هندی، مبادئ القانون الدولي العام، دمشق، ١٩٨٤.

٩- پەیڕەو و پرۆگرامی بەرەی کوردستانی عێراق.

١٠- پەیڕەو و پرۆگرامی پارتی دیموکراتی کوردستان- عێراق.

١١- د. ئەنوەر دڵسۆز، گیروگرفتی مافی گەلی کورد لە دیارکردنی چارەنووس لە ئاستی یاسای نێونەتەوەییدا، مۆسکۆ، ١٩٧١ (نامە دکتۆراە بە رووسی).

بێگومان بنچینه و فۆرمه یاساییه نێونەتەوەییەکان، تەنیا چەند دۆکۆمێنتێک یا بەڵگەنامەی یاسایی نین، کە داڕێژراو و پارێزراوبن، بەڵکو ئەم بنچینه و فۆرمه یاساییانه پێویسته کاریان پێ بکرێ و لەلایەن سوبێکتەکانی یاسای نێونەتەوەییەوه پێڕەوی بکرێن. زۆربەی زۆری بنچینه و فۆرمه یاساییه نێونەتەوەییەکان، بە تایبەتی بڕیارەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان و دەستوور و پرینسیپەکانی ئەم ڕێکخراوه، ڕەوشت سیمای ئیمپراتیڤیان هەیە، واته سوبێکتەکانی یاسای نێونەتەوەیی (ملزمن)، لە پێڕەوکردن و جێبەجێکردنی ئەم یاسایانه و لە ڕووی پراکتیکەوە بەرپرسیارن.

بۆ جێبەجێکردن و چۆنیەتی خستنەگەڕی ئەم بنچینه و فۆرمه یاساییه نێونەتەوەییانه، کۆمەڵگای جیهانی، لەبەر ڕۆشنایی دەستووری ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکاندا، دامودەزگای تایبەتی تەرخان کردووە، ئەم دامودەزگایانەش، چەندەها ئامراز و دەستەڵاتی تایبەتیان پێ بەخشراوه، کە لە سەرووی دەستەڵاتی دەوڵەتانی ئەندامانی کۆمەڵگای جیهانییەوەن.

ئەنجوومەنەکانی ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، بە پلەی یەکەمیش، ئەنجوومەنی ئاسایش و ئەنجوومەنی گشتی، هەروەها دادگای نێونەتەوەیی بە دام و دەزگا سەرەکی و کاریگەرەکانییەوە، بە جێبەجێکەر و پێڕەویکەری ئەم یاسا نێونەتەوەییانه، دەژمێردرێن. تەنانەت ئەنجوومەنی ئاسایش بۆی هەیە ئامرازی هێزی سوپایی دژ بە لایەنی لادەر لە یاسا نێونەتەوەییەکان بەکاربهێنێ، ئەمەش تەنێ بۆ چەسپاندنی ئامانجەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان و دابینکردنی ئاشتی و ئاسایشه لە جیهاندا.

سوبێکتەکانی یاسای نێونەتەوەیی گشتی، یاخود بە زاراوەیەکی ساکارتر (ئەندامانی کۆمەڵگای جیهانی) پێکهاتوون لە سێ سۆبێکتی سەرەکی، کە مافی بوون بە سوبێکتیان لە یاسای نێونەتەوەییدا هەیە:- *دەوڵەتەکان، ڕێکخراوه جیهانییەکان و گەل و نەتەوە خەباتگێڕەکان، ئەوانەی بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی تێئەکۆشن.*

ئەم سێ لایەنه (ستاتۆسێکی- Status) یاسایی نێونەتەوەییان هەیە و ئەندامن لە سیستێمی پەیوەندییه نێونەتەوەییەکان و کۆمەڵگای جیهانیدا. هەر سوبێکتێکیش لەم سۆبێکتانه، وەکو هەر ئەندامێکی ساکاری هەر جۆره ڕێکخراوێک، کۆمەڵێ ئەرک و مافیان هەیە لە بەرامبەر یاسا نێونەتەوەییەکان و کۆمەڵگای جیهانیدا. لە ئەرکه گرنگەکانیش:- کارکردن و خەبات کردنە بۆ پاراستنی ئاشتی و هێمنی و ئاسایش لە جیهاندا، هاوکاریکردنه لەگەڵ سۆبێکتەکانی تر بۆ پێشخستنی ئابووری جیهانی، ئەمە جگه لە هاوکاری کردنیان، لەپێناوی چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی کۆمەڵگای جیهانی و پەیڕەوی کردنی بنچینه وفۆرمەکانی یاسای نێونەتەوەیی و پاراستنی مافی مرۆڤ و مافی گەلان.

بەرامبەر، ئەم ئەرکانەش سۆبێکتەکان چەند مافێکیان هەیە:- وەک مافی پەیوەندی کردن و ئاڵوگۆڕکردن لەگەڵ سۆبێکتەکانی تری یاسای نێونەتەوەیی، مافی پشت بەستن بە دامودەزگاکانی جێبەجێکردنی یاسای نێونەتەوەیی لە کاتی بەرگری کردندا لە خۆ، و مافی داواکردنی یارمەتی ئابووری و دارایی لە کۆمەڵگای جیهانی.

گەلی کورد، وەکو گەلێکی خەباتگێڕ لە پێناوی سەربەخۆیی نیشتمانەکەیدا (کوردستان)، یەکێکە لە سۆبێکتەکانی یاسای نێونەتەوەیی، شان بە شانی سۆبێکتەکانی تری ئەم یاسایه.

گەلی کورد، خاوەن نیشتمانێکی هاوبەش و زمانێکی هاوبەشه و بۆی هەیە سوود لەم مافانه وەربگرێت، کە یاسا نێونەتەوەییەکان بۆ چەسپاندن و بە دیهێنانی ئامانجی گەلان لە دابینکردنی مافی چارەنووسیاندا، مسۆگەری کردووه .

خەباتی سەدەها ساڵەی گەلی کورد لە پێناوی سەربەخۆییدا و بەرجەستەبوونی ئەو بەڵگەنامه و دۆکۆمێنته یاساییه نێونەتەوەییانەی کە دانیان بە مافی چارەنووسی گەلی کورددا هێناوه (بە تایبەتی پەیمانی سیڤەری ساڵی ١٩٢٠)، هۆکاری سروشتی و یاسایی بەهێزن، بۆ دابینکردنی مافی چارەنووس و بەشداربوونی لە سیستێمی پەیوەندییه نێونەتەوەییەکاندا.

پاش ناساندنی لایەنەکانی یاسایی نێونەتەوەیی گشتی و شیکردنەوەی سوبێکتەکانی ئەم یاسایه، بۆمان دەردەکەوێت کە گەلی کورد لە ڕووی تیۆرییەوە، لە ڕوانگەی پرنسیپ و فۆرمه یاساییه نێونەتەوەییه هاوچەرخەکانەوە، یەکێکه لە سوبێکتەکانی یاسای نێونەتەوەیی.

بەڵام لە ڕووی پراکتیکەوە گەلی کورد، تاکو ئێستا نەیتوانیوه ئەم هۆکاره تیۆرییه یاساییه بکات بە واقیع و لەسەر شانۆی سیستێمی پەیوەندییه نێونەتەوەییەکان، وەکو سوبێکتێکی تەواوی یاسای نێونەتەوەیی لەخەباتیدابۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی و ئازادی خۆی نیشان نەداوه.ئایا بۆ؟

بە ڕای ئێمه خستنەگەڕی ئەم ڕاستییه یاساییەی سەرەوه، بە پلەی یەکەم دەگەڕێتەوە بۆ گەلی کورد و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازەکەی، کە ڕاستەوخۆ لێپرسراوه لە بەرانبەر ئەرکی

www.arsivakurd.org

گەلی کورد وەکو سوبێکتێکی
یاسای نێونەتەوەیی

عەبدولقادر پشتیوان

پێش ئەوەی بچینە نێو ناوەرۆکی باسەکەمان، بە پێویستی دەزانین بە شێوەیەکی کورت، یاسای نێونەتەوەیی لە رووی زانیارییەوە، بە خوێنەری کورد بناسێنن، شیبکەینەوە و لایەنەکانی دیار بکەین، چونکە مەسەلەی گەلی کورد رۆژ بە رۆژ لە چوارچێوەی یاسا ناوخۆکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان دەترازێ و چوارچێوەیەکی نێونەتەوەیی وەردەگرێت و لەبەر رۆشنایی یاسا نێو نەتەوەییەکاندا چارەسەری دەکرێت.

یاسای نێونەتەوەیی: یەکێکە لە زانیارییە کۆمەڵایەتیی و مرۆڤایەتیەکان، رەگوریشەی دەگەرێتەوە بۆ سەردەمی فیودالیزمی لە ئەوروپادا. ئەم زانیاریە، زیاتر شێوە و قەوارەی خۆی لە نێو زانیارییە کۆمەڵایەتییەکانی ترەوە وەرگرت. بەتایبەت، پاش تەواوبوونی سەردەمی فیودالیزمی و دروستبوونی ژمارەیەکی زۆر لە دەوڵەتان لەسەر بنچینەی نەتەوایەتی و دەستپێکردنی قۆناخێکی نوێی پەیوەندی و ئالوگۆر لە نێوان ئەم دەوڵەتانەدا، ئەمە جگە لە دووبەرەکیی و ناکۆکی نێوانیان.

پاش شکانی ئەڵمانیا و یابان لە شەری جیهانی دووەمدا بەرامبەر ولاتە هاوپەیمانەکان. یاسای نێونەتەوەیی قالبێکی تازە و نوێی ، بە گوێرەی ئەو پەیوەندییە تازانەی پاش ئەم شەرە خوێناوی و دووروودرێژەوە هاتنە کایەوە، وەرگرت. هەر لەبەر ئەمەشە یاسای نێونەتەوەیی قۆناخی پاش شەری جیهانی دووەم، بە یاسای نێونەتەوەیی هاوچەرخ ناوە دەبردرێت.

پێکهێنانی رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، واژۆکردنی بەیاننامەی دامەزراندنی لە ساڵی ١٩٤٥دا، دارشتنی بنچینە و فۆرم و پرنسیپە یاساییە نێونەتەوەییەکان لە فۆرمێکی هاوچەرخ و تازە بابەت دا لە دەستوور و پرۆتۆکۆڵەکانی ئەم رێکخراوە جیهانییە، دەورێکی کاریگەریان لە بەهێزکردنی رۆڵی یاسای نێونەتەوەیی لە کۆمەڵگای جیهانی و سیستێمی پەیوەندیە نێونەتەوەییەکاندا، بەتایبەت پاش تێکشکانی سوپای ئەڵمانیای نازی لە شەری جیهانی دووەمدا، بینی.

(یاسای نێونەتەوەیی) لە دوو بەش پێکهاتووە:- **یاسای نێونەتەوەیی گشتی**، کۆمەڵی بنچینە و فۆرمی یاسایی نێونەتەوەییە، کە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکانی نێوان دەوڵەتان، دەوڵەتان و رێکخراوە جیهانییەکان، نێوان ئەوانە و گەل و نەتەوە خەباتگێرەکان لە پێناوی سەربەرخۆیی دا، لەهەر دوو باری ئاشتی و کۆنفلیکتی چەکدارییدا، رێک دەخات و بەرێوەبات.

یاسای نێونەتەوەیی تایبەتی: ئەو بنچینە و فۆرمە یاساییە نێونەتەوەییانەن کە پەیوەندییەکانی نێوان دەوڵەتانی جۆربەجۆر، هاونیشتمانانی دەوڵەتانی جۆربەجۆر رێک دەخات. هەروەها ئەم یاسایە پەیوەندی نێوان ولاتان و کەمپانیاکان بەرێوەدەبات.

سەرچاوە سەرەکییەکانی یاسای نێونەتەوەیی گشتی (کە مەبەستی باسەکەمانە) ئەمانەی خوارەوەن:-

١- پەیمان و رێکەوتنامەکان (دوو قۆڵی و لە دوو قۆڵی زیاتر)، لەنێوان سوبێکتەکانی یاسایی نێونەتەوەیی گشتی دا، واتە نێوان دەوڵەتەکان و رێکخراوە جیهانییەکان، نمایندەکانی گەل و نەتەوە خەباتگێرەکان لە پێناوی سەربەخۆییدا. سەرچاوەیەکی سەرەکی ئەم یاسایەن.

٢- دەستووری رێکخراوە جیهانیەکان، لە پێش هەموویانەوە دەستووری رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان UN و بریارەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش و ئەنجوومەنی گشتی ئەم رێکخراوە سەرچاوەیەکی تری ئەم یاسایەن.

هەروەها بە هەمان شێوە،

٣- بریار و راسپێردەکانی دادگای نێونەتەوەیی لە هۆڵەندا.

٤- داب و نەریتی نێونەتەوەیی.

٥- یاسا بنەرەتییەکانی ولاتان، کە بەشێک لە یاسا بنەرەتیەکانیان چۆنیەتی پەیوەندی نێوان یاساکانی ناوخۆ و یاسای نێونەتەوەیی دیارکردووە سەرچاوەی تری ئەم یاسایەن.

www.arsivakurdi.org

لەم ژمارەیەدا

کرمانجی خواروو

گەلی کورد، سویێتیکی یاسایی................ع. پشتیوان
میکانیزمی تووشبوونی ئەیدز................ئومێد صالح
کتێبێک لە بارەی شیعرێکە................ف.پیرباڵ
شیعری هاوچەرخی کوردی................ح.م.حەسەن
دوو شیعر................م.ع.گوڵ
چیرۆک................سیامەند
هونەرمەندی بلیمەت................ن.ڕەزازی
کۆنگرەی ڕاپەرین................
چالاکییەکان................

کرمانجی ژووروو

جارا حەفتان مزر کەت دەست................ئا.تکریس
ل ئەورووپا نژادپەرست و ....هەسەن
خوندن و خوندەڤانتی................ن.ئالدور
وێ چ بیە................ل.جەنگین
فایەق بوجاک................کۆیۆ بەرز
رۆژنامەگەریا کوردی ب ....کوردۆ باکسی
سکەندالا ئایشۆکێ................ژیر رەخنەگر
کورت کورت................
ژ رایا گشتی رە................ز.ئا.زنار
من چ نڤیساندیە و................مالمیسانژ
ناسر ڕەزازی خەلات گرت................
ترالی مالکەمباخیە................م.خارپێتی
موناقەشە پۆزەتیڤ و ....و.تانریکولو
سور................سیامەند
ڤەرۆدایشێ هەپسیا................زازاکی...م.همبلۆ
وایا نیمەردا ئیجازەریفە خانمی................کۆیۆ بەرز

ڕوویەرگ: هونەرمەند خالید محەمەد

بەربانگ

ئۆرگانی فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکانە لە سوێد

بەرپرسیار: ن. کریف

سەرنووسەر: ئا. تکریس

دەستەی نووسەران

ج. حەیدەری

خەبات عارف

ل. جەنگین

پ. خۆرتۆ

سیامەند شێخ ئاغایی

دیلان دەرسیم

پیتداچن و تەکنیکاران

ئا. تکریس- ن. کریف- دیلان دەرسیم

ئامادەکردنی بەشی دملی

هـ . دلۆەن

ئابوونەی ساڵانە: ۱۰۰ کرۆنی سوێدییە

بۆ دەزگاکان ۲۰۰ کرۆنی سوێدییە

دەستەی نووسەران لە نووسین و وتارەکانی فیدراسیۆن و لەو نووسینانەی بە واژۆی خاوەنەکانیان بڵاوەکرێنەوە، بەرپرسیار نییە.

ئاونیشان:

BERBANG
Box 490 90
100 28 STOCKHOLM

تەلەفۆن:

08- 652 85 85

پۆستگیرۆ:

64 38 80-8

ژمارە ۷۷ ساڵی (۱۰) ۱۹۹۱

☐ فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکان لە سوێد، لە ٦-٦-۱۹۸۱ دامەزراوە.

☐ گۆڤاری بەربانگ ژمارەی یەکەمی لە ۱۹۸۲/۷دا، بڵاوکراوەتەوە.

بەربانگ
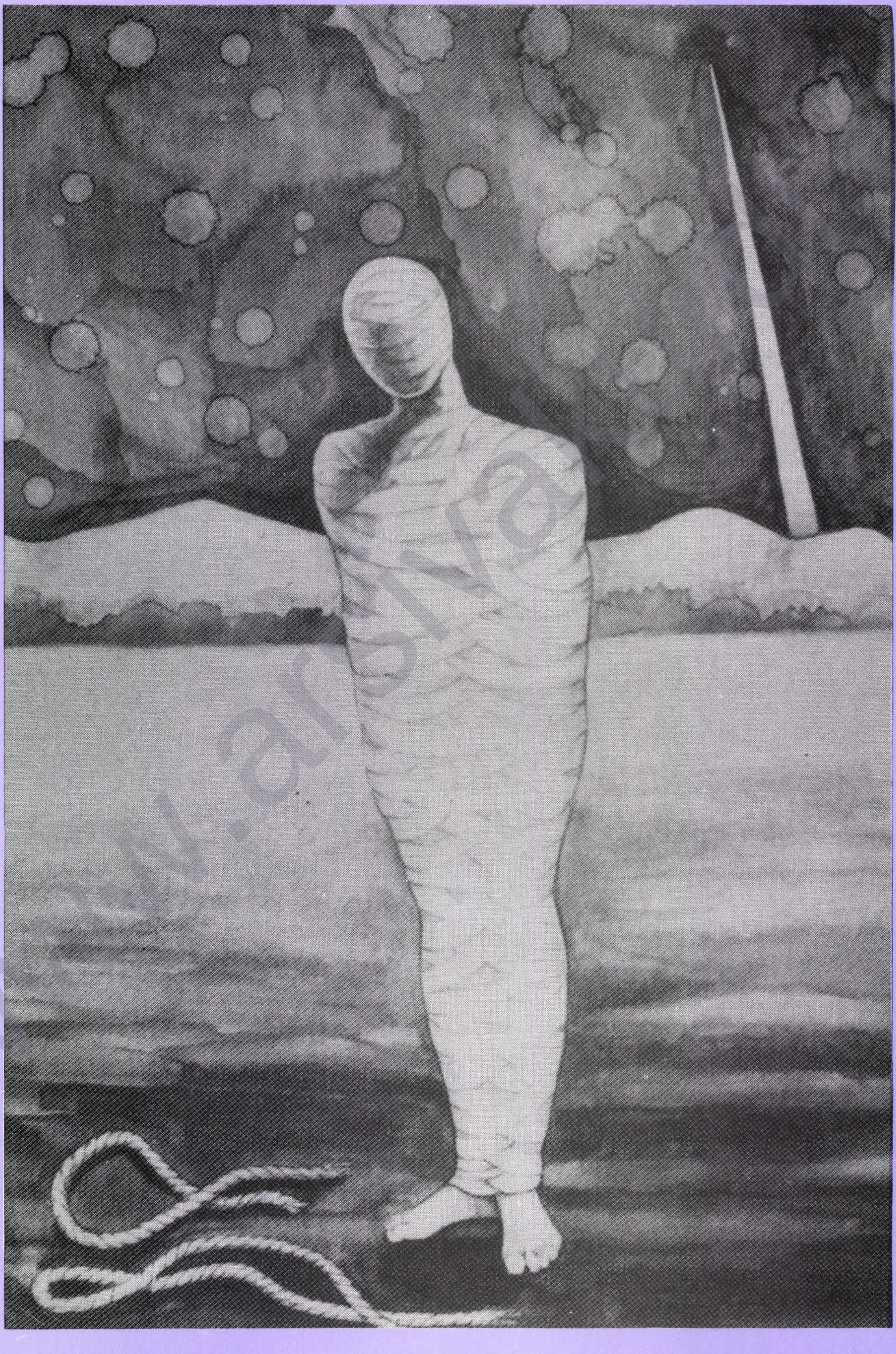
ژمارە ٧٧ گۆڤاری فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکانە لە سوێد ساڵ «١٠»